

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Historický ústav

Zbyšek Stodůlka

**Politika katolicko-konzervativního tábora
v Čechách 1869 – 1874**

Vedoucí diplomové práce:
Doc. Robert Sak

České Budějovice 2006

Anotace

Politika katolicko-konzervativního tábora v Čechách 1869-1874

Konec šedesátých let vedl v habsburské monarchii k polarizaci společnosti v důsledku změn způsobených liberálními vládami. Politika směřující k oddělení církve od státu měla za následek vznik rakouské verze „kulturního boje“. V Tyrolsku, Vorarlbersku, Štýrsku, Horním a Dolním Rakousku dochází ke spojení konzervativní šlechty, duchovenstva a inteligence v katolicko-konzervativní hnutí. Realizuje se formou zakládání politických spolků a rozsáhlou tiskovou produkcí, mající za cíl politicky socializovat tradičně smýšlející venkovské obyvatelstvo.

Tato diplomová práce se zabývá vznikem tohoto hnutí v Čechách od založení Katolické besedy v Praze v lednu 1869. Politickým křídlem katolicko-konzervativního tábora se stala Katolicko-politická jednota pro Království české, založená na podzim 1871. Naplňovala zásady tzv. Velikonočního programu, na kterém se ujednotili zástupci obou národností v dubnu téhož roku. Akcentoval především jednotu říše, národnostní smír, ochranu práv církve a sociální otázku. Činnost jednoty se soustředila především do německy mluvících oblastí Čech. Nejvýznamnějšími představiteli byli hrabě Lev Thun-Hohenstein (1811-1888) a hrabě Karel Schönborn (1840-1908). Zejména jejich zásluhou se jednotlivé katolicko-konzervativní tábory Předlitavska sloučily v říjnu 1872 v Rakouskou stranu práva. Po volbách na podzim 1873 se však jednotná federalistická platforma rozpadá.

Summary

Policy of the catholic-conservative camp in Bohemia 1869-1874

The end of the eighteen sixties led in Hapsburg monarchy to the polarization of the society due to changes caused by liberal governments. The policy tending to division of Church and state resulted in the Austrian version of "Kulturkampf". In Tirol, Vorarlberg, Steiermark, Ober – and Niederösterreich emerged alliances of conservative aristocracy, clergy and intelligentsia in catholic-conservative movement. The activity was based on founding of political clubs and extensive press production, trying to socialize traditionally thinking rural population in political way.

This thesis concerns with the genesis of this movement in Bohemia since foundation of Katolická beseda (Catholic club) in Prague in January 1869. Katolicko-politická jednota pro Království české (Catholic-political league for the Czech Kingdom), founded during autumn 1871, became the political wing of the catholic-conservative camp. The league embodied the principles, represented by so-called Easter platform, accepted by both nationalities in April that year. The unity of empire, national compromise, protection of the rights of Church and social question were emphasized. The activity focused mainly in German spoken parts of Bohemia. The most important representatives were Count Lev (Leo) Thun-Hohenstein (1811-1888) and Count Karel Schönborn (1840-1908). Primarily they stayed behind the unification of separated catholic-conservative political camps of Zisleithanien into the Austrian rights party (Österreichische Rechtspartei) in October 1872. This unified conservative federal platform split however after the elections in autumn 1873.

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Politika katolicko-konzervativního tábora v Čechách 1869-1874“ jsem vypracoval samostatně a pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v závěrečném seznamu.

Zbyněk Podhůlka

Ve Frýdku-Místku, dne 1. 1. 2006

Na tomto místě bych rád poděkoval zejména panu doc. Robertu Sakovi za mé vedení a mnohé cenné rady a kritické připomínky. Můj dík patří i panu Mgr. Zdeňku Bezeckému, Ph.D. za upozornění na mnohé prameny a pomoc při překonávání překážek.

Také děkuji panu PhDr. Bohumilu Lukešovi, archiváři Křesťansko demokratické unie-Československé strany lidové v Praze, že mi bylo umožněno využít tamního archivu. Můj dík patří také pracovníkům děčínské pobočky Státního oblastního archivu v Litoměřicích a to zejména paní PhDr. Heleně Smíškové a panu PhDr. Eduardu Mikuškovi, vedoucímu žitenické pobočky téhož archivu. Za cenné rady, pomoc a za zapůjčení své dosud nepublikované studie jsem zavázán panu prof. Dr. Lotharu Höbeltovi z Vídeňské univerzity. Panu doc. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc. a panu Mgr. Luboši Velkovi, Ph.D. patří poděkování za možnost využít knihovny Ústavu českých dějin Filozofické fakulty UK v Praze.

Obsah	
Úvod	7
Zhodnocení pramenů	10
Zhodnocení literatury	12
Vymezení pojmů	18
Předpoklady formování katolicko-konzervativního tábora v Rakousku	20
Alpský katolicismus a katolicko-konzervativní hnutí	23
Formování katolicko-konzervativního tábora v Čechách	30
Německý liberální tábor v Čechách	32
Český a německý katolický tábor	34
Katolická beseda	36
Katolický tiskový spolek	39
Svatováclavská záložna	41
Katolicko-politická jednota pro Království české	43
Rakouská strana práva	54
Závěr	77
Soupis pramenů a literatury	81
Nevydané prameny	81
Tištěné prameny	82
Literatura	82
Seznam příloh	88

Úvod

Terra incognita. Tak charakterizoval německý historik Ulrich E. Zellenberg dějiny rakouského konzervatismu v zatím poslední práci, která pojednává o osobnostech rakouské politiky devatenáctého a dvacátého století, jejichž politické založení či konkrétní jednání nese výrazné prvky konzervativních idejí.¹ Tento sborník historicko-politických portrétů volně navazuje na dříve vydanou práci *Konservatismus in Österreich*,² která se po čtyřiceti letech od stejnojmenné práce Johanna Christiana Allmayer-Becka³ postupně snaží popsat a pochopit vliv jedné ze základních politických teorií na politický život od dob osvícenství a francouzské revoluce až po dnešní dobu.

Dějiny rakouského, a také českého konzervatismu, mají úzkou vazbu na náboženský vývoj Evropy v devatenáctém století. Literární historik Martin C. Putna charakterizoval velmi výstižně vývoj, kterým procházela katolická církev a katolická víra v průběhu devatenáctého století. V postupujícím procesu sekularizace je zatlačována na periferii veřejného zájmu a stává se jednou ze součástí moderního světa. Lidé, kteří žijí církví a jejími problémy, lidé, pro něž je církev přirozeným světem, rámcem a strukturou myšlení a mluvení, se stávají menšinou uvnitř společnosti, jednou ze zájmových skupin v ní. Církev je stále ve světě – ne už svět v církvi.⁴

Vztah nejen katolické církve, ale zejména katolické víry ke společnosti prochází během devatenáctého století třemi velkými etapami vývoje. Je to katolický reformismus, katolická restaurace a katolický modernismus. Druhé polovině devatenáctého století dominuje proud katolické restaurace. Církev přijímá myšlenku volné soutěže idejí, ale její cesta vede k uzavírání se do vlastního myšlenkového světa, někdy označovaného jako „cesta do ghetta“. Podle ideálu katolické restaurace by se měl katolík narodit v katolické porodnici, chodit do katolické školy, ve spolku katolické mládeže si najít životní partnerku, pracovat v katolickém družstvu, číst pouze katolický tisk, stonat v katolické nemocnici a být pohřben na katolickém hřbitově.⁵ Doplňme v souladu s Tomášem Halíkem, že dotyčný katolík by se měl také rekreovat v katolickém klubu a volit katolickou stranu.⁶

¹ Ulrich E. ZELLENBERG (ed.), *Konservative Profile. Ideen & Praxis in der Politik zwischen FM Radetzky, Karl Kraus und Alois Mock*, Graz 2003, s. 7.

² Robert RILL – Ulrich E. ZELLENBERG (edd.), *Konservatismus in Österreich: Strömungen, Ideen, Personen und Vereinigungen von den Anfängen bis heute*, Graz-Stuttgart 1999.

³ Johann Christian ALLMAYER-BECK, *Der Konservatismus in Österreich*, München 1959.

⁴ Martin C. PUTNA, *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, Praha 1998, s. 35.

⁵ Tamtéž, s. 72.

⁶ Tomáš HALÍK, *O přítomnou církev a společnost*, Praha 1992, s. 34-35. Citováno dle Petr FIALA, *Katolicismus a politika. O politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*, Brno 1995, s. 171.

Začátek šedesátých let přinesl v habsburské monarchii nejen pád neoabsolutismu, ale i zintenzivnění politického života v důsledku obnovení ústavnosti a budování moderní občanské společnosti. V evropském modernizačním procesu muselo dříve nebo později dojít ke kolizi liberálních představ o budoucí charakteru společnosti s tradičním či konzervativněji laděným myšlenkovým světem.

Tento „kulturní boj“, jak je dle pruského vzoru nazýván, vyvrcholil v rakouském prostředí na začátku sedmdesátých let devatenáctého století. Souběh dějinných okamžiků, ovlivnění domácími i zahraničními událostmi mělo za následek vzednutí katolického hnutí v Rakousku, které se snažilo využít možností politického boje k hájení svých zájmů.

Označení katolicko-konzervativní tábor rozhodně neznamena retardační či zpátečnický proud, ačkoli takovéto přesvědčení sdíleli tehdy liberálně naladěni současníci. Jednalo se o snahu moderními prostředky aktivizovat širokou občanskou základnu a přetransformovat její podporu do podoby politického kapitálu. Velmi dobrý materiál k tomu poskytne zajímavá formulace, která objasňuje vlastně celý obsah sledované problematiky. Pochází z pera ředitele vídeňského chlapeckého semináře Karla Dittricha. Ve spisku *O katolickopolitických besedách co mocném prostředku k zachování a ochranění společnosti lidské*, vydaného v překladu v Praze roku 1870,⁷ se zamýšlí nad největším nebezpečím, které spatřuje pro tehdejší, samozřejmě většinově katolicky smýšlející společnost. Ačkoli vytýká liberální vládě, sněmům, vysokým školám a obzvláště špatnému tisku pramalou náklonnost ke katolickému náboženství, Karl Dittrich sebekriticky spatřuje za největšího nepřítele katolíků v Rakousku, v nadsázce, prostou noční čepici. Označuje ji za odznak lhostejnosti, vlažnosti a zbabělosti milionů katolíků, neboť „s...výmluvami stahovali si mnozí noční čepici hezky hluboko na hlavu, přes uši a oči, i byli slepí vůči nebezpečnostem, jež sami vyvolali a hluší k volání nepřátel zvěstujících neštěstí.“⁸

Úvodní část je věnována zhodnocení pramenné základny, která k dané problematice v českém prostředí existuje a shrnuje literaturu, která se k ní vztahuje. Obsahuje také pasáž o vymezení jednotlivých pojmů, které se v této souvislosti používají.

Další část se zabývá zejména teoretické přístupy, kterými je možno zařadit vývoj v Čechách do kontextu vývoje rakouské politiky. Pozornost je věnována zejména

⁷ Karl DITTRICH, *O katolickopolitických besedách co mocném prostředku k zachování a ochranění společnosti lidské*, Praha 1870.

⁸ Tamtéž, s. 20n.

teoretickému konceptu rozdělení stranických táborů a konceptu vytváření politických sloupů tzv. „Versäulungsprozeß“, zmíněna je i teorie cleavages Steina Rokkana.

V další části je již konkrétně rozebírána situace konce šedesátých let devatenáctého století, kdy dochází k vzednutí katolického hnutí. Příčiny jsou nastíněny v pasážích o pontifikátu Pia IX. a o prvním vatikánském koncilu. Následuje zhodnocení situace v Rakousku s popisem postupné konsolidace katolicko-konzervativního tábora a vývojem jeho struktury na příkladě Štýrska.

V pasáži o formování katolicko-konzervativního tábora v Čechách je poukázáno na vůdčí roli hraběte Lva Thuna. Nejdříve je popsán vznik Katolické besedy, jakožto katolického spolkového centra, které posléze rozvíjí další sféry činnosti, ať již komunikačně-osvětovou skrze Katolický tiskový spolek nebo finančně integrující ve formě Svatováclavské záložny.

Největší důraz je kladen na politickou sféru, kterou prezentuje část o Katolicko-politické jednotě Království českého. Ta je vyjádřením politických snah katolických konzervativců účastnit se nejen politického života, ale zejména vytvořit protiváhu dosavadnímu vládnoucímu liberálnímu establishmentu. Sledována jsou zejména její politická shromáždění, volební účast a její výsledky. Závěrem je zachycen vývoj Rakouské strany práva, konzervativní platformy, která zaštiťovala konzervativní tábory v jednotlivých zemích Předlitavska.

Zhodnocení pramenů

Základ práce tvoří výzkum fondu Katolicko-politické jednoty pro Království české, který je uložen v Archivu Křesťansko demokratické unie – Československé strany lidové v Praze. Fond obsahuje knihu protokolů ze zasedání jednoty v rozmezí let 1871 až 1900.⁹ Snad skutečnost, že tento archiv byl v předlistopadové době zpřístupněn pouze omezenému počtu badatelů, měla za následek, že fond dosud nebyl v literatuře využit, ačkoli jeho existenci poprvé zmiňuje Pavel Marek v práci o českém katolicismu let 1890-1914.¹⁰

Pramenem úřední povahy je spolková registratura Českého místodržitelství, která je uložena v Národním archivu v Praze. Vzhledem k platnosti spolkového zákona č. 134/1867 Říšského zákoníku každý spolek podléhal ohlašovací povinnosti úřadů, tedy Českého místodržitelství. Zachovala se tak evidence, která obsahuje materiály ke každému spolku, přičemž v době fungování spolku byly záznamy průběžně doplňovány. Často jsou zde obsaženy nejen stanovy, které byly odevzdávány ke schválení, ale mnohdy i seznamy účastníků, zprávy z probíhajících schůzí či výroční zprávy, které jednotlivé spolky uveřejňovaly.¹¹

Obsáhlou a různorodou pramennou základnu představují jednotlivé šlechtické rodové archívy představitelů katolicko-konzervativního hnutí v Čechách. Největší pozornost v tomto směru si zasluhuje pozůstalostní fond Lva hr. Thun-Hohensteina, uložený v děčínské pobočce Státního oblastního archivu v Litoměřicích. Hrabě Thun byl jedním z hlavních účastníků tohoto hnutí a to nejen v Čechách, ale i na celorakouské a evropské úrovni. Cenná je především korespondence s představiteli katolicko-politických táborů v dalších zemích Předlitavska, fond také obsahuje protokoly ze zasedání Rakouské strany práva.¹² Dále byl využit fond Karla III. kn. Schwarzenberga, uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni, který obsahuje materiály ke Katolicko-politické jednotě pro Království české, zejména její stanovy a některé výroční zprávy.¹³ Fond Jiřího Kristiána kn. Lobkowicze, uložený v žitenické pobočce Státního oblastního archivu v Litoměřicích neobsahuje žádné ucelené materiály ke katolicko-

⁹ Archiv Křesťansko-demokratické unie – Československé strany lidové (dále jen KDU-ČSL) Praha, fond Katolicko-politická jednota pro Království české 1871-1900.

¹⁰ Pavel MAREK, *Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc-Rosice 2003, s. 15.

¹¹ Národní archiv (dále jen NA) Praha, fond České místodržitelství 1856-1883, sign. 30/6, Katholische Ressource, kart. 1357.

Tamtéž, Katholischer Preßverein, kart. 1379.

Tamtéž, Katholisch-politischer Verein für Böhmen, kart. 1404.

¹² Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohenstein, fond A3-XXI Leo Graf von Thun.

¹³ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign. B-III-1, Katolicko-politická jednota, kart. 193.

konzervativnímu hnutí v Čechách, cenná je však korespondence mezi ním a jednotlivými účastníky, která však vzhledem k rozsahu byla prozkoumána v rámci této práce pouze z malé části. Pozůstalost Karla hr. Schönborna, uložená v klatovské pobožce Státního oblastního archivu v Plzni se dochovala pouze v torzu. Fond Sbíрка Schönborn, uložená v Národním archivu České republiky v Praze, skýtá písemnosti vztahující se k životu jeho bratra Bedřicha a to ještě s důrazem na jeho činnost od osmdesátých let devatenáctého století. Dále byla podniknuta sonda ve fondu Kollegiální kapituly vyšehradské, konkrétně do pozůstalosti Mikuláše Karlacha, kanovníka a pozdějšího probošta této kapituly, ovšem s negativním výsledkem. Dochovalo se pouze torzo v podobě jednoho kartonu jeho přednášek, kázání a množství přání ke jmenování do církevních funkcí.¹⁴ Také byla zkoumána korespondence představitelů katolicko-konzervativního hnutí s Františkem Ladislavem Riegreem v rámci jeho fondu uloženého v Archivu Národního muzea v Praze.¹⁵

Co se dobového tisku týče, byla pozornost věnována tiskovým orgánům katolicko-konzervativního tábora v Čechách, německy psanému týdeníku *Frisch voran!* a českému týdeníku, posléze deníku *Čech*. Deník *Čech* byl nejvýznamnějším listem katolického tábora v Čechách. Za jeho založením stálo Družstvo sv. Václava,¹⁶ které vytvořilo v roce 1868 několik pražských duchovních s cílem založit vlastní katolickou tiskovou platformu politického zaměření. Patřili sem Karel Hložek, Václav Honejsek, Karel Mašek, František Srdínko, František Schönbeck a Antonín Víšek. První číslo *Čecha* vyšlo dne 25. dubna roku 1869,¹⁷ přičemž list vycházel do roku 1935, nejprve třikrát týdně, v ročníku 1870 jako týdeník s podtitulem *Politický týdeník katolický*, ročník 1871 s podtitulem *Politický týdeník*, od ročníku 1872 jako deník,¹⁸ od roku 1931 jako opět jako týdeník.¹⁹

Druhým listem katolického tábora, ale tentokrát německého, byl týdeník *Frisch voran!*, který nesl podtitul *Das Wochenblatt für Katholiken und ihre Gegner*. Vycházel od konce roku 1868 do března 1875. Jeho vydavatelem byl Karl Jännig, redaktorem farář Edmund Langer, nejvýraznější člen německého katolického tábora v Praze, který od roku 1872 převzal celou redakci listu.

Výběrově byl excerpován vídeňský deník konzervativní šlechty *Das Vaterland* a český liberálně laděný *Národní listy*.

¹⁴ NA Praha, fond Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, inv. č. 783, Dr. Mikuláš Karlach, kart. 252.

¹⁵ Archiv Národního muzea (dále jen ANM) Praha, fond František Ladislav Rieger.

¹⁶ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 245.

¹⁷ Jan JEŽEK, *Čtyřicet let katolického spolku tiskového*, Praha 1911, s. 7; Peter Leisching, *Die römisch-katholische Kirche in Cisleithanien*, in: Adam Wandruszka – Peter Urbanitsch (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 IV Die Konfessionen*, Wien 1985, s. 211 chybně uvádí založení *Čecha* na rok 1864.

¹⁸ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 245 uvádí nesprávně deník od rok 1878.

¹⁹ Tamtéž.

Zhodnocení literatury

V oblasti bádání ve vztahu katolického náboženství a politiky hraje historická věda důležitou roli, ať již zkoumáním mentality, ekonomicko-sociálních aspektů či kulturních souvislostí, kde reflektuje fenomén náboženství a jeho vliv na společnost. Je však potřeba přihlédnout k poznatkům i jiných vědeckých disciplín. Primárním oborem pro zkoumání náboženské sféry je samozřejmě teologie. Ve vztahu k politice hraje významnou úlohu morální teologie, která se zabývá morální dimenzí křesťanského jednání člověka. Zohledněním politického jednání katolíků v kontextu katolické sociální nauky se zabývá teologie politiky. Nejednoznačně je přijímána tzv. politická teologie, která je slovy Petra Fialy spíše než vědeckým popisem problému vyjádřením určitých ideových postojů.²⁰ Historická věda se dotýká teologických disciplín skrze církevní dějiny v užším slova smyslu, kde je předmětem zájmu institucionální, právně-historický charakter či všechno, co patří k dějinné podobě církve, tedy formy zbožnosti, církevního života a křesťanského umění.²¹ Jedním z aspektů církevních dějin jsou i dějiny teologie, které se ptají v kontextu duchovních dějin, dějin filozofie a dějin dogmatu po církevní nauce.²²

Taktéž svět politiky vytvořil vlastní vědecké pojetí skrze politickou vědu. Ta, stejně jako ostatní sociální vědy, čerpá z poznatků historického výzkumu a teoreticky jej pojímá v rámci své metodologie. Teoretické zakotvení katolicko-konzervativního tábora do teorie politického stranictví tak umožňuje komparaci i s jinými politickými tábory. V rozboru vlivu náboženství na politickou sféru se uplatňují poznatky také sociologie, psychologie či religionistiky.²³

České historiografii se zakotvení katolicko-konzervativního tábora nepovedlo dosud korektně. Přitom z tohoto ideového a organizačního základu sedmdesátých let devatenáctého století vyrůstají katolické strany let devadesátých. Problémem je zejména metodologický přístup. Může za to na jedné straně přílišný důraz na dějiny křesťansko-sociálního hnutí, na druhé straně lpění na dosavadních syntézách politických dějin, které

²⁰ P. FIALA, *Katolicismus a politika*, s. 14.

²¹ Ze starší literatury v českém prostředí zejména obsáhlé dílo František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české. Od doby slavného panování císařovny Marie Terezie až do času J. V. císaře Františka Josefa I. (1740-1898) I-II*, Praha 1898-1901. Z novějších prací skripta Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin I-X*, Olomouc 1947-1973; Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve dějinami*, Praha 1982. V polistopadové době vydání souboru přednášek Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin I-II*, Praha 1991. Nejen dějiny katolické literatury podává M. C. PUTNA, *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, Praha 1998; pro obecné církevní dějiny August FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992.

²² Jiří HANUŠ, *Pozvání ke studiu církevních dějin*, Brno 2000, s. 59. O vývoji vztahu teologie a historie zejména s. 52-57.

²³ P. FIALA, *Katolicismus a politika*, s. 13n.

však nebyly schopny posoudit složitost konzervativního proudu v souvislostech. Pokud hodnotí situaci v Čechách Martin Kučera slovy, že zvládnout pramenně dění v Čechách detailně, objektivně a věcně správně je za daného situace výzkumu takřka nemožné, svědčí to o vyčerpání současných možností.²⁴ Co se týče zpracování dějin katolického tábora, největší pozornosti se dostalo díky vlastnímu literárnímu zpracování přímých aktérů, Václava Žižky a Tomáše Josefa Jirouška, právě vývoji křesťansko-sociálního hnutí, které se od poloviny sedmdesátých let sedmdesátých profilovalo v kontextu českého dělnického hnutí.²⁵ Tímto směrem se posléze ubíraly téměř všechny syntézy snažící se postihnout vliv fenoménu náboženství na politický život v Čechách.²⁶

Situace na Moravě se při zpracování dějin vývoje křesťansko-sociálního nebo katolicko-konzervativního proudu dostala přeci jen dál, než tomu bylo v Čechách. Devadesátá léta přinesla dohánění deficitu dosavadního bádání věnovaného popisu politického stranictví, zejména s důrazem na roli stran od devadesátých let devatenáctého století.²⁷ Olomoucký historik Miloš Trapl pokračoval ve zkoumání meziválečného vývoje lidové strany ve své práci *Politický katolicismus a Československá strana lidová v letech 1918-1938*,²⁸ přičemž se v ní dotýká kořenů katolického hnutí, které se v Čechách a na Moravě vyvíjelo od čtyřicátých let devatenáctého století.

Pomyslnou pochodeň olomouckého výzkumu převzal v devadesátých letech historik a politolog Pavel Marek. Postupně se v několika publikacích věnoval genezi a hlavním postavám české katolické moderny.²⁹ Jeho práce v této oblasti vyvrcholila obsáhlou syntézou *Český katolicismus 1890-1914*, ve které nejen shrnul poznatky a závěry z výše zmíněných prací³⁰. Jako jeden ze základních okruhů se snažil sledovat i vznik katolických politických stran v Čechách a na Moravě. Při analýze kořenů, ze

²⁴ Martin KUČERA, *Politický katolicismus před první světovou válkou*, Český časopis historický 98, s. 85.

²⁵ Tomáš Josef JIROUŠEK, *Dějiny sociálního hnutí v zemích koruny české od roku 1840-1900* I (1840-1885), Praha 1900, II (1885-1895), Praha 1904, III (1895-1905), Praha 1905 (1909); Václav ŽIŽKA, *Jaké byly počátky křesťanského socialismu v Čechách*, Praha 1900.

²⁶ Barbara SCHMID-EGGER, *Klerus und Politik in Böhmen um 1900*, München 1970; Antonín BLABOLIL, *Křesťanské politické hnutí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a Československá strana lidová. Teze*, Praha 1970. V archivu KDU-ČSL je uloženo v rukopisech vícero syntetických zpracování o formování křesťansko-sociálního proudu v Čechách a vývoji Československé strany lidové.

²⁷ Jiří MALÍŘ, *Politické strany na Moravě v období habsburské monarchie. (Pokus o srovnání systému českých a německých stran na Moravě)*, in: *Politické strany a spolky na Jižní Moravě*, Brno 1993 s. 11-34; TÝŽ, *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914*, Brno 1996; P. FIALA, *Katolicismus a politika*.

²⁸ Miloš TRAPL, *Politický katolicismus a Československá strana lidová v letech 1918-1938*, Praha 1990.

²⁹ P. MAREK, *K formování katolické moderny v letech 1892-1895*, Střední Morava 1997, s. 21-28; TÝŽ, *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*, Třebíč 1998; TÝŽ, *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české katolické moderny*, Rosice u Brna 1999.

³⁰ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 9.

kterých se české katolické strany profilují, se dotýká i politického křídla katolicko-konzervativního tábora, který představovala Katolicko-politická jednota pro Království české. Vnímá však pouze její český profil a vazbu na vysokou církevní hierarchii, a to ještě pouze v úzce vymezené dataci své práce. Jeho hodnocení kořenů politizace náboženského života v českých zemích je tudíž velmi povrchní a neodpovídá skutečnosti. Bádání soustředující se na analýzu tisku zejména z přelomu století a výzkum pozůstalostí představitelů katolických občanských stran ani nemohlo přinést odpovědi po celkovém charakteru katolického tábora starší doby. Teoretickému zakotvení v širším politickém kontextu rakouského vývoje a jeho různým ideovým složkám cíleně nevěnuje pozornost, bohužel ani v nejnovějším zpracování³¹ nereflektuje do té doby nově publikované skutečnosti.³²

S Markovou prací se částečně kryje pokus Martina Kučery o znovuoživení bádání o křesťansko-sociálním hnutí v kontextu vývoje dělnického hnutí v Čechách. Čerpá především z pozůstalosti Tomáše Josefa Jirouška uložené v archivu KDU-ČSL v Praze. Název, který tato studie nese, tedy *Český politický katolicismus před první světovou válkou*, evokuje syntetické zpracování problematiky, a je tudíž velmi zavádějící.³³

V českém prostředí se od poloviny devadesátých let šlo spíše cestou syntetických zpracování, která měla dát odpověď na různé tradice politiky v českých zemích. Zatímco kompendium *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*³⁴ nereflektuje ještě konzervativní základy české politiky, spojené zejména s politickou aktivitou aristokracie v devatenáctém století, novější vydání pod názvem *Politické strany v českých zemích 1861 – 2004*³⁵ již zahrnuje statě o konzervativním a ústavověrném velkostatku. Stať o vývoji staročeské strany z pera Pavla Cibulky se katolického křídla strany dotýká jen velmi okrajově, přičemž mu přisuzuje velmi autonomní roli. Jaroslav Šebek zase zmiňuje v části o německých politických stranách v českých zemích konzervativně-feudální směr jako

³¹ P. MAREK, *Český katolický tábor*, in: Jiří Malíř – Pavel Marek (edd.), *Politické strany v českých zemích 1861 – 2004 I*, Brno 2005, s. 255-312.

³² Především Zdeněk BEZECNÝ, *Šlechta a církev v druhé polovině 19. století*, in: Zdeněk Hojda – Roman Prahl (edd.), *Bůh a bohové. Církev a náboženství v českém 19. století*, Praha 2003, s. 186-191.

³³ M. KUČERA, *Český politický katolicismus*, s. 83-117.

³⁴ Pavel MAREK et al., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, Rosice u Brna 2000.

³⁵ J. MALÍŘ – P. MAREK, *Politické strany v českých zemích 1861 – 2004 I-II*, Brno 2005.

reprezentanta první fáze politicky organizovaného politického katolicismu s vazbou na Hohenwartovu stranu práva, žádným způsobem ji však nerozvádí a nezařazuje.³⁶

Přeci jen byla dlouhou dobu pozornost soustředěna jiným směrem, k jiným badatelským tématům, ať již za první republiky nebo potom v daleko širší podobě za dob následujících. Výzkum v oblasti šlechty a vůbec konzervativních elit byl téměř vytlačen na úplný okraj zájmu, taktéž badatelé se v důsledku obtížných existenčních podmínek ocitli téměř na okraji společnosti. Svědčí o tom kupříkladu pohnuté osudy brněnského historika Antonína Okáče.³⁷ Že se v tomto prostředí nedostalo pozornosti katolicko-konzervativně federalisticko smýšlejícímu politickému proudu se nelze ani divit. Avšak pozdější lpění na definovaném konceptu formování české občanské společnosti, s přílišným akcentem národnostního rozdělení, tak jak jej učinil Otto Urban, nepřispělo ani v devadesátých letech k vyjasnění problémových témat.³⁸

Až nedávná doba začíná rehabilitovat i v Čechách myšlenku působení konzervativních idejí na politickou scénu, vedle liberalismu a socialismu, jako jednoho ze základních myšlenkových konceptů 19. století. Klíčovým pojmem, který je s touto renesancí konzervatismu spojen, je výzkum elit.³⁹ V rámci německé, rakouské i české historiografie došlo v posledních deseti letech k výraznému zintenzivnění tohoto výzkumu.⁴⁰ Nepominutelným faktem, který má za následek akceleraci rakouského výzkumu v oblasti šlechty v českých zemích, je bezpochyby ulehčení možnosti bádání v českých archívech po roce 1989.

Co se rozsahu sledované problematiky týče, nelze úplně souhlasit s Jiřím Malířem o nutnosti analyzovat stranickou scénu monarchie v kontextu jak nacionální, tak regionální roztržitosti. Upozorňuje, že vystupňování dichotomie státu a národa,

³⁶ Pavel CIBULKA, *Staročeská strana*, in: P. Marek et al., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, s. 31-41; Tamtéž, Jaroslav ŠEBEK, *Německé politické strany v českých zemích 1861-1918*, s. 254-265.

³⁷ Z Okáčových prací zejména Antonín OKÁČ, *Český sněm a vláda před březnem 1848. Kapitoly o jejich ústavních sporech*, Praha 1947; TÝŽ (ed.), *Deníky a korespondence Egberta Belcrediho 1860-1894*, Brno b. d., uložen v rukopise v Moravském zemském muzeu v Brně; a především TÝŽ, *Rakouský problém a list Vaterland I-II*, Brno 1970.

³⁸ Otto URBAN, *K problematice formování občanské společnosti*, *Československý časopis historický* 16, 1968, s. 872-881; TÝŽ, *Český liberalismus v 19. století*, in: Milan Znoj – Jan Havránek – Martin Sekera (edd.), *Český liberalismus. Texty a osobnosti*, Praha 1995, s. 15-27.

³⁹ Robert SAK, *Rieger. Příběh Čecha devatenáctého věku*, Semily 1993. TÝŽ, *Rieger - konzervatívec nebo liberál?*, in: František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, Semily 2003, s. 22-32; Zdeněk BEZECNÝ – Milena LENDEROVÁ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách* in: Milena Lenderová – Zdeněk Bezecný – Jiří Kubeš (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 17-42.

⁴⁰ Lothar HÖBELT, *Das Problem der konservativen Eliten in Österreich-Ungarn*, in: Jürgen Nautz – Richard Vahrenkamp (edd.), *Die Wiener Jahrhundertwende*, Wien 1993, s. 777-787; Gernot STIMMER, *Eliten in Österreich 1848-1970 I-II*, Wien 1997; Milan HLAVAČKA, *Starorakouský konzervatismus a počátky české konzervativní politiky. Er aspera ad astram a naopak?*, *Obzory* 2, 2005, s. 35-41.

s níž byl v druhé polovině 19. století konfrontován každý jedinec, sociální struktura i politická strana, opravňuje, ba přímo vyžaduje, aby bylo při výzkumu geneze politických stran a vůbec mocenskopolitických struktur v habsburské monarchii přihlíženo k nacionálnímu aspektu, který v teorii i praxi politických stran silně konkuroval obecně mocenskopolitickému a ideově politickým faktorům formování politických stran.⁴¹ Pravdou je, že právě Jiří Malíř, jako jeden z mála, popsal politizaci katolického hnutí a jeho příklon ke konzervativní šlechtě a národní straně v kontextu budování federalistického tábora v celorakouském smyslu na prahu sedmdesátých let pro moravské prostředí,⁴² které souviselo s vyostřením zápasu o výslednou ústavní podobu říše v letech 1867-1873.⁴³ Nelze však přehlížet konkrétní vazby, které politické vůdce této doby, a představitelé šlechty patřili bezesporu ke klíčovým, propojovaly skrze celou říši.

V kontextu teoretického zařazení rakouských a německých elit v rámci jejich konzervativní orientace představují práce německých historiků Caspara Schrenck-Notzinga,⁴⁴ spolupráce Ulricha E. Zellenberga⁴⁵ a Lothara Höbelta současný, dynamický výzkum, který má minimálně středoevropský rozměr.

Pro zkoumání vytváření katolicko-konzervativního tábora v Rakousku existuje několik rovin. Lze se zabývat vytvářením konkrétních zemských center tak, jak to učinila Edith Marko-Stöckl v případě Štýrska.⁴⁶ Na základě analýzy konzervativních listů *Grazer Volksblatt*, *Katholischer Volksblatt* a rozborů ordinátních listů vykreslila předpoklady vzniku a vývoj tohoto hnutí. Výtečná je její diferenciací přechodu od hnutí k politické straně. Druhou rovinou je spojení jednotlivých zemských táborů do společné katolicko-konzervativní platformy, kterou ztělesňuje Rakouská strana práva vznikající na podzim roku 1872. Touto konsolidací se zabýval vídeňský historik Lothar Höbelt. Soustředil se na roli jednoho z hlavních iniciátorů hnutí hraběte Lva Thun-

⁴¹ J. MALÍŘ, *Od spolků*, s. 7.

⁴² Tamtéž, o katolickém křídle v rámci národní strany s. 38-41, o vztahu konzervativního velkostatku a politického katolicismu s. 73-75. Dále studie J. MALÍŘ, *Německý katolický politický tábor na Moravě v letech 1848-1914*, *Časopis matice moravské* 116, 1997, s. 201-215.

⁴³ J. MALÍŘ, *Od spolků*, s. 41.

⁴⁴ Caspar von SCHRENCK-NOTZING (ed.), *Stand und Probleme der Erforschung des Konservatismus*, Berlin 2000. TÝŽ, *Lexikon des Konservatismus*, Graz 2002.

⁴⁵ Robert RILL – Ulrich E. ZELLENBERG (edd.), *Konservatismus in Österreich: Strömungen, Ideen, Personen und Vereinigungen von den Anfängen bis heute*, Graz-Stuttgart 1999; U. E. ZELLENBERG (ed.), *Konservative Profile*.

⁴⁶ Edith MARKO-STÖCKL, *Die Entwicklung des katholisch-konservativen Lagers in der Steiermark 1861-1874*, *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 87, 1996, s. 219-254.

Hohensteina.⁴⁷ Pro zkoumání vývoje v Čechách je jeho práce jedinečná. Třetí rovinou je evropský rozměr, neboť na nadnárodní úrovni došlo k zaštitění a koordinování společného postupu katolických konzervativců ve formě mezinárodní organizace „Černá internacionála,“ jež sídlila v Ženevě. Jak dokazuje ve své práci Emiel Lamberts, představitelé rakouské šlechty v ní hráli významnou úlohu.⁴⁸

Pro zkoumání formování katolicko-konzervativního tábora v Čechách je, kromě již zmíněné práce Lothara Höbelta, také přínosná studie Antonína Okáče *Rakouský problém a list Vaterland*. Dále jsou k dispozici studie k politické činnosti státoprávní šlechty.⁴⁹ Velmi zajímavá je také disertace würzburškého historika Bernda Rottenbachera, zachycující volební chování, tvorbu a vývoj politických táborů v Čechách v letech 1861-1871.⁵⁰

Konfesionálním smyšlením českých Němců v devatenáctém a na počátku dvacátého století se zabývala Kristina Kaiserová, ve své práci však akcentovala hlavně vývoj starokatolické církve v Čechách.⁵¹ Politickým dějinám v kontextu soužití obou národů v Čechách se věnoval Jan Křen.⁵²

⁴⁷ Lothar HÖBELT, *Graf Leo Thun als Führer der konservativen Opposition, oder: Aufstieg und Fall der Österreichischen Rechtspartei (1872-1874)*, rukopis přednášky z konference Děčínský zámek a jeho majitelé v dějinách a kultuře Čech a střední Evropy (Děčín 2002), v tisku.

⁴⁸ Emiel LAMBERTS, *The leading role of austrian catholic conservatives in the „Black International“ (1870-1878)*, Wiener Zeitschrift zur Geschichte der Neuzeit 1, 2001, s. 39-54.

⁴⁹ Jan HAVRÁNEK, *Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši 1860 až 1867*, Sborník historický 17, 1970, s. 67-96. R. SAK, *Schwarzenbergové – sblížení s národem*, Rozeta 1, 1992, s. 42-43; Libor TOMÁŠEK, *Karel III: Schwarzenberg. K politické činnosti české šlechty v šedesátých letech 19. století*, Jihočeský sborník historický, 1994, s. 101-114; Jiří GEORGIEV, *Význam státoprávní šlechty pro formování konzervatismu v českých zemích*, Obzory 2, 2005, s. 42-51.

⁵⁰ Bernd ROTTENBACHER, *Das Februarpatent in der Praxis. Wahlpolitik, Wahlkämpfe und Wahlentscheidungen in den böhmischen Ländern der Habsburgermonarchie 1861-1871*, Frankfurt am Main 2001.

⁵¹ Kristina KAISEROVÁ, *Konfesní myšlení českých Němců v 19. a počátkem 20. století*, Úvaly u Prahy 2003.

⁵² Jan KŘEN, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918*, Praha 1990.

Vymezení pojmů

Vzhledem k poměrně značné názorové nejednotnosti ve výkladu termínů, týkajících se vztahu náboženství i politiky, způsobené nejen rozdílnými pohledy v zahraničí a u nás, ale také různíci se ideovými východisky zejména starší literatury, je potřebné krátce vyložit některé z definic a především ukázat v jakém smyslu se jich v práci používá. Přece jen dnes vzhledem k značné rozmanitosti literatury dochází v českém prostředí ke tříbení názorů, myšlenkových pohledů a mělo by být zřejmé, v jakém kontextu se různé definice objevovaly a jak je lze chápat dnes.

Základním problémem je již uchopení vztahu fenoménu náboženství a politiky. Běžně užívaným termínem je katolicismus, kterému různé výklady přiřkládají další atributy. V pojetí Miloše Trapla, který rozboru tohoto označení jako jeden z mála věnoval pozornost v důsledku zkoumání historie Československé strany lidové již v předlistopadové době, termín katolicismus označuje nábožensko-filozofický směr, který teprve determinant „politický“ rozšiřuje o snahu katolické církve pronikat a zasahovat do veřejného života. Termínem politický katolicismus označuje takovou činnost katolické církve, která překračuje své náboženské působení a usiluje o posílení svých pozic v politickém, sociálním a kulturním životě společnosti. Realizuje se podle něj dvěma cestami, nepřímou, která je dána náboženským působením církve na vědomí věřících, kteří zapojením se do světských, politických a kulturních organizací a institucí, nemajících náboženský charakter, ovlivňují jejich chod a ideologii. Přímá cesta k pronikání katolicismu do politického a kulturního života je podle Trapla přímé zasahování katolické církve vytvářením a působením vlastních politických stran, odborů, mládežnických, ženských a jiných kulturních a tělovýchovných organizací, ve kterých rozhodující vliv uplatňuje katolický klérus a jemu oddaní věřící. K tomu přistupuje i ideologické působení na společenské vědomí prostřednictvím katolických časopisů, novin a publikací.⁵³

V pozdějším zpracování, v návaznosti na zahraniční literaturu, se Petr Fiala v rámci své práce *Katolicismus a politika* s podtitulem *O politické dimenzi katolicismu v postmoderní době* věnuje z politologického pohledu vztahu náboženství a politiky.

Pojem katolicismus chápe jako zvláště vhodný k označení vztahu politiky a náboženství, jako obecné označení postihující institucionální, transcendentální, ideové i jiné aspekty onoho vztahu. V tomto širším kontextu jej vidí jako zastřešující slovo, pod nímž lze nalézt jak katolickou církev v její institucionální podobě, tak její

⁵³ M. Trapl, *Politický katolicismus*, s. 11.

sebeurčující stránku odkazující k její nadpřirozené složce, její morální kodex i soubor idejí, stejně jako jednání jednotlivých katolických věřících, strukturu a funkce organizací hlásících se ke katolické víře apod. Petr Fiala nezkoumal pouze politickou dimenzi jednoho z těchto aspektů, ale celkovou korelaci tohoto komplikovaného souboru s politikou, proto považuje za nejdůležitější a nejpřijatelnější právě označení katolicismus jako souhrnné pojmenování.⁵⁴

V tomto širším obecném pohledu je nejdůležitější právě obrat ve vnímání činnosti církve jako iniciátora, který překračuje, zasahuje a posiluje, k vnímání katolické víry a církve jako nositelky tradičních hodnot společnosti. S tím přímo souvisí dříve hojně používaný termín klerikalismus, který označoval zásahy kněží či církevní hierarchie do světské části života společnosti. Jeho používání ze strany názorových oponentů, ať již liberálního nebo socialistického ražení, je v procesu modernizace a postupné sekularizace společnosti pochopitelné, v současnosti však působí přinejmenším problematicky. Nepřekvapí proto skutečnost, že se objevují hlasy, aby byl vzhledem k účelovým interpretacím znovu definován.⁵⁵

⁵⁴ P. FIALA, *Katolicismus a politika*, s. 10n.

⁵⁵ P. MAREK, *Náboženství v době politické diferenciaci české společnosti v druhé polovině 19. století*, in: Zdeněk Hojda – Roman Prahel (edd.), *Bůh a bohové. Církev a spiritualita v českém 19. století*, Praha 2003, s. 195.

Předpoklady formování katolicko-konzervativního tábora v Rakousku

Pro pochopení geneze katolicko-konzervativního tábora v Čechách pomůže zařadit jej do teoretického pojetí vývoje stranicko-politického systému v Rakousku-Uhersku. Pro rakouské prostředí, a není potřeba pochybovat, proč by uvedená charakteristika neměla platit i pro české prostředí, se již tradičně při popisu stranicko-politické reality hovoří o táborech (Lager). Politický tábor představuje koncept, který vychází z existence v podstatě stabilizované stranické scény, na níž se pohybují subjekty, které jsou nejen vzájemně zřetelně ideologicky vymezeny, ale také disponují určitou sadou sociokulturních vazeb na své voličstvo, které z tohoto voličstva vytvářejí do určité míry uzavřenou a distinktivní sociální skupinu.⁵⁶

Koncepce jednotlivých „táborů“ bývá nověji doplňována tzv. „sloupovým“ přístupem. Ten předpokládá existenci několika víceméně oddělených světonázorově či nábožensky definovaných komplexů politických a sociálních organizací v rámci jednoho politického systému.⁵⁷ Prostupování politických stran všemi oblastmi života společnosti souviselo s vytvářením svébytných sociomorálních prostředí. Hovoří se v tomto případě o sociálně morálním milieu.⁵⁸ Tento „Versäulungsprozeß“ produkoval relativně uzavřená sociální a kulturní prostředí, s těsnou vazbou na určitý politický tábor a také s vlastním systémem nepolitických odborových, profesních, mládežnických, studentských, ženských, sportovních, družstevních aj. organizací, které byly paralelní, ale zcela nezávislé na obdobných organizacích jiných politických táborů.⁵⁹

Co se teoretického zakotvení v rámci politické teorie týče, charakterizoval katolicko-konzervativní hnutí v Předlitavsku Johann Christian Allmayer-Beck jako propojení feudálního a gouvernementálního konzervatismu s výrazným demokratickým charakterem,⁶⁰ tedy pojetí lpění na osvědčeném řádu spolu s přizpůsobivým pojetím, které preferuje individualitu a pestrost před masovostí a unitarismem.⁶¹ Klíčovým rozhraním se stal střet mezi federalismem a centralismem. Tomu odpovídá i teoretická pozice vývoje politických stran dle teorie cleavages, norského politologa Steina Rokkana, který charakterizuje jako jeden ze základních předpokladů vzniku politických stran střet mezi zájmy venkova a zájmy měst. Ernst Hanisch jeho typologii doplňuje

⁵⁶ Vít HLOUŠEK, *ÖVP a proměny katolického tábora*, Politologický časopis 4, Praha 2001, s. 348.

⁵⁷ Hans RIGHART, *Das Entstehen der katholischen Versäulung in Österreich 1887-1907*, Zeitgeschichte 11, 1983/84, s. 69 an. Citováno dle P. FIALA, *Katolicismus a politika*, s. 172.

⁵⁸ J. MALÍŘ, *Od spolků*, s. 247.

⁵⁹ J. MALÍŘ, *Politické strany na Moravě*, s. 11-12.; srov. P. FIALA, *Katolicismus a politika*, s. 176

⁶⁰ J. Ch. ALLMAYER-BECK, *Der Konservatismus in Österreich*, s. 62.

⁶¹ Tamtéž, s. 25.

v konkrétním rakouském případě o rozpor církev a stát, jako hybného momentu formování stran po přijetí prosincové ústavy roku 1867.⁶²

Hovoří-li se o českém katolicko-politickém táboru, je spojován až s činností katolických politických stran v devadesátých letech devatenáctého století,⁶³ kdy se z národní strany vyděluje křesťansko-sociální a katolicko-národní křídlo, které se konsoliduje ze struktur katolicko-politických jednot.⁶⁴

Podle Jiřího Malíře se německý katolicko politický tábor vytváří od padesátých let v tradičním konzervativním prostředí živnostnictva a později rolnictva, kde vznikají charitativní, vzdělávací a tovaryšské spolky německého jazyka. Jeho tvrzení, že jejich přerůstání do katolických politických spolků nebylo systematické, stejně jako jejich ideové i personální vazby na aristokratický konzervativní katolický proud kolem listu *Vaterland* a Rakouské strany práva,⁶⁵ není úplně přesné. Ukazuje to srovnání vytváření organizační struktury katolicko-konzervativního hnutí v Čechách a v dalších zemích. Navíc nejnovější výzkum dokázal, že formování katolických hnutí v sedmdesátých letech devatenáctého století v Evropě bylo koordinováno mezinárodní skupinou sídlící v Ženevě.⁶⁶

Katolicko-konzervativní hnutí se v Rakousku od roku 1868 vyvíjelo v několika stádiích a to vytvářením zcela nových organizačních struktur, paralelních k dosavadnímu liberálnímu zázemí. Aplikací poznatků o úspěšném vedení politického boje ze strany liberálního hnutí se konzervativci snažili získat zpět ztracené politické pozice. Byli k tomu nuceni v souladu s teorií konsolidace politických táborů, kde konfesijní příslušnost je jedním z distinktivních znaků. Sám Jiří Malíř to dokládá na příkladu Moravy, kde se němečtí liberálové i katolické křídlo národní strany rozhodli využít nových podmínek spolkového zákona k formování nových politických organizací. Němečtí liberálové disponovali na Moravě v roce 1872 již devatenácti politickými spolky, k národní straně se jich hlásilo jen šest. Bylo založeno třicet pět katolicko-politických jednot, které si však k národní straně zachovávaly zřetelný odstup nejen pro svůj vyhraněně konzervativní charakter, ale i pro vlažný vztah k národním otázkám, neboť některé byly národně utrakvistické.⁶⁷

Jedním ze základních předpokladů rozvinutí katolicko-konzervativního tábora v prostředí habsburské monarchie bylo tedy umožnění existence politických spolků, které se staly jistým organizovaným výrazem politických stran. Výjimku tvořila revoluční doba let

⁶² Ernst HANISCH, *Ambivalenz der Modernisierung. Die Formierung der politischen Lager in den „Alpenländern“*, in: Helmut Rumpler (ed.), *Innere Staatsbildung und gesellschaftliche Modernisierung in Österreich und Deutschland 1867/71 bis 1914*, s. 176n.

⁶³ J. MALÍŘ, *Od spolků*, s. 254-256.

⁶⁴ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 49n.

⁶⁵ J. MALÍŘ, *Od spolků*, s. 275.

⁶⁶ E. LAMBERTS, *The leading role*, s. 40n.

⁶⁷ J. MALÍŘ, *Od spolků*, s. 36n.

1848-1849 s jejich postupnou eliminací v mezidobí mezi oktrojovanou březnovou ústavou roku 1849 a silvestrovskými patenty konce roku 1851.⁶⁸ Honorační strany se po obnovení ústavnosti roku 1861 pohybovaly v jistém právním vzduchoprázdnu. Součástí prosincové ústavy z roku 1867 byl i spolkový zákon z 15. listopadu 1867 č. 134/1867 ŘZ, který nově umožňoval fungování politických spolků.

Tyto spolky se musely podrobit zvláštním ustanovením zákona, neboť stále přetrvávala obava z přílišného uvolnění poměrů. K založení spolku bylo potřeba ohlášení u zemského úřadu, tedy místodržitelství, kde měly být odevzdány stanovy v pěti exemplářích. Členy politických spolků nesměli být cizinci, ženy a nezletilé osoby, představenstvo se mělo pohybovat v počtu pěti až deseti osob. Zákon nařizoval povinnost hlásit všechny spolkové členy a dodávat každoroční přehled jejich počtu. Také bylo těmto organizacím zakázáno zřizovat filiálky a svazy, nesměli korespondovat mezi sebou navzájem a člen jednoho představenstva nesměl být členem představenstva jiného. Toto ustanovení je velmi důležité pro pochopení vytváření jednotlivých spolků, přičemž zaštitující centrum k nim má vždy neformální vztah. Členové politických spolků také nesměli nosit spolkový znak.⁶⁹

Vznikem politické platformy se však teprve začíná politický boj, který byl veden zejména na politických schůzích. Schůze tvořily specifický komunikační kanál mezi stranami a voliči. Podobu politických schůzí upravoval shromažďovací zákon č. 135/1867 ŘZ, který stanovil organizátorům každého shromáždění ohlašovací povinnost úřadům nejméně tři dny předem. Pravomoc úřadů nespočívala pouze v povolování shromáždění, ale i v tom, že se veřejných schůzí účastnil vládní zástupce, který bděl nad zákonným průběhem schůzí a mohl je na místě rozpouštět. Připouštěl tři typy shromáždění: všeobecně přístupná shromáždění lidu, shromáždění omezená na zvané hosty (tzv. bankety) a voličská shromáždění v rámci předvolební kampaně. Na bankety a voličská shromáždění se mocenské prostředky úřadů nevztahovaly, volební schůze se však mohly konat výhradně v mezidobí od vyhlášení termínu voleb do dne jejich konání, tedy v době předvolební kampaně.⁷⁰

⁶⁸ Srv. Peter BURIAN, *Das Vereinswesen in den böhmischen Ländern*, in: Ferdinand Seibt (ed.), *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*, München 1986, s. 41n.

⁶⁹ Marek LAŠTOVKA – Barbora LAŠTOVKOVÁ – Tomáš RATAJ – Jana RATAJOVÁ – Josef TŘÍKAČ, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*, Praha 1998, s. 12n.

⁷⁰ Luboš VELEK, *Způsoby politické komunikace v 19. století: Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861-1914*, in: Kateřina Bláhová (ed.), *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, Praha 2002, s. 204-205.

Alpský katolicismus a katolicko-konzervativní hnutí

Druhá fáze katolické restaurace ve vývoji katolické církve v druhé polovině devatenáctého století je neodmyslitelně spjata s pontifikátem papeže Pia IX. (1846-1878).⁷¹ Jeho životní osudy se promítaly do vnímání katolíků v celé Evropě, jeho kroky v oblasti upevnění věrouky byly neseny touhou uchránit nejen církev, ale i celou společnost v duchu formulace francouzského kněze F. R. de La Mennaise. Pohnutí asi osudy papežů přelomu století, dovozoval v díle Esej (1817-1823), že bez papeže není církev, bez církve není křesťanství, bez křesťanství není společnost.⁷²

Nástup Pia IX. na papežský stolec byl vítán. Provázela jej pověst liberála a vlastence. Ačkoli dal jako jeden z prvních evropských vládců v březnu 1848 církevnímu státu ústavu, po listopadové revoluci roku téhož roku musel volit odchod z Říma do exilu. Zpátky se navrácí o dva roky později za pomoci francouzských vojáků, a vnitřně zlomen obnovuje absolutistický ráz papežského státu.⁷³

Do dějin vstoupil Pius IX. upevněním dogmatiky v několika zásadních oblastech věrouky. V prosinci 1854 rozhodl ex cathedra, tedy bez rozhodnutí koncilu, spor dvou teologických škol o neposkvrněnosti Marie prvním hříchem. O deset let později, 8. prosince 1864, byl s encyklikou *Quanta cura* rozeslán Syllabus, seznam osmdesáti největších omylů doby, které mají být z katolického hlediska zavrženy. Obsahovaly vždy dobovou formulaci, která měla být chápána jako její negace. Zmiňována byla problematika panteizmu, naturalismu a racionalismu, socialismu a komunismu, mylných názorů na vztah církve a státu a zvláště ostře byl odmítnut liberalismus a neomezená víra v pokrok.⁷⁴ Papežova iniciativa však vyvolala vlnu nevole, zejména u protestantů, ale i u části katolíků, kteří jej obviňovali z vědomého zpátečnictví a nepřátelství ke kultuře.

V té době již Pius IX. uvažoval o svolání koncilu, který byl nakonec zahájen 8. prosince 1869. Čech charakterizoval svolání slovy, že „v Římě zasedlo shromáždění biskupů, aby se se Svatým otcem v čele radili o nápravě pokolení lidského, jež světská moudrost byla už skoro na pokraj záhuby přivedla“.⁷⁵

Ačkoli papež z projednávání koncilu problematiku papežské neomylnosti vzhledem k rozporným názorům stáhl, prosadila jej skupina asi čtyř set biskupů a od května 9. května 1870 se diskutovalo pouze o tomto tématu. Proti vyhlášení papežské

⁷¹ M. C. PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 73.

⁷² A. FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, s. 250.

⁷³ Tamtéž, s. 247.

⁷⁴ Tamtéž, s. 249.

⁷⁵ Čech, 5. 1. 1870.

neomylnosti se stavěli zejména zástupci německého episkopátu. Dne 18. července 1870 byla při závěrečném hlasování přijata drtivou většinou nauka o primátu a neomylnosti papeže, která se stala součástí konstituce *Pastor aeternus*. Vyhlášovala papežskou nejvyšší, plnou, bezprostřední a řádnou autoritu nad celou církví a jejími společenstvími. Církevní historik Klaus Schatz dovozuje, že v pozadí přijatých dokumentů stála představa, že pouze definitivní upevnění církevní jednoty a pravdy v papeži může učinit konec všem bojům a zamezit vzniku životu nebezpečných konfliktů v budoucnosti.⁷⁶ Tento akt nakonec vedl ke schizmatu, kdy se odštěpuje takzvaná starokatolická církev, která měla nejsilnější základnu v německých zemích.⁷⁷

Záhy byl však koncil ukončen, neboť vypuknutí německo-francouzské války 21. července 1870 přimělo mnoho účastníků koncilu k návratu domů. Stáhly se i francouzské jednotky, které církevní stát ochraňovaly a ten byl po krátkém ostřelování dobyt Piemont'any dne 20. září 1870.⁷⁸ Završovaly proces sjednocení Itálie, kterému tisíciletá existence papežského státu stála v cestě.

Obsazení Říma neznamenal jen další důvod pro zamyšlení se nad osudem církve tváří tvář liberálnímu světu, ale mělo za následek vytvoření koordinovaného úsilí vůdčích konzervativních představitelů několika evropských zemí, přičemž rakouští konzervativci hráli zásadní úlohu. V Ženevě se na konci roku 1870 vytvořil Výbor katolické obrany. Jeho základ tvořila konzervativní šlechta a preláti z okolí tiskového výboru okolo pomocného biskupa z Laussane a Ženevy Gasparda Mermilloda, který měl příkaz od Pia IX. zajistit mezinárodní kampaň ve prospěch papežské neomylnosti.⁷⁹

Na scéně se tak objevuje hrabě Gustav Blome, bývalý rakouský diplomat, který se usadil v Římě. K němu se v roce 1869, po schválení májových zákonů, přidal další diplomat, který opustil z principu rakouské služby, Johann Anton Pergen. Výzvy nově založené ženevské kanceláře uposlechno asi třicet prominentních představitelů katolických výborů a organizací z různých zemí Evropy. Začínají tak vydávat list *Correspondance de Genève/Genfer Korrespondenz* dvakrát až třikrát týdně ve francouzském a německém vydání, aby informovali o akcích na obranu Svaté Stolice. Tato akce zaznamenala úspěch a bylo rozhodnuto na přání papeže pokračovat v organizování novin, manifestací, deputací a petic.

⁷⁶ J. HANUŠ, *Neomylný papež a jeho primát. První vatikánský koncil (1869-1870)* in: J. Hanuš (ed.), *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869-1870*, Brno 2001, s. 7.

⁷⁷ A. FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, s. 252.

⁷⁸ Tamtéž, s. 253.

⁷⁹ E. LAMBERTS, *The leading role*, s. 39n.

Po povstání pařížské komuny na jaře 1871 zesílila činnost výboru ve smyslu restaurace katolicismu v sociálním životě. Dalším úkolem se stal boj proti socialistické internacionále. Koncem roku se začali sami označovat jako „Křesťanská a katolická internacionála“ nebo také jako „Černá internacionála.“ Pevnou organizační strukturu získali na kongresu v Einsiedlenu, kde byl vedle samotného úřadu zřízen také Výbor stálých zástupců, který zahrnoval po jednom zástupci z celkem devíti zemí: Rakouska, Belgie, Německa, Francie, Velké Británie, Itálie, Holandska, Španělska a Švýcarska. Rakousko zastupoval předseda vídeňského Bratrstva sv. Michaela baron Edouard Stillfried-Ratenicz. Na tomto kongresu se diskutovalo také možnost pokračovat ve vatikánském koncilu v Tyrolech. Předpokládalo se, že příjezd papeže by vybudil masy, Rakousko by zanechalo neutrality a ve Francii a Španělsku by došlo k restauraci katolických monarchií. Vatikán ale tento návrh odmítl.⁸⁰ „Černá internacionála“ pořádala vždy koncem srpna kongres, kterého se účastnili přední představitelé.⁸¹

Rakouská verze „kulturního boje“ měla od roku 1868 za následek polarizaci společnosti. Katolické hnutí se na rozdíl od hnutí padesátých let začalo politizovat díky možnosti organizovat politické spolky. Důvodů bylo několik. Zintenzivňovala se diskuse o zrušení konkordátu ze strany liberálního tábora. Přijetím květnových zákonů roku 1868 a říšského školního zákona o rok později byl tento smluvní vztah podstatně narušen a nakonec v roce 1870 formálně vypovězen. Císař Františka Josefa I. se tak téměř ocitl hranici exkomunikace. Monarchie pouze nečinně přihlížela okupaci církevního státu v září téhož roku, neboť spekovala o případné alianci s Itálií.⁸²

Rakouská historiografie považuje rakouskou verzi „kulturního boje“ ve srovnání s pruskou za málo intenzivní a nehodnou ji takto označovat. Přes všechny snahy o státní zásahy do církevního života se podle ní rakouské katolické zákonodárství zásadně lišilo od pruského zákonodárství kulturního boje, kde májové zákony roku 1874 podřídily církev státním zákonům, státnímu dohledu a stát zasahoval do vnitřních záležitostí církve.⁸³ Habsburská monarchie se tak nepřipojila k opatřením prusko-německého

⁸⁰ Tamtéž, s. 42-45.

⁸¹ Tamtéž, s. 50. V Einsiedlenu se konal ve dnech 30.31. srpna 1871, v Ženevě 29. -31. srpna 1872, ve Ferney 5.-7. srpna 1873, opět ve Ferney 20.-21. srpna 1874, v Bregenz 10.-11. srpna 1875 a v Annecy 29.-31. srpna 1876.

⁸² Lothar HÖBELT, *Die Konservativen Alt-Österreichs 1848 bis 1918: Parteien und Politik*, in: R. Rill – U. E. Zellenberg (edd.), *Konservatismus in Österreich: Strömungen, Ideen, Personen und Vereinigungen von den Anfängen bis heute*, Graz-Stuttgart 1999, s. 115n.

⁸³ Pruský „kulturní boj“ měl několik příčin. Napětí v říšské politice mezi protestantsko-pruskými maloněmci, jejichž vůdcem byl Otto von Bismarck a převážně katolickými velkoněmci, obecně proticírkevní postoje liberálních vlád a také vytvoření starokatolické církve. Zákonodárství se týkaly nařízení a zákony: roku 1871, kdy bylo zrušeno katolické oddělení v pruském ministerstvu kultu, kazatelnicový paragraf z prosince 1872 omezoval svobodu kázání, v březnu 1872 byl přijat zákon o

kulturního boje.⁸⁴ Naproti tomu český církevní historik Jaroslav Kadlec pokládá rakouský kulturní boj za dalekosáhlejší, úpomnější a prudší než pruský. Rozlišuje jeho čtyři etapy: rok 1861, kdy byl vydán protestantský patent, rok 1868 schválení květnových zákonů, rok 1870 vypovězení konkordátu a rok 1874 schválení druhé části konfesionálních zákonů.⁸⁵ Názor Pavla Marka, který zařazuje fenomén zápasu katolického a liberálního tábora o výsledný charakter společnosti do prvního desetiletí 20. století,⁸⁶ stojí zcela mimo realitu středoevropské historiografie.

Lothar Höbelt vznik katolicko-konzervativního politického hnutí V Rakousku označuje za důsledek „challenge“ and „response“, tedy výzvy a odpovědi, přičemž za jádro nebývalé politické aktivity lze považovat Tyrolsko, Vorarlbersko, Horní Rakousy a obzvláště Štýrsko.⁸⁷ Bezesporu do této skupiny patří i Vídeň a Dolní Rakousy⁸⁸ a také Čechy a Morava. Vlna katolicko-konzervativního hnutí se realizovala formou zakládání novin, katolických kasin⁸⁹ a zejména agitací ve směru aktivizace volební základny.

Lze vysledovat obecné tendence, které konsolidaci katolicko-konzervativního hnutí v jednotlivých zemích provázely. Nejdříve bylo potřeba vytvořit strukturu masového šíření informací, neboť často neexistovala dostatečná tisková platforma analogická k liberálním listům. V Tyrolsku byla organizační základna katolicko-konzervativního hnutí nejsilnější, pramenící ze zemského vědomí, které bylo zesíleno při bavorském obsazení ještě během napoleonských válek.⁹⁰ Od roku 1861 vycházely noviny *Tiroler Stimmen*, s podtitulem *Für Gott, Kaiser und Vaterland*, doplněné o *Tiroler Volksblatt* roku 1862,⁹¹ ve Štýrsku se objevuje *Grazer Volksblatt* roku 1868. Jeho založení vychází z iniciativy šlechty, kléru a inteligence o založení katolicko-konzervativního tiskového orgánu. K zakladatelům listu, který poprvé vyšel 1. ledna 1868, náleželi duchovní

dozoru nad školstvím, v červenci téhož roku říšský zákon proti jezuitům, který vyháněl z Německa jezuitu a příbuzné řády a konečně květnové zákony roku 1873, které obsahovaly státní nařízení o vzdělávání a ustanovování duchovních, o vykonávání čistě církevní disciplinární pravomoci a o usnadňování výstupu z církve. V březnu 1874 byli nejdříve v Prusku a posléze v celé říši zaveden povinný civilní sňatek. V květnu 1874 přijaty další tzv. květnové zákony, ve kterých dostali starokatolíci právo spoluzívat katolické kostely. V květnu 1875 byly v Prusku zrušeny všechny kláštery a řádové instituce a řeholní osoby vykázány. Zákon o platech z dubna 1875 zastavil všechny finanční povinnosti pruského státu vůči církvi. A. FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, s. 255.

⁸⁴ Georg FRANZ, *Kulturkampf, Staat und katholische Kirche in Mitteleuropa von der Säkularisation bis zum Abschluß des preußischen Kulturkampfes*, München 1954, s. 88n. Citováno dle Peter Leisching, *Die römisch-katholische Kirche*, s. 62.

⁸⁵ J. KADLEC, *Přehled*, s. 206n.

⁸⁶ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 511n. Zmiňuje především tzv. Judovu aféru z roku 1906, dále případ nadučitele Konečného z roku 1908 a Wahrmondovu aféru z téhož roku.

⁸⁷ L. HÖBELT, *Die Konservativen Alt-Österreichs*, s. 116.

⁸⁸ J. Ch. ALLMAYER-BECK, *Der Konservatismus in Österreich*, s. 62.

⁸⁹ L. HÖBELT, *Die Konservativen Alt-Österreichs*, s. 116.

⁹⁰ Floridus RÖHRIG *Die Katholische Kirche. Von Josephinismus zum politischen Katholizismus*, in: R. Rill – U. E. Zellenberg (edd.), *Konservatismus in Österreich*, s. 201.

⁹¹ P. Leisching, *Die römisch-katholische Kirche*, s. 211.

Johann Riedl, bratři Alois a Johann Karlonové, dále univerzitní profesoři Theodor Maassen a Tewes a advokát Rintelen. Z řad šlechty se podíleli Heinrich hr. D'Avernas, Alois princ Liechtenstein a baron Adalbert Buol. Vedení listu se ujal Johann Karlon.⁹²

O rok později vychází *Linzer Volksblatt*, přičemž se konsoliduje katolicko-konzervativní hnutí v Horním Rakousku. V čele tamního hnutí stojí Heinrich hr. Brandis. Došlo zde k založení Katolického spolku, přičemž *Frisch voran!* v tiskové zprávě uváděl, že počet přihlášených je přibližně deset tisíc a v některých oblastech se přidávají celé obce. Zmiňuje zároveň článek v *Presse*, že liberálové se mohou jednoho dne probudit a zjistit, že katolíci proti nim obrátili vlastní zbraně ve formě spolkového práva jako mocné obrany. List také uvádí, že i v Čechách byly podniknuty kroky k založení takové organizace.⁹³

Po založení tiskových orgánů bylo nutno zpravidla přikročit z existenčních důvodů k založení vlastních tiskových spolků, které by měly ve vlastní režii tisk nejen novin, ale i dalších tiskovin. Zpravidla byly zřízeny při diecézních knihtiskárnách. Proto byl vyžadován souhlas představeného diecéze, v českém případě kardinála Schwarzenberga. Edith Marko-Stöckl v případě Štýrska uvádí, že se souhlasem kardinála Zwergera po vzoru slovinského Hermagorova spolku (*Hermagoraverein*) došlo v prosinci roku 1869 k založení Katolického tiskového spolku. Do jeho čela byl vybrán Heinrich hr. D'Avernas. Většinu nákladů nesl baron Buol a jeho přátelé.

Založením listu byla splněna nezbytná podmínka k zformování politického hnutí. To se konsolidovalo od léta a podzimu roku 1868 a stála za ním výzva vídeňského diplomata hraběte Bloma, pronesená ve Vídeňské duchovní besedě (*Wiener geselliger Verein*). „...počítejme sami se sebou a bude s námi počítáno. Také my můžeme, pokud chceme. Také zde ve starém Rakousku není nic ztraceno, když budeme chtít zachraňovat. Čas nerozhodnosti je pryč.“⁹⁴

Stejně jako liberálové, byli katoličtí-konzervativci v této ranné fázi omezeni na úzký kruh osob, označovaný jako kruhový nebo honorační katolicismus. Záhy se jim však s pomocí katolicko-politických jednot, kléru a také tisku podařilo vybudovat širokou základnu.⁹⁵ Hannes Stekl v kontextu zakládání spolkových struktur upozorňuje, že převažující část šlechty nebyla ochotna zapojit se do budování organizace moderních

⁹² E. MARKO-STÖCKL, *Die Entwicklung*, s. 227n.

⁹³ *Frisch voran!*, 20. 1. 1870.

⁹⁴ E. MARKO-STÖCKL, *Die Entwicklung*, s. 228.

⁹⁵ Tamtéž, s. 233

masových stran či se účastnit tvrdých volebních klání.⁹⁶ Svou roli při účasti šlechty v katolickém hnutí tak snad sehrálo vědomí křesťanské pospolitosti.

Svou organizovanost si hnutí ve Štýrsku mohlo ověřit v rámci organizace petičního hnutí, kdy místní katoličtí konzervativci uspořádali petici na podporu papeže jako protiakci k liberální petici pro zrušení konkordátu. Pro tuto petici se podařilo sesbírat 126.893 podpisů. Další, tentokrát pozdravnou adresu k padesátiletému jubileu papeže, podepsalo 240.000 věřících.⁹⁷

Jako předstupeň spolkové politické struktury bylo založeno katolicko-duchovní kasino „Harmonie“, jako „sjednocující bod pro katolicky smýšlející muže“. Dne 3. října 1868 zveřejnil *Grazer Volksblatt* program zakládajícího se politického spolku konzervativního směru. Ve svém programu, který doprovázel založení Katolicko-konzervativního lidového spolku (besedy či jednoty), zdůraznili, že jsou jedinými obránci práva církve a korunních zemí proti právo ohrožujícímu obrazu nepřítelů v podobě liberalismu a komunismu.⁹⁸

Vzhledem k platnosti ustanovení spolkového zákona o nemožnosti vytvářet filiálky politických spolků, sloužily ke koordinaci postojů s ústředím sjezdy. První dvoudenní sjezd se uskutečnil v listopadu 1869 a později byl označen za první štýrský katolický sjezd. Předsednictví zaujal předseda katolicko-konzervativního spolku baron Adalbert Buol. Zúčastnilo se jej přes 2.400 osob, včetně delegací z Tyrolska, Korutanska, Vídně, Dolního Rakouska a jiných korunních zemí. Příмым výsledkem bylo založení Katolického tiskového spolku.⁹⁹ K masovému zakládání spolků sloužily instrukce uveřejňované v tisku s pokyny na výši kolku, lhůt apod. Ve Štýrsku se tak podařilo vytvořit síť, která sdružovala v roce 1871 51 jednot s 8.328 členy, k tomu ještě tiskový spolek, který měl 2.253 členů, v roce 1873 se rozrostla na 78 jednot s 11.853 členy.¹⁰⁰

Instrukce k zakládání spolků byly taktikou celého konzervativního tábora. V Čechách vyšly tiskem několikrát v novinách.¹⁰¹ Zejména však je potřeba zmínit brožurku z úvodu, která vyšla v rámci edice katolického tiskového spolku *O katolickopolitických besedách co mocném prostředku k zachování a ochranění společnosti lidské*. Ta obsahovala přesný návod, jak založit katolicko-politický spolek. Brožura doporučovala najít vhodné místnosti, nejlépe hostinec, anebo místo nedaleké od něho. „I

⁹⁶ Hannes STEKL, *Adel und Bürgertum in der Habsburgermonarchie 18. bis 20. Jahrhundert*, Wien-München 2004, s. 29n.

⁹⁷ E. MARKO-STÖCKL, *Die Entwicklung*, s. 232.

⁹⁸ Tamtéž, s. 233.

⁹⁹ Tamtéž, s. 234n.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 236.

¹⁰¹ Např. Frisch voran!, 17. 3. 1870.

nejúzkostlivější katolík se nepotřebuje nad tím horšiti. Pospolitě vyrazení...rozhovor o poměrech církevních a státních se daří mnohem lépe při sklenici piva nebo vína. A vždyť je to oprávněno dle slov apoštolových „Ať jíte neb pijete, aneb cokoli jiného činíte, ke cti a slávě Boží činite.“ Mimoto nabudou při tom lidé navštěvující hostinec času, a přiláká se tak mnohý, který by nerad při suchém hrdle, anebo snad vůbec na tak důležitých rozmluvách podílu nebral.“¹⁰²

Důležitou zbraní ve volebním boji se stala taktika, kterou konzervativci převzali od liberálů a totiž vytvoření rozsáhlého a efektivního aparátu, který vrcholil ve volebním výboru, které na voliče směřovalo volební výzvu.

Při volbách do zemského sněmu ve Štýrsku roku 1870 se potvrdila drtivá převaha konzervativců a liberálové utrpěli těžkou porážku. Drtivé vítězství do té doby celkem neznámých kandidátů smetlo i prominentní představitele liberálů jako byl Moritz von Kaiserfeld, zástupce zemského hejtmána, prezident sněmovny Weiz baron Ernest von Gudenus či ministr kultu a vyučování Karl Stremayr.¹⁰³

Ve městech se konzervativci domnívali, že nemají mnoho šancí a proto vyhlásili pro své voliče bojkot, s vědomím, že dvě třetiny spolkových členů stejně nemá volební oprávnění. Přesto v důsledku volebního úspěchu v kurii venkovských obcí byli poprvé zvoleni dva katoličtí konzervativci (baron Gudenus a Johann Weinhandl) do říšské rady.¹⁰⁴

V důsledku rozpuštění sněmů v srpnu 1871 a vypsání voleb pro Horní a Dolní Rakousy, Salzbursko, Štýrsko, Korutany, Moravu, Slezsko a Tyrolsko se naskytla nová příležitost ještě upevnit pozice katolicko-konzervativního tábora v důsledku podpory ministerstva hr. Hohenwarta. V kurii venkovských obcí opět dominovali konzervativní kandidáti. Štýrští konzervativci se museli vyrovnat s rozkolem ve své straně, neboť dosavadní význačný představitel Theodor Maasen v důsledku nesouhlasu s vyhlášením papežské neomylnosti vystoupil a do čela hnutí se dostal duchovní Alois Karlon.¹⁰⁵ Ten také zastupoval Štýrsko na ustanovující schůzi Rakouské strany práva v říjnu roku 1872.¹⁰⁶ Ve Štýrsku se pak poměr sil nezměnil až do konce století. Velkostatkáři a duchovní tvořili většinu poslanců zvolených za katolicko-konzervativní hnutí, Karlon působil jako poslanec sněmu a říšské rady třicet let.¹⁰⁷

¹⁰² K. DITTRICH, *O katolickopolitických besedách*, s. 29n.

¹⁰³ Tamtéž, s. 240n.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 243.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 244n.

¹⁰⁶ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohenstein, fond A3-XXI Leo Graf von Thun, sign. E 578, 1. Parteitag der Österreichischen Rechtspartei am 8. u 9. Oktober 1872, Präsenzliste der Anwesenden.

¹⁰⁷ E. MARKO-STÖCKL, *Die Entwicklung*, s. 254.

Formování katolicko-konzervativního tábora v Čechách

Konsolidace katolicko-konzervativního tábora v Čechách má několik rovin. Je třeba rozlišovat mezi konzervativně zaměřeným masovým politickým hnutím, aktivizovaným společenskými změnami a úzkou honorační vrstvou, i když volenou, která zastupovala toto hnutí na zemské, případně celorakouské úrovni. Konsolidace, tak jak probíhala ve Štýrsku či Horním Rakousku, byla v Čechách komplikována národnostním rozdělením země. Bylo tedy třeba najít cestu a spojit několik různých táborů.

V českém prostředí dominovala národní strana, která deklarací z 22. srpna 1868 jen potvrdila svoje setrvání na poli státoprávního radikalismu. Vedle různých proudů však v národní straně existovalo i silné katolické křídlo, které sdružovalo od šedesátých let politicky aktivní české duchovenstvo.

Spojencem národní strany byla od šedesátých let státoprávní šlechta vedená Jindřichem hr. Clam-Martinicem, jehož zásadami byl důraz na státní právo a zemský patriotismus. Byl však také rakouským vlastencem a stoupencem dynastie.¹⁰⁸ Státoprávní šlechta se po volební porážce v roce 1867 stáhla do nečinnosti, do aristokratické „splendid isolation“,¹⁰⁹ a až za krize liberální a ústavověrné vlády se z podnětu Jana hr. Harracha začala scházet s českými politiky a hledat cestu o společném postupu. Deklaraci roku 1868 však až do jara 1870 odmítala pro její příliš národnostní charakter.¹¹⁰ V mezidobí však začala přeci jen pod tlakem vnějších okolností působit, stejně jako čeští občanští politici, na poli mimoparlamentním.¹¹¹ Staročeši s Palackým a Riegrem v čele hledali morální a politickou podporu za hranicemi, v Moskvě, Petrohradě a později v Paříži. Mladočeši naproti tomu stanuli v čele masového politického hnutí táborů lidu.¹¹²

Nástup konzervativní vlády hraběte Potockého od dubna 1870 měl za následek, že se šlechta začala nejen sbližovat s národní stranou, ale hledala i oporu u představitelů konzervativních táborů jiných zemí. Společně s představiteli národní strany se dohodla šlechta s tyrolskými konzervativci na společném programu. Spojoval je společný státoprávní postoj a odpor proti platnosti prosincové ústavy. K nim se připojilo

¹⁰⁸ A. OKÁČ, *Rakouský problém I*, s. 75.

¹⁰⁹ J. KŘEN, *Konfliktní společenství*, s. 182.

¹¹⁰ Zdeněk TOBOLKA, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby II*, Praha 1933, s. 199.

¹¹¹ J. Křen, *Konfliktní společenství*, s. 182.

¹¹² J. HAVRÁNEK, *Česká politika*, s. 88.

i Vorarlbersko.¹¹³ Skrze formování jednotlivých zemských konzervativních táborů se tak tvořila ucelená federalistická fronta.

V Čechách se katolicko-konzervativní tábor formoval v okruhu kolem Lva hr. Thuna (1811-1888) a jeho příbuzného Karla hr. Schönborna (1840-1908), který se postavil do čela tohoto hnutí. Nebyla to náhoda, protože hrabě Thun totiž plnil roli koordinátora několika takovýchto zemských táborů. Jeho účast ve vedení byla dána několika faktory. V první řadě měl blízko k učení Bernarda Bolzana a reformnímu katolicismu.¹¹⁴ Domníval se, že Rakousko může existovat jen na konzervativních základech. Ačkoli choval k českému národu hluboké sympatie, věřil, že se ze zvláštních citů různých národností vyvine společné rakouské vědomí.¹¹⁵

Byl to právě hrabě Thun, kdo spojil rakouské konzervativce s rakouskými katolíky. Po roce 1866 totiž převzal sám vydávání konzervativního orgánu rakouské šlechty deníku *Das Vaterland*.¹¹⁶ Nástup liberální vlády, schvalování konfesionálních zákonů, debata o zrušení konkordátu, který on sám připravoval, osudy Pia IX., obklíčeného v Římě, nic z toho jej nenechávalo lhostejným. Angažoval se ve vídeňském Bratrstvu sv. Michaela, které zajišťovalo finanční dary na pomoc papeži. V rámci tohoto spolku byl také v únoru 1869 členem deputace, která Pia IX. navštívila.¹¹⁷ Jeho přátelé z řad šlechty dávali najevo, že věnuje málo pozornosti českým záležitostem, zatímco uveřejňuje každý pastýřský list a mluví o každém došlém krejcaru pro michaelský spolek, což „bohužel mnoho konzervativců nezajímá.“¹¹⁸

Zahraniční události ve formě obsazení Říma v září 1870 a vyhlášení německého císařství v lednu 1871 je však donutily začít uvažovat v širších souvislostech. Hrabě Lev Thun to věděl velmi dobře a stál za založením všech spolků katolicko-konzervativního tábora v Čechách.

¹¹³ A. OKÁČ, *Rakouský problém* I, s. 109.

¹¹⁴ Christoph THIENEN-ADLERFLYCHT, *Graf Leo Thun im Vormärz. Grundlagen des böhmischen Konservatismus im Kaisertum Österreich*, Graz-Wien-Köln 1967, s. 161-163.

¹¹⁵ A. OKÁČ, *Rakouský problém* I, s. 76.

¹¹⁶ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

¹¹⁷ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohenstein, fond A3-XXI Leo Graf von Thun, sign. E 421, Ansprache des Grafen Leo Thun an Papst Pius IX. Anlässlich der Pilgerfahrt der Michaelsbruderschaft, Rom 22. 2. 1869.

¹¹⁸ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

Německý liberální tábor v Čechách

Dosud převažuje v české literatuře názor, že německé obyvatelstvo v Čechách podporovalo pouze liberální stranu. Jak píše Gary B. Cohen, vzhledem k alianci konzervativní šlechty s národní stranou, konzervativní Austroněmci, jejichž opoziční postoj vůči českému nacionalismu byl silnější než jejich oddanost neměnnému politickému řádu, neměli jinou volbu než podporovat liberální stranu.¹¹⁹

Při pohledu na zemskou politickou rovinu Království českého se nejvýrazněji politicky organizovali právě austroněmečtí liberálové. Na prahu šedesátých let, v červnu roku 1862, se německá liberální základna v Praze konstituuje do podoby německého kasina, společenského klubu, který sloužil jako integrující a zastřešující centrum celé sítě německých spolků. Německé kasino přitahovalo širokou členskou základnu, která měla převážně měšťanský charakter.¹²⁰

Tato členská základna daleko přerostla malou skupinu honorace, která mohla při kávě a pivu několikrát týdně debatovat o veřejných záležitostech, patřili k ní téměř všichni dospělí členové domácností, které sdružoval pocit občanské povinnosti a touha po společenském postavení i blízkosti k centru moci. Kasino řídilo v podstatě veškerý německý spolkový život v Praze a díky jednotnému vystupování se stalo hlavním sídlem austroněmecké liberální strany v Čechách.¹²¹ V roce 1873 se kasino přesunulo do reprezentativních prostor v paláci Na Příkopěch, dnešní Slovanský dům, kde byly prostory pro čítárny, restauraci, herny, společenské sály i zahrada.¹²²

Konsolidaci ucelenější spolkové, potažmo politické struktury, si vyžádaly postupující změny a stále větší profesionalizace politického života. Zatímco na počátku šedesátých let si vytvářely jednotlivé volební okrsky vlastní volební výbory, v roce 1867 již na území operovaly dva zemské výbory, které povětšinou centrálně navrhovaly kandidáty pro jednotlivé okrsky.¹²³ Německé kasino pak při tvorbě takového centrálního ústavověrného volebního výboru spolupracovalo s listy *Tagesbote aus Böhmen* a *Bohemia*.¹²⁴ Mezi nejvýznamnější představitele tak patřili Heinrich Mercy, Moriz Raudnitz, Richard Dotzauer, Eduard Seutter von Lötzen a dlouholetý vůdce austroněmeckých liberálů v českém sněmu a předseda pražského kasina Franz Schmeykal.¹²⁵

¹¹⁹ Gary B. COHEN, *Němci v Praze 1861-1914*, Praha 2000, s. 55.

¹²⁰ Tamtéž, s. 59.

¹²¹ Tamtéž, s. 60.

¹²² Tamtéž, s. 59.

¹²³ B. ROTTENBACHER, *Das Februarpatent in der Praxis*, s. 148.

¹²⁴ Tamtéž, s. 170.

¹²⁵ G. B. Cohen, *Němci v Praze*, s. 58.

Ačkoliv spolčovací zákon roku 1867 povolil politické spolky, němečtí liberálové v hlavním městě Čech se neobtěžovali s jejich ustavováním, dokud se neocitli tváří v tvář táborovému hnutí let 1868-1869. Vytvořili tak politické křídlo, Konstituční spolek Němců v Čechách (*Verfassungsverein der Deutschen in Böhmen*), v němž hodlali „propagovat znalost moderního státu založeného na právech a konstituci“ a „vytvořit a posílit národní uvědomění, politický život a podnikání německého lidu v Čechách“. Sledujíc tyto cíle, chtěla tato organizace pořádat v Praze veřejné schůze, rozšiřovat petice a podporovat kandidáty do veřejných úřadů. Ve skutečnosti se tento spolek snažil posílit politickou strukturu pražských Austroněmců a fungoval jako politický pomocník Kasina. Liberální elitě poskytoval dodatečné fórum k propagaci jejích názorů, v jeho čele stanul Franz Schmeykal, a také ostatní činitelé přicházeli z nejvyšších kruhů kasina.¹²⁶ Když vrcholila na začátku podzimu 1871 vyrovnávací jednání kabinetu Karla hr. Hohenwarta s představiteli státoprávní šlechty a národní strany, vydal tento spolek několik brožur, které měly vyburcovat austroněmecké obyvatele Čech k odporu proti vyrovnání. Jednalo se o brožurku z pera spolupracovníka novin *Tagesbote aus Böhmen* Bernarda Horského, která nesla název *Was soll der Ausgleich? Ein Wort ans Volk*. Dále vyšel spisek Alfréda Knolla *Die Deutschen in Böhmen und der Ausgleich. Ein offenes Wort an meine Landsleute* a práce jistého Kuha *Wozu der Ausgleich*. Všechny tři byly ihned zabaveny, jak uvádí Hugo Traub, přesto „rozeštvaly německý lid v městech i po venkově do krajnosti.“¹²⁷ V souvislosti s případnou autonomií Čech hovořili liberálové o zřízení barbarského státu, o kapitulaci před velmocenským plánem Čechů, který by se nestal bez znásilnění Němců. Z řad českých Austroněmců, převážně mladoliberálů, byl charakteristický „Schmerzenschrei“ k nově ustanovené německé říši, která byla označována jako „Mutter Germania“.¹²⁸

Po pádu Hohenwartova kabinetu a návratu liberální a ústavověrné vlády k moci, tedy ještě v roce 1871, ukončil Konstituční spolek svou činnost. Vůdcové liberálů v Čechách se domnívali, že opět vystačí s ustavováním volebních výborů a oslovováním voličů novinářskými apely. Obnovili jej až v roce 1881, tedy až za vlády konzervativců, kdy cítili nutnost opět výraznější politické profilace.¹²⁹

¹²⁶ Tamtéž, s. 61.

¹²⁷ Hugo TRAUB, *Poslední český pokus o vyrovnání s Rakouskem (1871)*, Brno 1919, s. 25.

¹²⁸ J. Křen, *Die böhmischen Länder in der Krise 1870/71*, Bohemia 28, 1987, s. 322.

¹²⁹ G. B. Cohen, *Němci v Praze*, s. 61.

Český a německý katolický tábor

Katolický tábor konce šedesátých let devatenáctého století v Čechách v sobě spojil dvě generace duchovních, které sice vycházely z různých ideových základů, prakticky se však velmi vhodně doplňovaly. Spojovacím místem se stala vyšehradská kapitula, jakési duchovní centrum, jehož konsolidace byla iniciována kardinálem Bedřichem ze Schwarzenbergu (1809-1885). Viděl v ní možnost oživit církevní poměry v Čechách v duchu katolické restaurace, neboť církev se musela po otřesech roku 1848 vyrovnávat se změnou vědomí společnosti. Hledala své místo ve světě postupující modernizace, ve světě, který pomalu, ale jistě vyzýval spíše víru ve svobodu a pokrok.¹³⁰

Rozvoj Vyšehradu je spojen s osobou energického probošta Vojtěcha Ruffera (1790-1870), za jehož jmenováním stál kardinál Bedřich Schwarzenberg. Zajistil kapitule finanční stabilitu a zejména v roce 1860 přivedl na místo kanovníka a pozdějšího probošta Václava Štulce (1814-1887),¹³¹ jedné z neaktivnějších a nejvýraznějších osobností českého katolického tábora.

Václav Štulec patřil ještě k předbřeznové generaci, byl jedním z výrazných nositelů bolzanovské tradice v rámci české společnosti. Ta byla charakterizována zejména vědomím tolerantního, praktického, eticky čistého náboženství a angažované služby společnosti.¹³² Důraz byl kladen i na rozvíjení národního vědomí. Nepřekvapí proto, že takto ovlivnění duchovní byli činní nejen literárně, společensky, ale i politicky. Štulec patřil k těm, kteří měli know-how a zkušenosti z organizace katolického hnutí na konci čtyřicátých let devatenáctého století. Stál za založením Katolické jednoty v Praze na počátku padesátých let a zejména za vydáváním katolických novin *Blahověst* (1847-1852) a *Občan* (1848-1849). V letech 1861-1863 vydával politický list *Pozor*, nakonec však kvůli němu skončil na měsíc v kněžském vězení.¹³³ Štulec přivedl na Vyšehrad v roce 1870 dalšího z bolzanovců, Beneše Metoda Kuldu (1820-1903). Kulda měl politické zkušenosti, v letech 1861-1863 byl členem zemského sněmu. Věhlas si získal zejména soudním přelíčením o rok dříve, kdy byli spolu s Janem Evangelistou Bílým obžalováni z rušení veřejného pokoje kvůli spisu *Člověk a společnost*.¹³⁴

¹³⁰ M. C. PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 157.

¹³¹ Blíže Dana VYŽRÁLKOVÁ, *Václav Svatopluk Štulec - život a dílo českého katolického kněze (1814-1887)*, diplomová práce katedry historie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1994.

¹³² M. C. PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 136.

¹³³ Tamtéž, s. 168.

¹³⁴ Tamtéž, s. 181.

Vyšehrad se tak za Václava Štulce stal nejen centrem katolické kultury, ale i katolické politiky, a to silně konzervativního proudu. Význam spočíval v několika rovinách. Prvně to byla politická socializace. Nejen přímým působením na vědomí věřících. Důležitá byla zejména tisková produkce, ať již ve formě periodik či brožur psaných formou platónských dialogů. Kulda kupříkladu výrazně přispíval do *Čecha* a vydával *Posvátnou kazatelnu*. Vědomí oslovení mas bylo vždy klíčovou doménou církve. Potenciál, který ztělesňovala periodika v mnohatisíkových nákladech samozřejmě nemohla zůstat nevyužita při potřebě mobilizovat politickou podporu. Výhoda spočívala také v tom, že tisk plnil nejen úlohu dlouhodobě působícího ideového zdroje, ale vzhledem k jeho rozšíření jím bylo možno oslovit sympatizanty ve vzdálených a odlehlých místech Čech. Drobné tisky zastupuje především série brožur z let 1868-1869 se souhrnným názvem *Časové spisy* z pera Beneše Metoda Kuldy, které se zabírala postupnou sekularizací společnosti¹³⁵ a posléze produkce Katolického tiskového spolku. Jednalo se stejně jako v případě celé konsolidace konzervativního tábora o reakci na změnu politické orientace společnosti v duchu liberalismu.

Takové pozornosti, jaké se dostalo literární činnosti kněží, se však nedostalo jejich přímému politickému působení. Disponovali přitom významnými kontakty na politická uskupení v dalších zemích Předlitavska, která sdílela stejnou či podobnou politickou bázi. Tak sděloval Václav Štulec Františku Ladislavu Riegrovi z Vídně na počátku září 1870, v době, kdy vrcholila vyrovnávací snaha barona Helferta, aby ve sněmovně ohlásil, že „chceme s Němci bratrský mír a shodu, řekněte, že chcem, aby slyšán byl hlas věrných Tyrolákův, Stýranův, Slovincův – že nechceme nakládat s nimi jako Maďaři naložili s námi...“¹³⁶

Další z kanovníků, který rozšířil řady na Vyšehradu roku 1871, byl Mikuláš Karlach (1831-1911). Představoval již novou generaci duchovních, která nebyla spojena s předbřeznovou dobou, generaci pro kterou byla gründerská doba přirozenou součástí života.¹³⁷ Nejen proto byl schopen ekonomicky zajistit chod katolického tábora.

Dalším z významných členů katolického tábora, ovšem německého, byl Anton Frind (1823-1881). Pocházel ze Šluknovska, působil jako kaplan ve Varnsdorfu, pak na litoměřickém gymnáziu a od roku 1859 vykonával gymnázia v Chebu. V roce 1869 přemístil do Prahy, kde byl jmenován kanovníkem metropolitní kapituly u sv. Víta.¹³⁸

¹³⁵ M. C. PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 180n.

¹³⁶ ANM Praha, fond František Ladislav Rieger, dopis V. Štulce F. L. Riegrovi ze dne 10. 9. 1870, kart. 59.

¹³⁷ M. C. PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 184.

¹³⁸ Milan M. Buben, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 81n.

Katolická beseda

Katolická beseda byla založena v Praze v lednu roku 1869. Jednalo se o katolicko-šlechtickou platformu, jejíž účelem bylo, jak hovoří její stanovy, aby se „rozhodně katolicky smýšlející mužové bez rozdílu národnosti mohli častěji scházeti, přátelsky rozmlouvati a vůbec i baviti mohli, jak se na katolické muže sluší.“¹³⁹ Ve své podstatě byla ztělesněním onoho kruhového či honoračního katolicismu, prvním spojením vlivného kruhu významných představitelů duchovenstva, zejména již výše zmíněných členů Vyšehradské kapituly, inteligence i šlechty. Vytvářela konzervativně-katolickou rovinu mezi liberálním německým kasinem a českou Měšťanskou besedou.

Na návrhu stanov zaslaných místodržitelství dne 1. ledna 1869¹⁴⁰ stojí na prvním místě jméno Zdeňka hr. Thun-Hohensteina,¹⁴¹ který předsedal přípravnému výboru pro založení besedy. První ustavující schůze se konala 14. února 1869 a do funkce předsedy byl zvolen Karel hr. Schönborn. Beseda však nebyla pouze klubem uzavřené honorace. Studentům univerzity a polytechniky bylo umožněno stát se členy po zaplacení pouze poloviny obvyklého příspěvku.¹⁴² Počet členů se za rok fungování zvýšil ze 13 zakládajících o dalších 212, v roce 1871 čítala beseda 250 přispívajících a 15 zakládajících členů.¹⁴³

Spolkové prostory, ze kterých se v průběhu krátké doby stal středobod celého katolicko-konzervativního tábora nejen pro Prahu, ale ve své podstatě jako koordinační centrum pro celé Čechy, se nacházely při cestě od Betlémské kaple ke komplexu Klementina, v Liliové ulici. Zde beseda sídlila v jednopatrovém protáhlém domě, v čísle popisném 12, neboli také 221-I, kterému se také říkalo dům „U Zlatého“ či „U Bílého zajíce“. Rozsáhlé přízemní prostory, ve kterých byl dříve provozován hostinec,¹⁴⁴ v té době vyhovovaly účelům besedy ve formě katolicky orientovaného klubu. Byly využívány nejen pro shromáždění pozdější Katolicko-politické jednoty, místnosti v patře využívala i Svatováclavská záložna. Katolický týdeník *Čech* v lednu 1870 sděloval, že „beseda má nyní místnosti krásné, prostorné, pokrmy a nápoje podávány hostinským panem Balcarem zasluhují všecku pochvalu, a i jinak četnými novinami

¹³⁹ NA Praha, fond České místodržitelství 1856-1883, sign. 30/6, Katholische Ressource, Stanovy „Besedy Katolické“ v Praze, kart. 1357; blíže příloha č. 2.

¹⁴⁰ Tamtéž, dopis výboru pro založení besedy na místodržitelství ze dne 1. 1. 1869; blíže příloha č. 1.

¹⁴¹ Zdenko hr. Thun-Hohenstein (1842-1906), pozdější generální ředitel Hypoteční banky království českého, činný ve Společnosti vlasteneckých přátel umění. Syn Franze hr. Thun-Hohensteina (1809-1870), významného představitele uměleckých kruhů Prahy (Thunův salon), předsedy Společnosti vlasteneckých přátel umění. Srv. Hana SLAVÍČKOVÁ, *Portrétní galerie Thun-Hohensteinů. Katalog výstavy v Okresním muzeu Děčín červen - září 1998*, Děčín 1998, s. 68n.

¹⁴² Frisch voran!, 27. 1. 1870.

¹⁴³ Tamtéž, 26. 1. 1871.

¹⁴⁴ Pavel VLČEK et al., *Umělecké památky Prahy. Staré město a Josefov*, Praha 1996, s. 232.

i kulečníkem a jinými hrami hostům poslouženo, aby tu v každém ohledu našli besedu.“¹⁴⁵

Záměrem besedy bylo poskytnout vhodné prostředí pro vhodné trávení volného času četbou novin, časopisů a knih, pořádáním spolkových zábav, velmi oblíbené a hojně navštěvované byly zejména taneční zábavy, ale i besedy a přednášky. Jak uvádí výroční zpráva besedy z roku 1873, byly předplaceny další noviny, konkrétně *Germania*, *Tiroler Stimmen*, *Linzer Volksblatt*, *Historisch-politische Blätter*, *Bote aus dem südlichen Böhmen*, *Hlas*, *Průmyslové muzeum*, *Hudební listy* a *Opavský Týdenník*. Jak je patrné, jednalo se z větší části o tiskové orgány katolicko-konzervativního tábora, ať již z jiných korunních zemí nebo v případě *Germanie* z Německa.¹⁴⁶

Pořádaly se různé charitativní akce, jako bylo obdarovávání dětí psacími potřebami a knihami, samozřejmě zčásti českými a zčásti německými, v rámci vánočních oslav. Hlavní dárek oslav věnoval, alespoň v roce 1872 a 1873, i v Praze sídlící již neúřadující císař Ferdinand V.¹⁴⁷

Stanovy zakazovaly, aby se do průběhu přednášek a generálních schůzí míchaly ryze politické otázky.¹⁴⁸ To skutečně nebyl úkol besedy, její role byla v dlouhodobé politické socializaci obyvatel, tedy ve vytváření a udržování vědomí o existenci specifického, v tomto případě katolicky-konzervativně orientovaného ideového programu. Konkrétní politickou podobu ve formě prohlášení, projevů a krátkodobou mobilizaci voličů před volbami zajišťovala Katolicko-politická jednota pro Království české. Je nutno podotknout, že v tehdejší době se nerozlišovalo mezi oběma organizacemi.

Nejvýrazněji beseda vystupovala v roce 1873. V polovině února připravila oslavu čtyřtého výročí narození astronoma Mikuláše Koperníka a to z důvodu, „abychom my katolíci veřejně dosvědčili, že plnou měrou chráníme a ctíme takové muže, kteří se o vědu skutečně zasloužili.“¹⁴⁹ Deník *Čech* ve svém článku popsal celou oslavu tak, jak v besedě probíhala. „Místnosti byly ozdobeny červenobíle, výklenky u oken vyplněny cizokrajnými květinami, v středu skvěl se obraz oslavencův a pod tímto na stolku rukopis oslavencův: *De revolutionibus corporum coelestium*, věncem vavřínovým zdobený. Všecky místnosti byly hosty přeplněny, dostavili se mimo četné

¹⁴⁵ Čech, 27. 1. 1870

¹⁴⁶ NA Praha, fond České místodržitelství 1856-1883, sign. 30/6, Katholische Ressource, Geschäftsbericht über die Thätigkeit der „Katholischen Ressource“ im Jahre 1873, kart. 1357.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ NA Praha, fond České místodržitelství 1856-1883, sign. 30/6, Katholische Ressource, Návrh stanov pro katolickou besedu v Praze, kart. 1357.

¹⁴⁹ Tamtéž, Geschäftsbericht über die Thätigkeit der „Katholischen Ressource“ im Jahre 1873, kart. 1357.

zástupce historické šlechty a duchovenstva, profesori zdejších učilišť a deputace Jednoty českých matematiků. Slavnost zahájena kantátou Tvůrčím duchům...na to přednášel probošt Štulc o Koperníkovi. Napnuté sledovalo přečetné obecnstvo nadšené, básnickým pelem a hlubokým citem prodchnuté řeči, v níž mistrně líčen život velikána Koperníka...“¹⁵⁰

Nejvýraznějším počinem besedy sedmdesátých letech byla organizace devítistého výročí založení pražského arcibiskupství na podzim roku 1873, o té bude pojednáno později. Ačkoli postupně klesal význam besedy jako celozemského katolického koordinačního centra, zůstala základnou katolického tábora v Praze po několik desetiletí.

¹⁵⁰ Čech, 18. 2. 1873.

Katolický tiskový spolek

V souladu s budováním organizační struktury vyžadující vlastní tiskovou platformu byl za souhlasu kardinála Schwarzenberga založen v únoru Katolický tiskový spolek. Jeho hlavním úkolem bylo „stejnou zbraní, menšími brožurami bojovati proti zavilým nepřátelům a tiskem všemožně prospívat věci katolické.“¹⁵¹ Stanovy byly odevzdány 19. ledna¹⁵² a od 1. února 1870 začal spolek fakticky fungovat.¹⁵³

Katolický tiskový spolek se skládal ze dvou sekcí, označovaly se jako německý a slovanský odbor. Významný představitel českého katolického tábora, Klement Borový, vyzýval spíše než k vytvoření dvou sekcí k založení nezávislých tiskových spolků, každý s vlastním výborem a předsedou. „My v tom spatřujeme jedinou cestu, kterak by se pozdějším roztržkám a svárům hned nyní uvarovati a předejítí mohlo.“¹⁵⁴ Zda za tímto radikálním názorem stála nějaká špatná zkušenost z ročního fungování Katolické besedy, která se snažila být národnostně i jazykově indiferentní, není zatím jasné. Přesto se objevovaly i debaty o případné fúzi obou odborů. Každý člen se při vstupu přihlásil ke členství v určité sekci, přičemž roční příspěvek činil 1 zl., za zakládajícího člena byl považován ten, který složil příspěvek ve výši 50 zl.¹⁵⁵

První valná schůze spolku se konala 19. května 1870 v místnostech Katolické besedy. V rámci české sekce byli do do vedení jmenováni páter Bradáč, vyšehradský kanovník Ehrenberger, kanovník Tersch, vicerektor Hrádek, kanovník Štulc a konzistorní rada Hora. Německý odbor zaštiťovali kanovník Frind, školní ředitel Seidl, pánové Rudl, Elbl, farář Pilz a knihkupec Zenefels.¹⁵⁶

Během tří měsíců se spolek rozrostl zejména v české sekci. V květnu 1870 čítala 686 osob a její celkové jmění obnášelo 2684 zl. Německá sekce byla skromnější, účastnilo se jí 230 osob a jmění činilo přes 500 zl. Hrabě Lev Thun se stal členem německé sekce. Činnost obou sekcí byla zaštiťována generálním shromážděním. Prezidentem spolku byl od založení kanovník Bradáč, v květnu 1870 byl potvrzen ve funkci. Funkci zástupce vykonával kanovník Frind.¹⁵⁷

Výstupem spolku byla edice *Hlasy katolického spolku tiskového*. Jen v prvním roce bylo vydáno deset spisků, které měly charakter politických či ideově orientovaných

¹⁵¹ J. JEŽEK, *Čtyřicet let*, s. 8.

¹⁵² Frisch voran!, 27. 1. 1870.

¹⁵³ J. JEŽEK, *Čtyřicet let*, s. 13.

¹⁵⁴ Klement BOROVIČ, *Katolický tiskový spolek*, *Časopis katolického duchovenstva* 11, 1870, s. 152n.

¹⁵⁵ Frisch voran!, 27. 1. 1870.

¹⁵⁶ J. JEŽEK, *Čtyřicet let*, s. 12.

¹⁵⁷ Frisch voran!, 25. 5. 1870.

brožur.¹⁵⁸ Zpočátku tiskl spolek v pražské tiskárně Karla Bellmana, ale ještě tentýž rok se přemístil do knížecí-arcibiskupské knihtiskárny, kde jeho expedici zajišťovala firma Rohlíček&Sievers. Expedici knih prováděla také redakce *Čecha*, která sídlila v Pařížské ulici.

Spolu s Katolický tiskovým spolkem je třeba zmínit založení Cyrillo-Methodějské knihtiskárny, k níž došlo v roce 1872. Kapitál na její provoz byl získán z podílů, které jednotliví podílníci složili a dle výše vkladu měl být i rozdělován zisk. Mezi nejvýznamnější donátory patřil podnikatel v železničních stavbách Vojtěch Macan, který složil 5.000 zl. Z katolických představitelů se výrazněji podíleli především Beneš Metod Kulda, který složil 1.200 zl., kaplan Václav Honejsek 1.000 zl., karlínský farář Karel Mašek 1.900 zl či katecheta na gymnáziu ve Spálené ulici Antonín Mužík 2.000 zl.

Ředitelem podniku byl jmenován Alois Brůžek, jemuž byla udělena koncese. Sídlem tiskárny se stal dům v Růžové ulici číslo pět, kde byly situovány i potřebné stroje. V rámci knihtiskárny se tiskly zejména noviny *Čech*, avšak finanční náročnost byla tak výrazná, že Brůžek nechtěl převzít dluhy a z družstva raději vystoupil.¹⁵⁹

Novou koncesi získal Vojtěch Macan, takže se firma nazývala: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna (Vojtěch Macan). Ten pokračoval i ve vydávání *Čecha*, ale byl odkázán na finanční pomoc nově vzniklé Svatováclavské záložny pod vedením Mikuláše Karlacha. Zadlužení však postupně narostlo do takové míry, že Karlach začal družstvu hrozit vyhlášením konkurzu či likvidací, neboť se údajně vystavuje možnosti trestního stíhání. Způsobený poplach měl za následek, že poté co Karlach nabídl, že knihtiskárnu s dluhy sám převezme a podíly v několika letech i s úroky splatí, družstvo jeho nabídku ochotně přijalo.

V roce 1876 se tak Mikuláš Karlach stal majitelem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny pod jménem Zeman a spol., k níž roku 1880 připojil nově založené Cyrillo-Methodějské knihkupectví. To po pěti letech prodal za 10.000 zl. Gustavu Franclovi. Roku 1885 pronajal knihtiskárnu Václavu Kotrbovi, pak ji nabídl zdarma kollegiátní kapitule Vyšehradské a když ta tuto nabídku odmítla, prodal ji nájemci za 33.000 zl.¹⁶⁰

¹⁵⁸ V. S. ŠTULC., *Vlast' a církev, čili, může-li vlastencem býti katolík*, Praha 1870; K. DITTRICH, *O katolickopolitických besedách co mocném prostředku k zachování a ochranění společnosti lidské*, Praha 1870.

¹⁵⁹ J. JEŽEK, *Čtyřicet let*, s. 20.

¹⁶⁰ Tamtéž.

Svatováclavská záložna

Svatováclavská záložna, finanční ústav českého politického tábora se v naší literatuře uvádí pouze v souvislosti s odhaleným finančním skandálem z roku 1902, spojeným s lidskou tragédií jejího jednatele Jana Drozda.¹⁶¹

Počátky záložny však již moc jasné nejsou a přitom mají přímou vazbu na začátek budování katolicko-konzervativního tábora v Čechách. Je známo, že u její kolébky stál v roce 1872 kanovník Mikuláš Karlach, obecně uznávaný za největšího finančního odborníka v katolickém táboře.¹⁶² On sám posléze uvádí, že myšlenka založit peněžní ústav vzešla z Katolické besedy. Její stanovy byly upraveny dle vzoru jiných záložen, s tím rozdílem, že do jejího čela byl vtisknut katolický charakter a podpora katolických podniků jí byla položena za účel. Při první valné ustavující hromadě byl zvolen za starostu „snad proto, že šla o mně pověst z venkova jako o muži, který podobným věcem přeje a rozumí“¹⁶³ Pavel Marek uvádí, že Karlach z ní chtěl vybudovat nezávislý katolický finanční podnik schopný podporovat hospodářský vzestup katolicky orientovaných klientů a využít ji ve prospěch celého katolického tábora.¹⁶⁴

Nebyl to však pouze Karlachův záměr na vytvoření katolického finančního ústavu. Iniciativa vzešla z prostředí Katolicko-politické jednoty pro Království české a souvisela s potřebou vytvořit vlastní, nezávislou a zároveň katolický tábor integrující finanční platformu. Celá organizační struktura katolicko-konzervativního tábora spravovala nemalé prostředky, zajišťovala také finančně náročný tiskový spolek. Mikuláš Karlach byl pověřen vedením anketní komise pro založení záložny. Stanovy pro založení záložny byly upraveny dle stanov již fungující Malostranské záložny a projednávány na zasedáních výboru Katolicko-politické jednoty pro Království české v únoru a březnu roku 1872. Výbor jednoty také schvaloval jejich znění, a to v české i německé verzi.¹⁶⁵

Protektorát nad celým podnikem převzal kardinál Schwarzenberg. Během šesti měsíců získala záložna 271 členů, z toho 256 Čechů a 15 Němců a 427 vkladatelů, kteří jí svěřili své úspory.¹⁶⁶ Záložna ovšem vznikla v letech hospodářské krize, proto se od počátku ocitla v problémech. Ve správní radě zasedali lidé očekávající velké příjmy

¹⁶¹ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 485n.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Mikuláš KARLACH, *Paměti proboštů vyšehradských*, Praha 1905, s. 143n.

¹⁶⁴ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 485n.

¹⁶⁵ Archiv KDU-ČSL, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze zasedání jednoty, protokol ze schůze dne 9. 2. 1872, 16. 2. 1872, 1. 3. 1872.

¹⁶⁶ Čech, 21. 1. 1973.

bez zjevné námahy, úplatní revizoři přehlíželi drobné i větší nedostatky v účetnictví, nechali se manipulovat a uplácet.

V roce 1874 měl ústav větší finanční potíže, neboť se stal útočištěm dlužníků, kteří nemohli dostat úvěr jinde. Pomoc tu našel i známý předák staročeské strany, tiskový magnát Jan Stanislav Skrejšovský, hledající z politických důvodů finanční prostředky na koupi statku. Když po delším váhání půjčku dostal a zkrachoval, správa záložny se poprvé uchýlila k falšování bilance, aby zakryla schodek. Pravděpodobně tyto důvody, společně s neochotou vyplácet správní radě odměny, vedly v roce 1878 k odstranění Karlacha z čela záložny a starostou ústavu se stal Jan Drozd, jenž měl o tuto funkci velký zájem. Pod jeho vedením záložna nakonec roku 1902 zkrachovala a Drozd zemřel ve vězení.¹⁶⁷

¹⁶⁷ P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 485n.

Katolicko-politická jednota pro Království české

Katolicko-politická jednota pro Království české tvořila politické křídlo katolicko-konzervativního hnutí v Čechách, zastřešující organizaci, která koordinovala aktivity místních katolických a katolicko-politických besed a jednot. Byl to konglomerát historické šlechty jako stoupence konzervativního proudu a českého a německého duchovenstva.

O založení katolicko-politické jednoty se uvažovalo, jak píše *Frisch voran!* dne 17. března 1870 již několik měsíců, ale idea nakonec nebyla naplněna. List upozorňoval, že není lehké v zemi různých politických pojetí dvou žijících národů, sjednotit katolíky v jednom politickém spolku. Největší problém představovali němečtí pražští katolíci, kteří se zdráhali přistoupit k vytvoření jednotné celozemské organizace. List se tedy obracel na „horlivé muže na venkově“, aby tam zakládali v rámci farností nebo okresů vlastní jednoty. Stejně jako ve Štýrsku jim ulehčoval zveřejněním návrhu stanov s upozorněním, aby formulovali účel a prostředky v co nejširším duchu, aby poté nebyli svazováni při případné změně politické činnosti. List zakončoval svou výzvu upozorněním, že tento rok přinese volby. „Takže katolíci! Rychle se spojte jako v Tyrolsku, Štýrsku, Horním Rakousku, Vídni, abychom také v Čechách v nejvážnější okamžik nebyli nepřipraveni.“¹⁶⁸

Nelze však pominout skutečnost, že významný vliv na zakládání katolicko-politických jednot v této rané fázi měli především příslušníci historické šlechty, kteří smýšleli v hranicích zemského patriotismu. Jedna z prvních jednot vznikla v Boru, pod vedením Augusta prince Löwensteina, a stala se významným centrem katolicko-konzervativního tábora v západních Čechách.¹⁶⁹ Naproti tomu v jižních Čechách byla zakladatelská činnost podněcována především Karlem hr. Buquoyem.

Po nástupu Potockého vlády na jaře roku 1870 zesílila agitace směrem k organizaci vlastní katolické stranické platformy, která se měla uplatnit před nadcházejícími volbami. Její pozornost se obracela zejména ke smíšeným a německým oblastem. „Je nejvyšší čas nechat zaznít od obou stran hlas umírněnosti, také ze slovanské strany, aby se neztěžovalo budování umírněné strany mezi Němci. Budování takové umírněné strany mezi Němci v Čechách je hlavní úkol, který nás v nejbližších týdnech čeká...musí se uskutečnit před a během voleb nadcházejících voleb. Pokud chtějí Němci v Čechách získat nějaký vliv, nesmí znovu volit muže, kteří zavinili pohromu posledních let, kteří stáli na špici nešťastné politiky poslední 3 roky.“ Výzva

¹⁶⁸ *Frisch voran!*, 17. 3. 1870.

¹⁶⁹ *Tamtéž*, 2. 10. 1874.

se dotýkala také organizace volební agitace. „...musíme stran lépe smýšlejících a chápajících vynaložit větší úsilí než dosud. V mnoha oblastech se kněží musí postavit do čela založeného politického hnutí, aby dodali laikům odvalu a aby je shromáždili, neboť shromažďování v politicko-katolických jednotách, což by bylo nejlepší, nejde všude dost rychle. Mimořádná doba vyžaduje mimořádné prostředky a ukládá kněžím mimořádnou oběť, stát se vůdci a sjednocujícím bodem těch, kteří v politice touží po lepším směřování.“¹⁷⁰

Jak již bylo řečeno výše, změna poměrů v na politické scéně, s výraznou agitací liberálů na jaře roku 1871, měla za následek nutnost definovat vlastní katolicko-konzervativní program.

Na velikonoční úterý a středu roku 1871, tedy 11. a 12. dubna, se v Praze v Schönbornském paláci na Malé straně konal sjezd, kterého se zúčastnilo šedesát delegátů z řad „katolických mužů obou národností a některých katolických šlechticů.“¹⁷¹ Osloveni byli zejména zástupci oblastí, ve kterých již byli činné katolicko-politické jednoty.¹⁷² Početně zastoupeni byli účastníci z německých oblastí Čech, jak uvádí *Frisch voran!*, zástupci německé strany také dali podnět k tomuto shromáždění. Na závěr prvního jednacího dne byl jednomyslně přijat čtyřbodový program, který se stal prvním uceleným politickým programem katolicko-konzervativního tábora v Čechách.¹⁷³ Cílem nové politické platformy bylo:

1. „pevně a věrně, jednomyslně a vytrvale bude se zasazovati o úplnou svobodu sv. katolické církve, o nezkrácené zachování všech jejích nezadatelných práv jmenovitě v oboru školy a manželství, dále o úplné obnovení suverénních práv, kterých vláda florentinská způsobem svatokrádežným obrala sv. apoštolskou stolicí a sv. Otce Pia IX. co papeže a krále“
2. „jednota říše a hájení dynastie spojená se zachováním práv zemských jest nutnou podmínkou moci Rakouska a blaha jednotlivých království a zemí“
3. „jest nezbytnou a zákony božskými přikázanou povinností, jakož i znamením pravého vlastenectví, jen pro upřímné smíření rozličných národností na nezměnitelném základě křesťanské lásky a spravedlnosti všemi zákonnými prostředky vytrvale a činně působiti“

¹⁷⁰ *Frisch voran!*, 14. 4. 1870.

¹⁷¹ *Čech*, 13. 4. 1871.

¹⁷² Pozvání přijali zástupci z Bíliny, Teplic, Litoměřic, Šluknova, Rumburku, Varnsdorfu či Liberce, z Moravy bylo zastoupeno Brno a Jihlava.

¹⁷³ *Frisch voran!*, 20. 4. 1871

4. „v ohledě sociálním záležití hlavní prostředek, aby se vydatně předešlo nebezpečství, které hrozí zmáháním chudoby velkého množství, v povznesení a ochraně práce v každém oboru křesťanskou láskou spojenou s národohospodářským zákonodárstvím, které spočívá na základech v pravdě křesťanských, jmenovitě v svěcení neděl a svátků“¹⁷⁴

Na střeďečnícím zasedání se účastníci dohodli k realizaci svého programu přijmout následující návrhy:

1. „aby katolíci v Čechách rozvinuli společnou politickou činnost, aby společného cíle dosáhli“
2. „při volbách politických má dohodnutím co nejvíce takových mužů býti navrženo za kandidáty, kteří zaváží se všeobecně přijatým katolickým programem“
3. „k přípravě zdárné společné činnosti při volbách zvolí přítomní katolicko-politický volební komitét pro Čechy, jenž záleží z 10 mužů, kteří v Praze, dílem mimo Prahu bydlí“¹⁷⁵

Členy tohoto volebního výboru byli zvoleni: liberecký zástupce ředitele Theodor Böhme, redaktor listu *Frisch voran!* Edmund Langer, Karel hr. Schönborn, kanovník Anton Frind, Jan hr Ledebour, redaktor *Čecha* Antonín Jelen, školní ředitel Walter Seidl, advokát Antonín Mezník, Bedřich hr. Schönborn, a duchovní Klement Borový. Tento výbor měl zahájit činnost v několika málo dnech.¹⁷⁶

Redaktor a účastník nejužšího vedení Edmund Langer ocenil během jednání u účastníků zejména snahu po uchování a posílení jednoty a svornosti. Na zvláštní přání účastníků se na druhý den objevil kardinál Schwarzenberg, aby účastníkům poželal v jejich svorném úsilí. *Frisch voran!* ve své zprávě uvedl, že tak byl položen základ k jednotné katolické straně v Čechách, která se podle přijatých zásad připojí k již vzniklé katolické straně v ostatních rakouských zemích.¹⁷⁷

Volební výbor se stal centrem plánování a přípravy volebního svolání, jeho úkolem bylo také stanovit strategii pro jednotlivé volební oblasti a doporučit kandidáty. Došlo tak k vytvoření jedné centrální volební struktury, která měla hierarchický charakter. Zatímco ve struktuře důvěrníků národní strany se ústředí muselo spolehnout na loajalitu spolkové základny, zde se díky přítomnosti přímých zástupců z jednotlivých

¹⁷⁴ Čech, 13. 4. 1871.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ *Frisch voran!*, 20. 4. 1871.

¹⁷⁷ Tamtéž.

krajů a také šlechty, která měla své vazby na venkově, cíleně pracovalo s konkrétními kandidáty, které dotyční doporučili a dále připravovali.

V rámci činnosti výboru byly zahájeny práce na založení Katolicko-politické jednoty pro Království české. Ve výboru však nepanovala úplná názorová shoda. Existovalo zde napětí mezi zástupci německého duchovenstva a členy konzervativní šlechty. Sjednocujícím prvkem měl být právě velikonoční program. Vzhledem k zápornému hlasování ze strany ze strany kanovníka Frinda nebyl do výboru zvolen vytrvalý obhájce českého státního práva Karel III. kn. Schwarzenberg, ačkoli mu byl ze strany výboru vysloven dík ze vynikající účast při velikonočním sjezdu. Ze zástupců šlechty tak byl žádán Jiří Kristián kn. Lobkowicz (1835-1908), aby celým svým vlivem podpořil katolické hnutí v Čechách. Zároveň, aby přijal volbu do výboru, ačkoli mezi ním a některými účastníky byly názorové neshody, přičemž „výbor podnikne všechny kroky, aby se takové nesrovnalosti úplně vyrovnaly“.¹⁷⁸

Návrh stanov vypracovával liberecký učitel Theodor Böhme ve spolupráci s Klementem Borovým. Jak psal Böhme Jiřímu Kristiánu kn. Lobkowiczi, „posvěcení na místopředsedství by se mohlo docílit o svatodušním týdnem a jednota by svou činnost mohla zahájit v polovině července. Věřím, že se tak stane co nejdříve, je velmi důležité být před volbami připraven a také považuji za stejně důležité udržet katolické hnutí v pohybu a brzy s jasným vědomím vystoupit před veřejnost.“¹⁷⁹

Theodor Böhme pokládal za účelné, předložit vypracovaný návrh stanov výboru ve složení Lev hr. Thun, Karel III. kn. Schwarzenberg a Jindřich hr. Clam-Martinič. K posouzení měl být předložen kardinálu Schwarzenbergovi a dalším biskupům v Čechách. Také zmiňoval Sylvu hr. de Taroucu z Opavy a Egberta hr. Belcrediho z Brna jako představitele katolicko-konzervativního hnutí v těchto zemích, aby i na Moravě a ve Slezsku se vytvořily zemské katolicko-politické jednoty, které by přijaly stejné stanoví.¹⁸⁰

Cílem jednoty bylo „...obhájení a podporování katolických i vlasteneckých zájmů a to jak v ohledu církevním, tak i státním a společenském. Aby, zmužile a zjevně víru katolickou vyznávala a svobodu církve i práva její věrně hájila. Aby lásku a neoblomnou věrnost k císaři a králi a k rodu panovnickému, jakož také lásku a věrnost k vlasti zachovávala a osvědčovala. Aby vytrvale a všemi silami k tomu působila, by se

¹⁷⁸ SOA Litoměřice, pobočka Žitnice, fond Jiří Kristián Lobkowicz, sign. C/89, dopis Theodora Böhma ze 17. 5. 1871.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Katolicko-politická jednota v Brně byla založena v roce 1870, jejími členy byli i představitelé národní strany na Moravě, např. A. Pražák. Egbert hr. Belcredi byl také předsedou Matice moravské a ovládal tamní noviny Hlas.

obě národnosti v Čechách přebývající upřímně smířily, s úplným ovšem šetřením práv, vzdělanosti a jazyka každé národnosti. Aby lid zákonův znáti a politických práv svojich náležitě užívati se naučil. Aby se založila aneb podporovala podniknutí k obecnému dobru směřující, jakož i ústavy takové, jichž účelem jest napomáhati ke hmotnému blahobytu obyvatelstva. Aby se odkryly zámysly a odmítly útoky nepřátel církve i vlasti, obzvláště aby se proti špatným spisům a lžem novinářským rázně vystoupilo. Aby se dobré knihy a časopisy mezi lidem rozšířily.“¹⁸¹

Prostředky, které si jednota k této činnosti vytýčila, charakterizovala jako všechny zákonem dovolené. Byly to schůze, přednášky, porady a usnesení. Jednota předkládala resoluce, petice a adresy. Měly být zakoupeny, tiskem vydány a rozšiřovány dobré knihy, brožůrky a časopisy. Tím se neodlišovala od jiných stanov katolicko-politických besed nebo jednot, ať již uveřejňovaných v tisku či prezentovaných v jiných zemích. Obsahovaly však ještě jeden bod a tím bylo svolávání a konání táborů lidu a schůzí voličů na území Království českého při zachování patřících zákonů.¹⁸² Tímto jednota deklarovala otevřený smysl pro účast v otevřeném politickém boji.

Volební výbor si mohl zvolit, zda organizace jednoty bude tvořena na základě jazykového rozdělení, tak jako v případě Katolického tiskového spolku nebo zda se bude jednat o jazykově utrakvistickou organizaci, po způsobu Katolické besedy.¹⁸³ Vzhledem ke skutečnosti, že bylo potřeba zdůraznit národnostní usmíření bylo rozhodnuto, aby jednota jednala oběma jazyky zároveň, což bylo v praxi velmi pečlivě dodržováno.

V čele jednoty stál výbor, který tvořilo deset členů a pět náhradníků. Tento výbor měl za úkol zvolit si svého předsedu, místopředsedu, pokladníka a zřízence. Dále se ve svých stanovách zavazovala konat schůze dvojího druhu, valné a občasně, které se měly konat jednou za měsíc.¹⁸⁴

Dne 10. srpna bylo přiloženo jako příloha *Frisch voran!* a *Čecha* v českém i německém jazyce provolání „Všem katolíkům v Čechách“.¹⁸⁵ Byli pod ním podepsáni Karel hr. Schönborn, Jiří kn. Lobkowitz, Anton Frind, Theodor Böhme a Klement Borový. V tomto provolání se upozorňovalo na narůstající spolkovou činnost, ale

¹⁸¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign B-III-1, Katolicko-politická jednota, Stanovy Katolicko-politické jednoty pro Království české, kart. 193; blíže příloha č. 3.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ *Frisch voran!*, 21. 4. 1871.

¹⁸⁴ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign B-III-1, Katolicko-politická jednota, Stanovy Katolicko-politické jednoty pro Království české, kart. 193.

¹⁸⁵ Srv. příloha

zejména ke katolíci vyzývali ke spojení se za účelem bránění sdílených křesťanských hodnot. „Kdekoliv se vyskytne stejná tužba, kdekoliv se pociťují potřeby a zájmy stejné, tamť i snaží se každý, by se spojil se soudruhy svými a usiluje o to, by spolčováním domohl se výsledků, jichž dosažení převyšuje síly člověka samého.“¹⁸⁶ Není to jistě daleko od slov Edmunda Burkeho, který formuloval definici politické strany, v níž říká, že politická „strana je seskupení lidí, kteří se spojují, aby společnými silami prosazovali národní zájem, a to na základě nějakého konkrétního principu, na němž se všichni shodují.“¹⁸⁷

Důraz byl kladen zejména na úspěch katolicko-konzervativního hnutí v jiných korunních zemích, na dějinnost okamžiku, který teď přináší potřebu vystoupit na obranu vlastního přesvědčení. „Není-liž v naší vlasti příčin dosti, které by nás konečně měly probudit z lhostejnosti, ve které až dosud žiti se neostýcháme? Ze všech stran dotírají nepřátelé na církev naši, brojíce proti jejímu učení a proti naší víře; vynasnažujít' se utvořiti zákonodárství zákazosné, přímo čelící proti zásadám křesťanským; usilují vyrvati víru katolickou z útlych srdcí dítek, aby i budoucí pokolení vyrůstalo bez Boha a bez náboženství; tiskem, slovem i skutkem bojuje proti nám; a my bychom ani necítili potřebu spojití se ve spolek a odrážeti útoky tyto seč síly naše stačí?“¹⁸⁸

„My bychom ani tolik odvahy neměli, veřejně vystoupiti a prohlásiti, že nechceme nadále mlčením svým stvrzovati podezření, jako bychom souhlasili s odpůrci svými? Nikoliv! Takový stav věcí nesmí déle trvati; zde je třeba jednati a jednati rázně. Především třeba založit spolek, kterýž by v Čechách tvořil středisko pro všechny katolíky, jenž hotovi jsou hájiti práva církve své.“¹⁸⁹

Tiskopis svolání obsahoval z druhé strany přehledné kolonky, do kterých se měli dotyční zapsat a uvedenou přihlášku odeslat na malostranskou adresu číslo 365-III. Za tímto číslem se skrývá Schönbornský palác, který v počátcích jednoty představoval politické centrum katolicko-konzervativního tábora v Čechách. V něm se konal nejen již zmíněný velikonoční sjezd, ale i pozdější zasedání výboru jednoty, než se přibližně po roce činnost zcela přesunula do Katolické besedy. Valná shromáždění, která vyžadovala vzhledem k desítkám až stovkám účastníků větší prostory, byly konány od počátků v místnostech besedy

¹⁸⁶ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign B-III-1, Katolicko-politická jednota, Provolání, kart. 193; blíže příloha č. 4.

¹⁸⁷ Petr FIALA – Maxmilián. STRMISKA, *Teorie politických stran*, Brno 1998, s 18.

¹⁸⁸ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign B-III-1, Katolicko-politická jednota, Provolání, kart. 193.

¹⁸⁹ Tamtéž.

Zakládající schůze jednoty se konala 26. září 1871, účastnilo se jí přes sedmdesát členů. Úvodní slovo pronesl kardinál Schwarzenberg. V průběhu schůze bylo konstatováno, že dosud se k jednotě přihlásilo na tisíc dvě stě členů. Zdůrazněna byla zejména potřeba urovnání národnostních rozepří. „...katolíci jsou rozpoltěni politickými a národními hádkami a z nesvornosti kořistí nepřátelé jedno vítězství po druhém...na tom základě musí přijít alespoň k vyrovnání mezi katolíky.“¹⁹⁰

Jenže jednání o vyrovnání ztroskotala a 25. října 1871 podal kabinet hraběte Hohenwarta demisi.¹⁹¹ List *Frisch voran!* si ve článku s názvem *Wo stehen wir?* ze dne 9. listopadu 1871 klade otázku, jaké stanovisko zaujímá většina austroněmeckých katolíků v Království českém k poslednímu pokusu o vyrovnání. Konstatuje, že s výjimkou malého počtu nahlízejí na prosincovou ústavu jako na spornou, a pochybnou právní půdu, přejí si však, aby se zohlednil i náhled těch, kteří čestným způsobem prosincovou ústavu jako právně platnou uznávají. „Katolíci Království českého ale nestojí ani půdě české deklarace, nejsou s to přijmout vlastní české státní právo v rozsahu, jak je od Slovanů uvedeno v platnost, jako nepochybné právo, ale zase uznávají, že právní nahlížení celého národního kmene, jak je obsaženo v deklaraci, musí být s úctou zacházeno a zohledněno. Němci v Čechách...holdují spíše praktickému pohledu, totiž, aby se našla nějaká cesta, nějaká forma vyrovnání, při které by mohlo každé právní pojetí býti spokojeno, a obsah dohodnuté ústavy státu musí hledat společné jednání k zachránění, co je nutné k zachování monarchie. Němečtí katolíci z Čech uvítali s radostí vážný pokus vyrovnání, tak, jak jej učinilo ministerstvo Hohenwartovo.“¹⁹²

Katolický tábor spatřoval jasnou příčinu ztroskotání v nedostatečném reflektování církevní otázky v adrese zemského sněmu a zejména nezakotvení práv církve a její svobody ve fundamentálních člancích. „...pak by bylo vyrovnání vítězně dokončeno i přes odpor Beusta, Andrassyho a tzv. ústavověrné agitaci, protože by se tak rozhodli všichni katolíci Čech i Rakouska.“¹⁹³

Schůze výboru jednoty konaná ve čtvrtek dne 28. prosince 1871 o půl sedmé večer v Schönbornském paláci na Malé Straně se zúčastnili Karel hr. Schönborn, Jiří hr. Buquoy, Jan hr. Ledebour, Anton Frind, Klement Borový, Theodor Böhme, Mikuláš Karlach, Edmund Langer a schönbornský intendant Josef Zvěřina. V tomto úzkém

¹⁹⁰ Čech, 28. 9. 1871.

¹⁹¹ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 256.

¹⁹² *Frisch voran!*, 9. 11. 1871.

¹⁹³ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign N-d-34a, Dopis Theodora Böhma Karlu III. ze Schwarzenbergu z 9. 11. 1871, kart. 219.

kruhu se tvořila budoucí volební strategie celého katolicko-konzervativního tábora v Čechách.

Výbor jednoty se na návrh předsedy Karla hr. Schönborna zabýval otázkou, zda by nebylo lepší rozpustit volební výbor a jeho agendu převést na výbor Katolicko-politické jednoty. Díky návrhu kanovníka Frinda se tak výbor jednoty, který měl tedy nově spravovat i volební záležitosti, rozšířil i o členy původního volebního výboru.

Farář Langer při té příležitosti upozornil na volební organizaci ve Štýrsku a doporučil, aby se podobná zavedla i v Čechách. Výbor souhlasil s vytvořením volebního výboru a okresních volebních výborů, v nichž by byly všechny farnosti zastoupeny jednou osobou, buď duchovním nebo k volbě oprávněným laikem.¹⁹⁴ Tato opatření se vztahovala pouze k německým volebním obvodům, české oblasti musely teprve být podrobeny analýze.

Na jaře 1872 stála jednota před třemi velkými úkoly. Věnovala se založení záložny a organizovala petici na ministerstvo vnitra a ministerstvo kultu a vyučování. V dubnu měly také proběhnout volby a jednota musela zajistit volební agendu.

Organizaci záložny vypořádal anketní výbor pod vedením Mikuláše Karlacha v únoru a březnu. Petiční akce z ledna 1872 vyvolala zájem místodržitele Kollera, který si stěžoval u kardinála Schwarzenberga, že petice byly rozeslány jednotlivým farním úřadům a byly čteny v kostelech a farníci byli vyzýváni, aby je v sakristii podepsali. Kardinál Schwarzenberg na výtku, že dochází k brojení proti zákonům odpověděl, že po přečtení zastává názor, že petice neslouží k brojení proti zákonům, ale nejmírnější formou upozorňují na body, ve kterých je třeba jejich zlepšení.¹⁹⁵ Přesto však na koncem listopadu stanul kvůli petici před soudem farář Václav Gaudek z Mrzlic, který byl obžalován z rušení veřejného pokoje za to, že ji nabízel k podpisu. Státní zástupce požadoval trest ve výši jednoho roku těžkého žaláře, soud nakonec faráře osvobodil.¹⁹⁶

Na zasedání výboru jednoty v polovině března proběhlo rozdělení volebních okresů, které dostali na starost jednotliví členové výboru.¹⁹⁷ Tak kupříkladu farář Langer, který působil v Praze, referoval na zasedání výboru 26. března o volebních vyhlídkách v Kynšperku, Plané a Teplicích s tím, že zde není šance na zvolení katolického kandidáta. Na výbor se obracely jednotlivé jednoty, aby jim byl doporučen

¹⁹⁴ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 28. 12. 1871.

¹⁹⁵ Cölestin WOLFSGRUBER, *Fridrich Kardinal Schwarzenberg III*, Wien 1917, s. 287.

¹⁹⁶ Čech, 20. 11. 1872.

¹⁹⁷ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 18. 3. 1872.

kandidát k volbě.¹⁹⁸ Podle rozdělení okresů tak členové jednoty po konzultaci s místními představiteli přijímali kandidaturu, pokud v místě nebyl přesvědčivý kandidát. Volební organizace zahltla výbor jednoty takovým způsobem, že nakonec byl přijat návrh na vytvoření zvláštního výboru jen pro volební záležitosti.

Výsledkem volebních jednání na konci března bylo nakonec prohlášení, ve kterém jednota vyzvala voliče v kurii venkovských obcí, aby tam, kde sami nepostavili katolického kandidáta nebo tam, kde výbor žádného nenavrhl, zdrželi se volby. Jako výzva a akční program Katolicko-politické jednoty měl být považován Velikonoční program roku 1871.¹⁹⁹

Toto svolání však nakonec otiskl pouze *Frisch voran!*. Nikoli však *Čech*, který od roku 1872 změnil redaktora a místo dosavadního Jelena, který byl členem jednoty, nynější redaktor Černý necítil téměř žádnou spřízněnost s aktivitou jednoty. V *Čechu* vyšel v sobotním vydání dne 30. března úvodník s názvem *Exempla trahunt*, který se k programu a činnosti jednoty stavěl rezervovaně. Upozorňoval, že v nastávajících volbách, se dvě strany snaží dosáhnout většiny na sněmu. „... povstává u nás strana jiná... Přáli bychom si, aby této strany nebylo u nás nikdy třeba, neb není věru nic bolestnějšího, než když občané, majíce míti zaručenu svobodu svědomí a samosprávu své církve, přece jen se spolčiti musí, aby práva své církve hájili a útoky na ni činěné odráželi. Strana tato, katolická, zatím zapouští hlubší kořeny v krajích německých, kde lichý liberalismus v pravém světle svém více se objeviti mohl, než se posud v krajích českých událo.“²⁰⁰

Národní straně nakloněný *Čech* po vyhlášení výsledků voleb mohl oslavovat vítězství, z kandidátů Katolicko-politické jednoty mandát nezískal žádný. „A ještě něco jiného jest nanejvýš radostné a významné. Ve smíšených okresech volili totiž skorem všude Němci s námi a v čistě německých okresích dosáhlo devět kandidátů navržených Katolicko-politickou jednotou pro Království české velké menšiny a v okrese Žamberk-Rokytnice-Králíky obdržel pan Stöhr 63 hlasy proti ústaváckému kandidátu Hanischovi, jenž dostal jen o sedm hlasů víc.“ Optimismus z vítězství dával zapomenout na dřívější antipatie. „Budeme-li muset voliti letos ještě nělikokráte, dobudeme si nejspíše ještě hlasy v okresích ryze německých a pak nechať vidí Vídeň, na kterou stranu lid rozhodně se postavil.“²⁰¹ *Frisch voran!* referoval o zisku hlasů katolických kandidátů v Dubé,

¹⁹⁸ Kupříkladu Planá.

¹⁹⁹ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 26. 3. 1872.

²⁰⁰ *Čech*, 30. 3. 1872.

²⁰¹ *Čech*, 20. 4. 1872.

Sokolově a Polici, zdůrazňoval však, že je dobře, že voliči vyslyšeli rady volebního výboru a volby se zdrželi. „Těžiště voleb leží ovšem ve velkostatku“, hlásal týdeník austroněmeckých katolických konzervativců.²⁰² Státoprávní šlechta však svou kandidátní listinu na poslední chvíli stáhla, neboť celé volby byly provázeny spekulativním prodejem a zejména koupí velkostatků a také zásahy místodržitelství do charakteru volebních listin.²⁰³

Starost o volební výsledky však záhy vystřídaly starosti mnohem závažnější. Čechy totiž v květnu zasáhly ničivé povodně a odsunuly tak politický zápas na vedlejší kolej.

Dne 23. června 1872 se konala periodická schůze Katolicko-politické jednoty pro Království české v Pruněrově u Kadaně. Na tomto shromáždění byla přijata několika stovkami delegátů rezoluce, ve které se jednota jednoznačně hlásila ke spolupráci s dalšími katolicko-konzervativními tábory Předlitavska: „Shromáždění považuje za nutné, aby se katolíci Čech připojili k již existující straně práva jiných zemí a vyslovuje přání, aby se co nejdříve sešla na vhodném místě konference katolických mužů ze všech zemí Rakouska, aby dosáhla jednotného, společného postupu.“²⁰⁴

Jednání otevřela řeč hraběte Jana Ledeboura, který vyzdvihoval dosavadní úspěchy jednoty v podobě petice, přesto vyzýval k větší aktivitě v rámci katolického hnutí. „...jsme nejen katolíky, jsme také občané a jako takoví máme právo a povinnost volit naše zástupce do legislativních těles; tam je to, kde musíme jednat, tam je to, kde chceme ukázat, že jsme připraveni odvážně stát za právy a svobodami církve, - tam je to, kde musíme dokázat pravou lásku a věrnost našemu katolickému monarchovi a jeho katolické dynastii, nedávaje se zmásti pokryteckými vlivy, - tam je to, kde k míru a blahu národů našeho pastýře můžeme přispět.“

Řečník dále upozorňoval, že katolíci všech jazyků čelí společnému nepříteli a proto musí hledat takovou půdu, na které mohou společně také v politických otázkách bojovat. Takovou půdu viděl hrabě Ledebour ve Velikonočním programu roku 1871. V projevu si položil i otázku, ve kterém táboru stojí „zuřiví mluvčí liberalismu, nepřátelé naší víry, nepřátelé naší církve; tam kde jsou, tam nemůžeme zůstat.“ A doplnil své dřívější prohlášení katolické analogicky ve vyjádření federalistické na „jsme Rakušané a chceme Rakušany zůstat“. Svůj projev ukončil provoláním, ve kterém jasně definoval postoj katolicko-konzervativního tábora. Vyhrzoval se nejen proti

²⁰² Frisch voran!, 25. 4. 1872.

²⁰³ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 259n.

²⁰⁴ Frisch voran!, 26. 9. 1872.

německému, ale i českému nacionalismu. „Ať jiní putují do Moskvy nebo ať mluví o olověných podrážkách, ať šilhají po Sprévě, my budeme držet vysoko černožlutou korouhev říše a erb naší země do posledního dechu a naše volební heslo bud': Austria erit in orbe ultima“.²⁰⁵

Prunéřovská výzva ke svolání konference všech představitelů jednotlivých katolicko-konzervativních zemských hnutí v Předlitavsku byla brzy vyslyšena. Následovalo jí zejména vyjednávání Karla hr. Schönborna s představitelem hornorakouských katolických-konzervativců Heinrichem hr. Brandisem a Karlem kn. Löwensteinem, předsedou centrálního výboru celoněmeckých katolických spolků (Zentralkomitee der gesamtdeutschen Katholikenvereine). Setkali se v Pasově a dohodli společný postup. Koncem srpna, konkrétně 20. a 21., se tak uskutečnil sjezd představitelů katolicko-konzervativních táborů jednotlivých zemí v hornorakouské víscé Peurbach, kde se debatovalo o budoucím směřování a zejména o nalezení společného postupu. Výsledkem těchto jednání byla dohoda o ustanovení přípravného výboru, který prodiskutuje jednotný program budoucí Rakouské strany práva.²⁰⁶

Nechtěje snižovat zásluhy Karla hr. Schönborna na konsolidaci jednotné strany, je třeba upozornit, že v pozadí stál Lev hr. Thun, který byl duchovním otcem celého projektu. Učinil tak i přes pochybnosti o možnosti vybudovat myšlenkově homogenní konzervativní stranu zahrnující celou říši, tváří v tvář obavám o budoucnost celé říše.²⁰⁷

Je otázkou, zda již v Peurbachu přiměl hrabě Thun i staročechy k připojení se ke společné platformě, nebo se tak stalo až později, při skutečné konsolidaci strany v říjnu. Staročechům nakloněný Čech totiž ve zprávě o jednání s názvem „Spolek s německými federalisty“ zdůrazňoval, že „prohlédli jsme již dobře tábor své oposice státoprávní v zemích českých a seznali jsme, že úspěchy, kterých dosavade dosaženo bylo, a které by na poli státního práva českého nám skorem již byly vyplnily hlavní část našich přání, vymoženy byly hlavně praktickým jednáním a praktickou politikou konservativní strany naší...Z ostatních pak slovanských zemí v Rakousku nepřišla nám jistá posila ani z Haliče ani z Dalmácie; poslanci těch zemí byli a jsou kam vítr, tam plášť, jdouce vždy se stranou vládnoucí i nelze na ně počítat. Slovinci činili dosavad co mohli a budou činit dojistá i více, přičiníme-li se k tomu my. Sympatií docházeli jsme pak také až po tu chvíli z německých krajů Rakouska ze strany německých katolických federalistů. Toť jest tábor náš.“²⁰⁸ Od této doby referoval již Čech o aktivitách katolických-konzervativců v Čechách velmi podrobně.

²⁰⁵ Frisch voran!, 27. 6. 1872.

²⁰⁶ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

²⁰⁷ Christoph THIENEN-ADLERFLYCHT, *Graf Leo Thun-Hohenstein als nachjosephischer Vorkämpfer eines aufgeklärten Konservatismus*, in: U. E. Zellenberg (ed.), *Konservative Profile*, s. 159.

²⁰⁸ Čech, 28. 8. 1872.

Rakouská strana práva

Konzervativní síly Rakouska zdůrazňující decentralizaci na základě autonomie v jednotlivých zemích a hájení národnostní rovnoprávnosti hledaly možnosti spolupráce již na počátku obnoveného ústavního života na jaře 1861. V rámci poslanecké sněmovny říšské rady došlo k vytvoření frakce, jejímž jádrem se stali čeští, polští, slovinští a katolicko-konzervativní němečtí poslanci. Podle místa, kde poslanci ve sněmovně seděli byla tato strana označována jako pravice (Rechtspartei).²⁰⁹

Krach konzervativního kabinetu pod vedením Karla hr. Hohenwarta uspíšil konsolidaci katolicko-konzervativního tábora v Rakousku do podoby organizované strany. Císař překvapivě jmenoval 4. listopadu liberálně-centralistickou vládu pod vedením Adolfa kn. Auersperga. Ale již tři měsíce po pádu kabinetu vyjádřil hraběti Hohenwartovi prosbu, aby založil konzervativní stranu. Hohenwartovi se však nezdála vhodná doba pro takovou akci. Až do svého návratu na politickou scénu říšské rady na podzim roku 1873 se stáhl do ústraní a žil nejdříve v Gmundenu a poté ve Štýrském Hradci.²¹⁰

Na základě peuerbašských jednání se dne 9. září 1872 ve Vídni sešel přípravný výbor Rakouské strany práva. Čechy zde zastupovali dva významní představitelé Katolicko-politické jednoty pro Království české, za českou stranu kanovník Mikuláš Karlach a za německou farář Edmund Langer, za Štýrsko se účastnil poslanec zemského sněmu a představitel tamního katolicko-konzervativního tábora Alois Karlon, Voralbersko zastupoval Johann Kohler, Salzbursko Georg Leibacher, Korutany Nemeč, Julius Riccákona Tyroly a Horní Rakousy poslanec zemského sněmu Viktor Weiss von Starkenfels. Tento výbor vypracoval ustanovení o organizaci strany, o jejím postoji k národnostní a školské otázce.²¹¹

Konsolidace nové strany tak zahrnovala sjednocení několika proudů. Důležitý byl Lvem Thunem získaný souhlas staročechů, že se nepřidají ke „kulturnímu boji“ liberálů.²¹² Nešlo tedy pouze o honorační seskupení, ale o využití již konsolidovaného masového hnutí katolicko-konzervativního tábora. Programovými spisy byly brožury

²⁰⁹ Z. TOBOLKA, *Politické dějiny československého národa* II, s. 63.

²¹⁰ Thomas HAVIAR, *Carl Sigismund Graf Hohenwart: Beamter – Ministerpräsident – Konservativer – treuer Diener seiner Herren*, in: U. E. Zellenberg (ed.), *Konservative Profile*, s. 213.

²¹¹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohenstein, fond A3-XXI Leo Graf von Thun, sign. E 576, *Versammlung des Vorbereitungs-Comité der Österreichischen Rechtspartei in Wien* am 9. September 1872, Protokoll der Sitzung.

²¹² Christoph THIENEN-ADLERFLYCHT, *Graf Leo Thun-Hohenstein*, in: U. E. Zellenberg (ed.), *Konservative Profile*, s. 159

z pera exdiplomata Viktora Weiss von Starkenfelse,²¹³ které vycházely v počtu desítek tisíc kusů a byly určeny k přímé distribuci skrze celou strukturu katolicko-konzervativního tábora.

Vlastní založení strany se uskutečnilo na dvoudenním sjezdu ve Vídni, který probíhal ve dnech 8. a 9. října roku 1872. Seznam účastníků nese 27 jmen, kromě těch, kteří se již účastnili zasedání přípravného výboru, však obsahuje jména nejvýznamnějších zástupců tehdejšího konzervativního proudu v Rakousku. Z politiků českých zemí se zúčastnil Lev hr. Thun, Karel hr. Schönborn, předseda Katolicko-politické jednoty pro Království české, snad Jiří hr. Buquoy a Bedřich hr. Schönborn, členové výboru této jednoty. Za konzervativní šlechtu přijel Jindřich hr. Clam-Martinic. Nechyběl ani František Ladislav Rieger, který se musel zúčastnit za svou osobu, neboť poslanecký klub zastoupení zamítl.²¹⁴ S ním ve Vídni pobýval jeho spolupracovník Antonín Otakar Zeithammer. Moravu zastupoval Egbert hr. Belcredi a s ním Alois Pražák.

Předsedou shromáždění byl zvolen Julius hr. Falkenheyn, hejtman Horních Rakous,²¹⁵ který byl v úzkém styku s hr. Hohenwartem. Na začátek se diskutovalo o charakteru shromáždění. Zeithammer navrhl, aby výsledky zasedání nebyly zveřejňovány, na což reagoval Lev hr. Thun, aby se rozhodnutí nechalo až nakonec. Již na počátku ale byly patrné hranice, se kterými zástupci českých občanských politiků na jednání přijeli. Ještě před odjezdem na sjezd psal Rieger Zeithammerovi: „Já jsem rozhodně pro obeslání, a mám za to, že je právě moment před důležitý, ba rozhodný, kde možná Jihozemce s následovně i Poláky přiměti k výstupu ze říšské rady a pak ovšem by byl nynější krám pochován...Bylo by chyba, kdyby někdo z našich se rozpakoval jíti pro ráz poněkud klerikální, jež schůze bude míti. Nebudeme-li míti Němcův katolických na své straně, jiných nedostaneme, a jen oni mohou pomoci tlačit u dvora. Ostatně se na sjezdě o otázkách náboženských mluvit nebude a mohou se jim naši vyhnouti a pouhým vedle sezením s nějakým panpatrem žádný z našinců nezjezovití“.²¹⁶

²¹³ Viktor WEISS-STARKENFELS, *Kleiner Katechismus der österreichischen Rechtspartei*, Wien 1873. TÝŽ, *Die österreichische Rechtspartei I-II, (und das Ziel ihrer Bestrebungen), (Einheit und Untheilbarkeit des Reiches)*, Wien 1873.

²¹⁴ Jan HEIDLER - Josef ŠUSTA (ed.), *Příspěvky k listářu Dr. Frant. Lad. Riegra II*, Praha 1926, s. 12. Dopis A. O. Zeithammera F. L. Riegrovi z 2. října 1872.

²¹⁵ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohenstein, fond A3-XXI Leo Graf von Thun, sign. E 578, 1. Parteitag der „Österreichischen Rechtspartei“ am 8. u 9. Oktober 1872, Protokoll. Sr. L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

²¹⁶ J. HEIDLER - J. ŠUSTA (ed.), *Příspěvky k listářu II*, s. 12. Dopis F. L. Riegra A. O. Zeithammerovi z 28. září 1872. Sr. Z. TOBOLKA, *Politické dějiny československého národa II*, s. 346.

Ostatně Jindřich hr. Clam-Martinič se hned na začátku vyjádřil, že nemá mandát od své strany a je zde pouze jako soukromá osoba, totéž zopakovali Lev Thun, Rieger i Zeithammer. Hned první bod programu vyvolal polemiku a aby se jednání posunulo vůbec dopředu, bylo nakonec rozhodnuto jej také nechat až na konec celého zasedání. Hrabě Brandis totiž vyslovil přání, aby se strana místo dosavadního názvu Rakouská strana práva (Österreichische Rechtspartei) nazývala Katolická strana práva (Katholisch-österreichische Rechtspartei). proti se ohradili Lev Thun, Clam-Martinič a děkan Pflügl. Pro návrh se vyslovili Langer, Nemeč a páter Winkler. Johann Turnherr z Voralberska dokonce navrhnul, aby strana nesla název Katolická strana (Katholische Partei).²¹⁷

Výsledná podoba jednání se nakonec stala programem Rakouské strany práva. Klíčovým bodem programu bylo trvání na uznání a platnost všech práv o to zejména v dynastickém, státnickém, církevním a národním ohledu.

Program se skládal ze čtyř částí. Ve státoprávním ohledu zdůrazňovala strana práva jednotu a nedělitelnost říše pod svrchovanou vládou panovnického domu na základě pragmatické sankce. Akcentovala samostatnost, historickou oprávněnost a integritu jednotlivých království a zemí. V této souvislosti neuznávala prosincovou ústavu ani jako právní, ani jako historický základ, který by odpovídal potřebám monarchie. Strana byla připravena podporovat takovou vládu, která by usilovala o narovnání právního stavu, jinak vyzývala k pasivnímu odporu proti prosincové ústavě.

V církevní otázce hájila svébytnost a svobodu katolické církve, jakož i náboženských společností a jejich právo svobodně disponovat se svým majetkem. V problematice správy vztahů církve a zákonem uznaných náboženských společností přiznávala kompetenci zemským sněmům společně se sankcí monarchy. Školská otázka byla v rámci programu Rakouské strany práva v kompetenci zemských sněmů a panovníka, usilovala o odstranění centralizace. V národnostní otázce bylo jejím cílem zrovnoprávnění všech národností ve veřejném životě, především ve školách, úřadech a ve vztahu k politickým právům.²¹⁸

Otázka obeslání či neobeslání říšské rady začala být kamenem úrazu celého projektu. Pro neobeslání se vyslovili Čechy, Tyroly, Štýrsko a Vorarlbersko.

²¹⁷ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohenstein, fond A3-XXI Leo Graf von Thun, sign. E 578, 1. Parteitag der „Österreichischen Rechtspartei“ am 8. u 9. Oktober 1872, Protokoll.

²¹⁸ V. WEISS-STARKENFELS, *Kleiner Katechismus*, s. 87-89.

Představitelé z Horního Rakouska a Salzburska souhlasili, upozorňovali ale také, že je nemusí jejich členstvo v této taktice následovat.²¹⁹

Pro koordinaci a vedení strany bylo ustanoven výbor z celkem pěti důvěrníků. Lev hr. Thun byl určen pro Čechy, Egbert hr. Belcredi pro Moravu a východ, Fridrich Graf z Tyrol pro západní oblast říše, páter Alois Karlon pro alpské a Fridrich hr. Revertera pro dunajské země. Hrabě Revertera ovšem ještě týž jednací den složil svou funkci, neboť se mu nepodařilo do programu prosadit sociální rozměr a oblast jeho působnosti tedy převzal hrabě Lev Thun.²²⁰

V návaznosti na jednání strany práva se rozhodla Katolicko-politická jednota pro Království české přizpůsobit svou politickou činnost. Dne 14. listopadu se uskutečnila valná hromada jednoty. Předně bylo potřeba docílit patřičné změny stanov, neboť jednota se rozhodla orientovat svou pozornost k přímé agitaci vůdčích představitelů ve venkovských oblastech. Z tohoto důvodu byl předseda oprávněn při schůzích mimo Prahu výjimečně svěřit předsednictví jednoty i členovi, který nezasedá ve výboru. Dalším bodem bylo projednávání univerzitní otázky, ve které se zasedání vyslovilo pro provedení rovnoprávnosti na Karlo-Ferdinandově univerzitě a zejména vyzývalo k ochraně jejího katolického charakteru.²²¹

Od listopadu se také snažila svým členům prezentovat jednotlivé body programu strany práva. Na několika zasedáních výboru byly rozebírány jednotlivé body a na zasedání občasně plenární schůze dne 27. února 1873 se jednota vyslovila pro úplný souhlas se třemi hlavními zásadami strany práva.²²² Od března 1873 jednota jmenovala tři korespondenty, kteří měli za úkol být ve spojení s centrálou Rakouské strany práva. Brala ohled na různé proudy ve straně, tedy státoprávní stranu, historickou šlechtu a specifický katolický proud. Jmenování tedy byli Karel hr. Schönborn, Edmund Langer a kaplan Václav Honejsek. Zároveň byla schválena distribuce programu strany ve formě spisu Viktora von Weiss-Starkenfelse. Jednota zajišťovala jeho překlad, který však nebyl nikdy dokončen.²²³

Ukázka soudržnosti vytvořené konzervativní platformy byla umožněna již na začátku roku 1873, kdy se diskutovalo o plánované změně způsobu voleb do říšské rady. Návrh spočíval v zavedení přímých voleb, což znamenalo, že by již říšská rada

²¹⁹ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 14. 11. 1872.

²²² Tamtéž, protokol ze dne 12. 2. 1873.

²²³ Tamtéž, protokol ze dne 7. 3. 1873.

nebyla odkázána na obesílání zemskými sněmy. Jejich význam by tak poklesl.²²⁴ Ačkoli by to znamenalo další oslabení federalistických principů v Rakousku, pro austroněmecké konzervativce to přesto znamenalo zvýšení volebních šancí. Bez změny volebního řádu by se strana práva mohla v roce 1873 spolehnout s absolutní jistotou pouze na poslance z Vorarlberska.²²⁵ V zájmu změny rozhodnutí císaře začala být v Čechách od 17. ledna 1873 podepisována petice. V ní byl připomenut dřívější císařský reskript z dob vyrovnávacích jednání Hohenwartovy vlády z 12. září 1871, přičemž „převratem náhlým a neočekávaným...nastal směr, kterým vůči odporu vždy rostoucímu nelze pokračovati jinak leč znásilněním valné většiny národů rakouských. Zamýšlí se nyní takové zřízení sborů zákonodárných...tímto však byly by zapřeny samy základy tohoto mocnářství.“ Tato petice byla odevzdána císaři 20. února 1873 Jiřím Kristiánem kn. Lobkowiczem, přičemž nesla přes 270.000 podpisů.²²⁶

Vedle této petice, která byla označována jako „vlastenecká“, existovaly ještě petice jednotlivých spolků či obecních zastupitelstev. Zvláštní místo však zaujímá petice Katolicko-politické jednoty pro Království české, jak uvádí Čech, „poněvadž jednota nečítá členy pouze národnosti české, nýbrž valný počet má i mezi jádrem německého obyvatelstva Čech, mezi rolnictvem krajů německých.“ Jednota by ve svých plánovaných volebních aktivitách byla volební úpravou poškozena nejvíce, její orientace byla právě na kurii venkovských obcí. Tato však byla v návrhu oslabena na úkor většího zastoupení měst, které přeci jen byly více nakloněny liberálům. Petice jednoty však měla ještě jedno specifikum. Výslovně zmiňovala možné nepříznivé složení budoucí říšské rady a odtud pramenící případné ohrožení zájmů církve,²²⁷ což se při projednávání druhé vlny konfesionálních zákonů na jaře roku 1874 skutečně potvrdilo.

S podnětem, aby jednota zahájila vlastní petiční kampaň, vystoupil na schůzi výboru jednoty 5. ledna 1873 Edmund Langer. Tohoto zasedání se účastnil i hrabě Lev Thun. Langerův návrh byl přijat a petice byla dána do tisku a rozeslána jednotlivým katolickým spolkům a jednotám s instrukcemi, které vypracovali právě Langer a také Borový. Náklady spojené s rozšířením adresy ve výši 100 zl. se rozhodl zaplatit Jiří hr.

²²⁴ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 262n.

²²⁵ L. HÖBELT, *Die Konservativen Alt-Österreichs*, s. 121.

²²⁶ Adolf SRB, *Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badeniova r. 1895*, Praha 1899, s. 423-426.

²²⁷ Čech, 7. 2. 1873.

Buquoy.²²⁸ Na návrh Jiřího kn. Lobkowicze bylo později usneseno, že petici předají císaři Mikuláš Karlach a Edmund Langer, jako zástupci obou národností Čech.²²⁹

Významným momentem, majícím důležitý dosah na posílení odhodlání pokračovat v započaté věci, byla pro některé přední rakouské konzervativce pouť ke Svatému otci do Říma. Uskutečnila se na počátku března 1873. Jednalo se o mezinárodní deputaci katolíků především z Rakouska, Anglie, Francie a Itálie, celkem čítající 163 osob. Vyslání a přijetí deputace koordinovala ženevská kancelář „Černé internacionály.“²³⁰ Jako zástupci katolické besedy a Katolicko-politické jednoty pro Království české se účastnili Mořic kn. Lobkowicz, Karel hr. Schönborn, Jiří hr. Buquoy, František hr. Thun a vyšehradský probošt Václav Štulc. Předali sv. Otcí adresu „ve jménu milionů katolíků proti zamýšlenému potlačení náboženských řádů, proti usurpaci Říma a proti nevěře“. Audience u papeže se konala 7. března v jedenáct hodin. Adresu předčítal Alfréd kn. Lichtenstein, kterého si rakouská delegace vybrala za předsedu a celá deputace za vůdce a řečníka.²³¹ Po přečtení a odevzdání adresy papež povstal a pronesl k účastníkům řeč, ve které zdůraznil nemožnost smíru mezi zásadami Církve a „zásadami moderního atheistického převratu, mezi autoritou a revolucí“. Papež deputantům udělil požehnání a předal každému pamětní bronzovou minci o vatikánském sněmu v dřevěném pouzdře. Poté se spolu odebrali na procházku vatikánskými zahradami. Večer uděloval papež soukromé audience, při níž hrabě Karel hr. Schönborn referoval papeži o Katolické besedě v Praze a katolickém hnutí v Čechách. Papež doporučil, aby pozornost byla soustředěna zejména na otázku rodiny. „Hled'te, aby vědomí katolické vniklo zvláště do rodiny, to bud' nejvznešenější cíl besedy vaší“.²³² Další den se účastnili mše svaté, kterou probošt Václav Štulc sloužil v hrobce sv. Petra, o den později pak papež sloužil mši pro celou deputaci.²³³

Neméně pozornosti vzbudili deputanti po příjezdu domů. V Katolické besedě byl uspořádán večer, na kterém dotyční zástupci z Čech vystoupili, aby se podělili o svůj nepochybně emočně silný zážitek. Na tomto početném shromáždění nechyběl Jiří Kristián kn. Lobkowicz, podmaršálek Alfréd kn. Windischgrätz, deputant císaře Ferdinanda hr. Pergen, hr. Thunové či Schönbornové, baroni Hildprant, Zesner či Gudenus.

²²⁸ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 5. 1. 1873.

²²⁹ Tamtéž, protokol ze dne 12. 2. 1873.

²³⁰ E. LAMBERTS, *The leading role*, s. 50.

²³¹ Čech, 23. 3. 1873.

²³² Tamtéž, 1. 4. 1873.

²³³ Tamtéž.

Hlavním řečníkem večera byl František hr. Thun. Právě on stál za nápadem vyslat deputaci do Říma. Na plenární schůzi jednoty na konci prosince 1872 vystoupil s iniciativou, ve které zdůrazňoval povinnost každého katolíka „protestovat hlasitě se Svatým otcem proti bezpráví spáchaném na církvi a současně vyslovit mu soustrast a tak jej potěšit“. Tuto iniciativu spojil s návrhem vyslat do Říma deputaci, pokud v Itálii bude přijat státní zákon za zrušení řádů.²³⁴

Pozorným posluchačům shromáždění hrabě Thun popisoval průběh celé audience i podrobnosti pobytu v Římě. „Ale, jak smutný pohled na ten Řím nynější. Kde dříve odbývána konkláve kardinálů k volbě papeže, tam nyní král poctivec sídlí s nohsledy svými. Kláštery změněny v kasárny a konírny. Vatikán stal se veřejnou věznicí.“ Podělil se také o dojmy z papežovy soukromé audience „Přijdeš do malého pokojíčku, v kterém najdeš psací stůlek, u kteréhož sedí Pius IX. Pokyne ti, abys usadil se proti němu, a nyní ptá se tě o vše, co myslí, že by tě bavilo. O vlasti, o lidu, o rodině atd.“ Na závěr večera ukázal Karel hr. Schönborn velikou fotografii Svatého otce s vlastnoručním věnováním, kterou obdržel z jeho rukou.²³⁵

Ve dnech 11. a 12. března také proběhl druhý sjezd strany práva ve Vídni. V otázce obeslání říšské rady se již v únoru Tyroly, Vorarlbersko a Štýrsko držely dohodnutého postupu a složily mandáty, Slovinci byli mandátů zbaveni. Pouze Horní Rakousy vyjadřovaly zdrženlivost a čekali na ochromení říšské rady.²³⁶ Zejména se ukázalo poměrně jasné rozštěpení v táboře českých občanských politiků. Jednání se zúčastnili vedle Františka Ladislava Riegra a Antonína Otakara Zeithammra i Karel Sladkovský a Antonín Čížek, kteří byli rozčarováni, že strana práva nepokládá národní stranu za samostatnou politickou stranu, ale za svou přímou součást.²³⁷ Nebyli až tak daleko od pravdy, vždyť v programovém spisku strany práva píše Weiss von Starkenfels: „Již není státoprávní ani katolická opozice. Před těmi, kteří podle zásady Divide et impera rozdělili obě strany a každou zvlášť chtěli ovládnout...stojí nyní jednotná a celistvá Rakouská strana práva“.²³⁸ Výbor jednoty rozšířili na tomto sjezdu Richard hr. Belcredi, Slovinec Etbin Costa a Franz hr. Falkenheyn. Hrabě Revertera a hrabě Hohenwart odmítli převzít jakékoli funkce.²³⁹

²³⁴ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 29. 12. 1873.

²³⁵ Čech, I. 4. 1873.

²³⁶ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

²³⁷ A. SRB, *Politické dějiny*, s. 428.

²³⁸ V. WEISS VON STARKENFELS, *Die österreichische Rechtspartei I*, s. 26.

²³⁹ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

Přímé volby do říšské rady se konaly v říjnu roku 1873. Konzervativní šlechta zůstala nečinná z důvodů, které uvedla při posledních volbách do zemského sněmu.²⁴⁰ Její představitelé se však zapojili do organizace volební kampaně v kurii venkovských obcí. Výbor jednoty se rozhodl pro přímou agitaci ve volebních okrscích již v průběhu jara 1873. Na zasedání výboru dne 1. dubna 1873 již začala volební agitace nabývat konkrétních rozměrů. Schůze na venkově byly organizovány jednotlivými členy výboru, zpravidla v místech, kde znali tamní prostředí a kde bylo možno očekávat podporu místní katolické besedy či jednoty nebo některých jednotlivců. Na zasedání výboru byl vypracován program takové schůze, byla určena témata, o kterých se bude přednášet a k nim určení řečníci, ponejvíce právě členové výboru jednoty či širšího kruhu, který se na chodu jednoty v Praze podílel.

První shromáždění, které bylo naplánováno na 14. dubna, organizoval kanovník Karlach. Vybral si místo svého dřívějšího kněžského působení, obec Slabec v okrese Rakovník. Na shromáždění se mělo hovořit o účelu Katolicko-politické jednoty pro Království české a o potřebnosti působení katolicko-politických spolků na venkově. Také se mělo diskutovat o stavu veřejného tisku, o názorech jednotlivých katolicko-politických jednot i jednotlivých katolíků.²⁴¹ *Frisch voran!* referoval, že shromáždění bylo přeplněno přítomnými z blízka i zdaleka. Úvodní řeč měl předseda jednoty Karel hr. Schönborn, po něm hovořil Jan Drozd o nutnosti spolupůsobení obou národností na katolickém základě k odvrácení dalších liberálních nebezpečí a odvrácení nezdravých ústavních poměrů. Druhým řečníkem byl „chytrý venkovan“, který se snažil posluchačům přiblížit zejména ekonomické potíže zaviněné liberální vládou. Na jeho slova pak navázal kníže Jiří Kristián kníže Lobkowicz. Kanovník Karlach poté shromáždění zdůraznil význam katolicko-politických jednot a jím navržená rezoluce byla jednomyslně přijata.²⁴²

Dalším místem, kde se konalo shromáždění jednoty, byl Jiříkov ve Šluknovském výběžku, kde se 20. května sešlo mezi osmnácti sty až dvěma tisíci účastníky. Shromáždění začalo se zpožděním, protože odpoledne téhož dne vyhořely tři domy v místě konání. Předsedal člen výboru jednoty Edmund Langer, který na začátek zúčastněným sdělil, že litoměřický biskup se nemohl osobně zúčastnit, a tak alespoň

²⁴⁰ Z. TOBOLKA, *Politické dějiny II*, s. 304.

²⁴¹ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 1. 4. 1873.

²⁴² *Frisch voran!*, 2. 5. 1873.

zaslal dopis, který místní vikář na místě přečetl.²⁴³ Hlavními řečníky byli Viktor Weiss-Starkenfels, autor programového spisku strany práva, a hrabě Lev Thun.

Ale ani liberální tábor nezůstal s politickou aktivitou pozadu. Na konci května se konalo shromáždění liberální strany v Teplicích. Na návrh Franze Schmeykala zde došlo k založení centrálního volebního výboru pro říšské a zemské volby pod názvem „Vertrauensmänner der Deutschen in Böhmen“. Tento výbor měl na starosti zřízení jednotlivých volebních výborů pro každý jednotlivý volební okrsek.²⁴⁴

Další schůze výboru Katolicko-politické jednoty mimo Prahu, které se měly konat v srpnu a září, a měly tudíž nést hlavní část volební kampaně, byly úřady zakázány či jejich uskutečnění znemožněno. Schůze naplánovaná na 5. srpna v Kašperských horách se neuskutečnila z důvodu zákazu ze strany okresního hejtmantství. *Frisch voran!* uvedl, že do Sušice den před zasedáním dorazil místopředseda rada a ministerský úředník z Vídně. Výbor jednoty se totiž při ohlašování akce dopustil formální chyby, neboť ačkoli přesně popsal místo shromáždění, neuvedl v oznámení výslovně, že místem konání budou právě Kašperské hory.²⁴⁵

Účastníci shromáždění, tedy členové jednoty a hosté, se začali scházet po jedné hodině dopoledne na dvoře tamního děkanství. Mezi zúčastněnými se objevila také hlídka dvou ozbrojených četníků. Vzápětí dorazil telegram vedení jednoty z Prahy, že oznámení o konání bylo vráceno, a to až v den konání schůze. Místopředseda jednoty kanovník Karlach šel tedy vyhledat okresního hejtmana, který se měl nacházet taktéž v místě konání. Našel jej v nedaleké školní budově, kde mohl z kouta pozorovat přicházející účastníky. Hejtman opět odmítl povolit schůzi a poté, co přišel na dvůr děkanství, prohlásil shromáždění za zakázané a nařídil účastníkům, aby dané místo pod hrozbou trestního zákona opustili. Asi tisícovka shromážděných doprovodila jeho slova ironickým povzdechem „Bravo“ a posléze se v klidu rozešla. *Frisch voran!* však ještě doplnil, že krátce na to se soukromě sešla skupina zdatných katolíků, kteří přeci jen probrali záležitosti voleb, přičemž se shodli, že po tom, co se událo, bude dosažení rázného postupu při budoucích volbách snazší. Domnívali se totiž, že pozornost potenciálních voličů přiláká právě zakázané ovoce.²⁴⁶

Stejný osud potkal i zasedání konané 10. srpna v Oseku u Duchcova. Tamní shromáždění se mělo sejít na nádvoří místní nemocnice sv. Klementa. Jednota

²⁴³ Tamtéž, 30. 5. 1873.

²⁴⁴ Tamtéž, 23. 5. 1873.

²⁴⁵ Tamtéž, 8. 8. 1873.

²⁴⁶ Tamtéž.

nepodcenila přípravu a její volební agitace měla být v pravdě okázalá. K prostranství vedl listnatý průchod, podél kterého vlály černožluté a bíločervené vlajky. Neplánovanou však byla přítomnost četnické hlídky. Poté, co se na nádvoří shromáždilo asi šest set účastníků, předal velitel této hlídky hraběti Fridrichu Thunovi k přečtení list, ve kterém teplický okresní hejtman Merbeller prohlašoval toto shromáždění za zakázané.

Hrabě Thun jako předsedající se tedy obrátil na shromáždění s vysvětlením, že uvedený krok nemá oporu v zákoně, a poté na velitele hlídky s otázkou, zda je služebně oprávněn v případě zabránění shromáždění použít také sílu. Když dotyčný přitakal, nechal hrabě Thun s ohledem na vyhnutí se násilí shromáždění rozpustit. Asi polovina z účastníků se pak sešla v místním hostinci.²⁴⁷ Důvod zakázání shromáždění vyšel najevo o den později. Okresní hejtman jej odůvodnil absencí úředního potvrzení o existenci jednoty, ačkoli jednota předložila potvrzené stanovy.²⁴⁸

Dalším naplánovaným místem volebního shromáždění byl Bor, kde se setkání výboru s voliči, formálně zaštitěné jako občasná schůze výboru, mělo konat v neděli 17. srpna. Obstrukce ze strany úřadů se opakovaly i v tomto případě. Tachovské hejtmanství stanovilo, že originál potvrzení o činnosti jednoty je potřeba předložit do 16. srpna, tři hodin odpoledne. Jak uvedl *Frisch voran!*, doručení do stanovené hodiny nebylo v možnostech dopravy devatenáctého století. Žádost byla tedy směřována na místodržitelství, ze kterého skutečně odešel telegram s pokynem, aby hejtmanství chybějící dokument přijalo ještě v den konání 17. srpna.

Pokojnému shromáždění však měla zabránit další překážka. Den před konáním, v sobotu, bylo telegramem z Tachova oznámeno starostovi Boru, že v neděli ráno v devět hodin dorazí asi tři sta mužů tachovského Tělocvičného-hasičského spolku (Turn-Feuerwehr Verein), pro které je potřeba zajistit ubytování a stravování. Starosta údajně ihned obešel místní hostince, aby bylo na příjezd liberálů vše připraveno. Poté se telegraficky obrátil na hejtmanství, kde vyslovil obavy ze shromáždění dvou tak rozličných spolků. Totéž udělal ale i princ August Löwenstein, který poskytl nádvoří zámku pro shromáždění jednoty. Starosta Boru žádal určit, který z obou spolků má v zájmu veřejného klidu „porazit jako obět“. Jelikož tachovští již jednou narušili probíhající shromáždění, požadoval naproti tomu zámecký pán, aby úřady v každém případě zajistily ochranu soukromého vlastnictví. Okresní hejtman dotčené ujistil, že tachovští liberálové nemohou přijet, neboť jejich veřejné shromáždění nebylo ohlášeno.

²⁴⁷ Tamtéž, 14. 8. 1873.

²⁴⁸ Tamtéž, 22. 8. 1873.

„Tak se nadarmo na příkaz starosty vařily párky a párečky ve velkém pro liberální žaludky, které musely další den posloužit účastníkům katolicko-politického spolkového shromáždění, aby jimi potlačili svou zlobu.“ Místní živnostníci tedy nakonec nebyli neúčastí cvičenců škodní, ve vidině ekonomického profitu zdražili navíc pivo o krejcar.²⁴⁹

Shromáždění mělo začít v prostorách zámku knížat Löwensteinů ve tři hodiny odpoledne. Opět se dostavilo několik set účastníků, někteří neváhali jet až z Teplic. V zámeckém sále se shromáždilo na čtyři stovky mužů, další část postávala na nádvoří. V určenou hodinu se objevil také okresní hejtman, jakožto politický komisař, spolu se dvěma četníky. Důvodem zakázání tohoto shromáždění byl rozpor v odlišném výkladu spolkových stanov a spolkového zákona ze strany výboru jednoty a hejtmana. Ten totiž požadoval upřesnit, kolik osob je na místě přítomno, neboť sdělil, že na místě může být nejvíce dvanáct ze dvou tisíc členů jednoty, a podle stanov, které dovolují každému členu přivést pouze jednoho hosta na zasedání, může být přítomno pouze dvanáct hostů. V důsledku překročení počtu účastníků by se tak jednalo ne o spolkové shromáždění, nýbrž o shromáždění lidu. Na námitky hraběte Schönborna, že v dosavadní praxi jednoty nebylo nikdy použito tohoto výkladu k rozpuštění shromáždění a výbor si osoboval právo pozvat hosty, nebyl brán ze strany hejtmana zřetel. Podal účastníkům svůj výklad stanov, prohlásil shromáždění za protiprávní a vyzval hraběte Schönborna, aby je ukončil. Ten sdělil, že jednotu podá proti právnímu výkladu hejtmanství protest a také stížnost, a aby ukázal úctu před úřady, vyzývá zúčastněné k rozchodu. Zároveň vyzval, aby podle zvyku přítomní provolali slávu jeho apoštolskému majestátu. Zdmi zámeckého sálu se tak neslo nadšené sborové „Hoch“, výraz oddanosti katolického lidu katolickému císaři, jímž jmenovaná vláda opět zabránila shromáždění na podporu konzervativního tábora, který měl jeho, ovšem pouze tichou, podporu.

Toto shromáždění mělo však ještě dohru. Rozcházejícím se účastníkům bylo sděleno, že je princ Löwenstein rád přijme v jiné části zámku. Tam se také dostavil, tentokrát bez pozvání i okresní hejtman se dvěma ozbrojenými četníky a žádali prince, aby přítomné ze zámku poslal pryč, což nakonec učinil. Okresní hejtman poté vykázal i skupinky postávajících mužů na nádvoří.

Pro jednotu plynulo z tohoto postupu poučení, že napříště musí shromáždění konat pouze v místech, kde se bude moci sejít nejméně sto členů jednoty, a dbát, aby každý dodržel výkladu stanov a přivedl jednoho hosta. Vzhledem k ceně členského

²⁴⁹ Tamtéž.

průkazu ve výši padesát krejcarů ročně, která tedy mohla posloužit dvěma účastníkům, panoval ze strany jednoty předpoklad, že nyní „tímto způsobem na popud tachovského pana hejtmána získá mnoho nových členů, kteří byli dosud pouze přáteli jednoty ale opomíjeli formální členství v jednotě z pohodlnosti, zapomnětlivosti a jiných příčin.“ List ironicky poznamenal, že „pokud dojde v nejbližší době k výraznému přírůstku členů navrhneme, aby byl tachovský hejtman a dva další zúčastnění hejtmáni jmenováni čestnými členy jednoty“.²⁵⁰

Stejný výklad stanov byl použit i k zabránění další schůze, která byla plánována na 31. srpna v Kostelci nad Orlicí. Zde se schůze konala v zámeckém parku hraběte Bedřicha Karla Kinského. Na žádost okresního hejtmána měli zúčastnění projít okolo řečnické tribuny, aby mohl spočítat, zda není přítomno více hostů než členů jednoty. Účastníci odmítli a tak byli výborem vyzváni, aby se rozešli. Nechybělo však tradiční svolání slávy jeho majestátu.²⁵¹

Poslední z volebních shromáždění se konalo dne 9. září v Trutnově. K obstrukci ze strany úřadů ani nemohlo dojít, neboť řádnému průběhu schůze zabránili místní liberálové. Místní tisk *Tratenauer Wochenblatt* hrozil hostinskému, který je měl přijmout, pomstou. Problémem se stal pronájem místního sálu střelnice, kde měla akce proběhnout. Den před shromážděním rozšířil trutnovský německo-politický spolek tištěný list, ve kterém varoval před vstupem do katolicko-politické jednoty i před účastí na shromáždění. Akcentoval zejména návrat roboty a desátku.

Vzhledem k průběhu předchozích shromáždění se tohoto účastnilo pouze mezi sto až dvěma sty mužů, byli to povětšinou důležití občané či představitelé obcí. V bezprostřední blízkosti sálu střelnice se však nacházela střelci objednaná hudební kapela. Neboť se v Trutnově údajně takováto hudba nevyskytovala, pojali členové jednoty podezření, že musí být objednána z Vrchlabí. Na druhé straně prostranství se naproti tomu konala střelecká improvizovaná slavnost místních střelců a hasičů. Sál byl uzamčen a na návrh předsedajícího faráře Langera bylo rozhodnuto čekat do tří hodin, až se naplní porušení smlouvy ze strany pronajímatele, který měl za neuskutečnění akce nést vzniklé škody.

Okresní hejtman sdělil přítomným, že se shromáždění nemůže konat, neboť nedisponují udanými prostory. Komentoval vzniklou situaci slovy: „Vidíte, že obyvatelé jsou proti.“ S tím však představitelé jednoty vyslovili nesouhlas. Rozcházející

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign B-III-1, Katolicko-politická jednota, Jahresbericht über die Thätigkeit des katholisch-politischen Vereines für das Königreich Böhmen vom 15. November 1872 bis 31. December 1873, kart. 193.

se účastníci byli totiž verbálně napadáni, povětšinou cizími osobami než tachovskými občany. Většina našla útočiště v hostinci, kde se „příjemně pobavili“. Předčítalo se zde z hornorakouské brožury *Wie man heutzutage zu viel Geld kommt*, dále se mluvílo o obratnosti liberálů, o jejich slabinách, o oslavách zrušení desátku a roboty, o Rakouské straně práva, o úspěšných vyhlídkách ve volbách, o katolických spolcích a katolických listech. Účastníci poukazovali zejména na způsob politického boje liberálů, kteří hlásali zákonnost a svobodu s konstatováním „co jsou to za svobodomyšlní lidé, když nechtějí ostatním nechtějí dopřát žádnou svobodu.“²⁵²

Provolání k volbám přijal výbor jednoty na svém zasedání dne 15. září 1873. České svolání mělo na žádost výboru být uveřejněno v *Čechu, Pokroku a Poslu z Prahy*. Německé, ve dvaceti tisících exemplářích, mělo být rozesláno po farátech a obcích. Výbor se také usnesl postavit pouze kandidáty pro vybrané volební okresy. Určil tak pro 6., 7., 8., 10., 15., 24., 27., 28. a 30. venkovský okres a pro 11., 16., 17. a 21. městský volební okres.²⁵³

Dne 19. září 1873 uveřejnil *Frisch voran!* svolání k přímým volbám do říšské rady. Nevyzýval pouze k podpoře katolických kandidátů, dotýkal se i programu liberálů, a to i v ekonomických otázkách, kde zdůrazňoval ekonomickou situaci po krachu vídeňské burzy z května téhož roku. „Strana, která jako vládnoucí způsobila takové poměry, stále ujišťovala po mnoho let, že pozvedne alespoň pozemský blahobyt lidu k dosud nevídanému rozkvětu. Člověk by měl zapomenout vyšší dobra náboženství, spravedlnosti, mírového spolužití před bohatstvím, které tento směr údajně přinesl do země. Ale ani tento slib nemohl liberalismus splnit.“²⁵⁴

V svolání se dále uvádělo, že v jiných zemích Rakouska se vědomí, že liberalismus vede ke zkáze, probudilo mnohem dříve. Zdůrazňován byl zejména „zdravý selský stav vícero zemí, který poznal velké nebezpečí, které hrozilo nejen náboženství, ale i celé lidské společnosti.“ Za příklad byly dány Tyroly a Vorarlbersko, téměř celé venkovské obyvatelstvo Horních Rakous, převažující většina venkovského obyvatelstva Štýrska a téměř celé Kraňsko, kteří volili již ne liberální, nýbrž konzervativní, katolické zástupce.²⁵⁵

Zejména si list stěžoval na převážně liberálně volící města a obchodní komory, jejichž vliv se díky nové volební úpravě ještě zvýšil. Zakončoval tedy své svolání

²⁵² Frisch voran!, 12. 9. 1873.

²⁵³ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 15. 9. 1873.

²⁵⁴ Frisch voran!, 19. 9. 1873.

²⁵⁵ Tamtéž, 19. 9. 1873.

slovy, ve kterých vyzýval, „...že i konzervativci v zemích, kde dosud spali se probudí, obzvláště německé oblasti Čech se vzmuží a ukáží, že ještě zcela nepropadly liberalismu jak se povídá.“²⁵⁶

O týden později se skutečně na přední straně *Frisch voran!* skvěl palcový nápis „Stateční (udatní, poctiví, počestní) němečtí voliči z Čech!“ (Wackere deustch-böhmische Wähler!). Toto zvláštní vydání listu přinášelo nejen provolání k volbám, ale obsahovalo také přehledný seznam kandidátů, již označovaných jako kandidáti strany práva.

Výzva byla tentokrát jasná. „Nebudete již znovu volit žádného z těch, které jste dosud volili...budete naopak volit muže, kteří dbají náboženství jako základ lidské společnosti, kteří u nás mají v úctě zvláště katolickou církev jako církev většiny obyvatel, - muže, kteří obhajují každé právo, svaté právo monarchy, stejně tak jako právo každé země a každého národa, ale také společného Rakouska; muže, kteří milují mír v říši i v jednotlivých zemích a chtějí vybudovat společnost na základech spravedlnosti.“²⁵⁷ Čech, který také zveřejnil kandidátní listinu zdůrazňoval, že navržení kandidáti „jsou to všelikého švindlu nepřátelé, kteří rozumějí počestnosti ve smyslu křesťanském, kteří mají srdce pro potřeby stavu rolnického a řemeslnického, mužové, kteří zastupovati budou své voliče po nejlepším vědomí a svědomí, mužové, katolíci, kteří ve spolku se silnou stranou německých zemí Rakouska přičinit se chtějí o zdar celé říše.“²⁵⁸

Jako kandidáti byli tedy doporučeni Edmund Langer pro Cheb, Aš, Kraslice, Nýdek, Sokolov a Bečov. Okresy Karlovy Vary, Jáchymov, Postoloprty, Blatno, Kadaň, Doupov, Přísečnice, Podbořany a Jesenice měl zaštiťovat farář Jan Hájek z Chmelištné. Baron Jindřich Zeßner kandidoval v obvodu Žatec, Chomutov, Teplice, Bílina, Borek, Most a Hora sv. Kateřiny. Pro Děčín, Varnsdorf, Cvikov, Šluknov, Hanšpach, Česká Kamenice, Rumburk a Benešov byl vybrán varnsdorfský ekonom Josef Eiselt. Hrabě František Deym, majitel Nových Zámků u Hostinného, kandidoval v Trutnově, Maršově, Žacléři, Vrchlabí, Hostinném, Broumově, Poličce a Dvoře Králové nad Labem. V jižních Čechách v okrscích Krumlov, Chvalšiny, Kaplice, Nové Hrady, Vyšší Brod, Jindřichův Hradec a Nová Bystřice byl postaven biskupský vikář a farář Otakar Hang. Prachatice, Vimperk, Nýrsko, Sušici, Horní Planou a Kašperské hory zastupoval farář v Nicově Jan Jungbauer. Předseda Katolicko-politické jednoty pro Království

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž, 26. 9. 1873; blíže příloha č. 5.

²⁵⁸ Čech, 18. 9. 1873.

české Karel hr. Schönborn se zhostil kandidatury pro Stříbro, Tuškov, Stody, Horšův Týn, Houstoň, Ronšperk a Přimdu. Kandidatury v okresech Planá, Kynžvart, Teplá, Bezručice, Tachov, Žlutice, Bochov a Manětín se ujal Theodor Böhme.²⁵⁹

Ve skupině měst za Karlovy Vary, Jáchymov, Kadaň, Chomutov, Přísečnice a Vejprty kandidoval bývalý předseda vlády Karel hr. Hohenwart. Za Rumburk, Krásnou Lípu a Varnsdorf byl nominován lékař Sieber z Varnsdorfu, za Šluknov Arsenius Gampe, tamní děkan. Trutnov, Vrchlabí, Hostinné, Lanov, Broumov, Poličku, Králíky a Lanškroun zastupoval prelát Jan Nepomuk Rotter. Stříbro, Kladruby, Tachov, Bor, Planou, Mariánské lázně, Teplou, Bečov, Dobřany, Stod a Horšův Týn zaštiťoval Ondřej Deutsch, děkan v Boru.²⁶⁰

Pro Prahu a jazykově smíšený okres Litomyšl byli výborem Katolicko-politické jednoty doporučení čeští kandidáti, neboť „navržení kandidáti náležejí ke konzervativním Slovanům, kteří jsou se stranou práva ze zásady za jedno.“ V Praze se jednalo o kandidaturu bývalého starosty Karla Klaudyho na Starém Městě, Františka Ladislava Riegra na Novém Městě a Karla Seelinga na Malé Straně, Hradčanech a Josefově. Pro okres Litomyšl, Polička, Lanškroun, Králíky a Rokytnice byl podpořen ze strany jednoty starosta Ústí nad Orlicí Fiala. Pro okrsky s německy mluvícím obyvatelstvem, které nezastupoval katolický kandidát, ani nebyl žádný doporučen Katolicko-politickou jednotou, doporučovala jednota odevzdání prázdných hlasovacích lístků.²⁶¹

Ačkoli průběh volební kampaně dozajista neodpovídal původním představám jednoty, přeci jen měli konzervativci ještě jedno eso v rukávu. Katolická beseda se na zasedání výboru 2. dubna rozhodla, že bude stát za organizací devítistého výročí založení pražského biskupství,²⁶² které bylo naplánováno na podzim jako svatováclavská slavnost ve dnech 28. a 29. září 1873. Ve skutečnosti se tak jednalo nejen o velkolepou oslavu katolické zbožnosti v Čechách, ale také o velkolepé vyvrcholení volební kampaně. Výbor besedy se rozšířil na šedesát mužů, kteří byli rozděleni do pěti organizačních sekcí. Vše bylo zkonzultováno Karlem hr. Schönbornem s kardinálem Schwarzenbergem.²⁶³ Oslavě dominovalo tři a půl hodiny trvající procesí z Karlína na Hradčany k chrámu sv. Víta, kterého se účastnili deputace nejen nejrozličnějších spolků a jednot, zejména katolicko-politických, a to nejen

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Frisch voran!, 26. 9. 1873; Čech 18. 9. 1873.

²⁶¹ Frisch voran!, 10. 10. 1873.

²⁶² NA Praha, fond České místodržitelství 1856-1883, sign. 30/6, Katholische Ressource, Geschäftsbericht über die Thätigkeit der „Katholischen Ressource“ im Jahre 1873, kart. 1357.

²⁶³ Tamtéž.

z Čech, ale i z Moravy, Slezska a Štýrska.²⁶⁴ Prahou burácely rány vypálené z hmoždířů na Střeleckém ostrově, nesly se údery kostelních zvonů, byl slyšet hlahol písní a hudba. „Zvony františkánského chrámu zaznívaly průvodu vstříc, když krácel Ovocnou ulicí, kteráž také prapory a skvostnými drapériemi okrášlena byla...kupec Vacek vedle Platejzu okrášlil dům svůj mohutnou papežskou žlutobílou vlajkou kromě bíločerveného a černožlutého praporu. V průvodu nechyběl „četný zástup naší šlechty, jež tímto účastenstvím slavnosti sv. Václavské veřejně a v tváři celého světa přihlásila se k lidu českému, jenž patří v ní svou krev a své krajany vše milované...viděli jsme Jiřího Lobkovice, Karla Švarcenberka, Lichtenštejna, Mořice Lobkovice, Fürstenberka, lantkraběte Fürstenberka, hraběte Jindřicha Jaroslava Clam-Martinice, Ervina Schönborna, Karla Schönborna,...Lva Thuna, Egberta Belcrediho, Rudolfa Nostice, Bouqoy a Croy, Valdštýna, Ledeboura...“²⁶⁵ Cestou míjelo mnohatisícové procesí i Thunův palác, ze kterého „patnáct velkých praporů v barvách zemských vlálo.“²⁶⁶ Na Hradčanech vrcholila slavnost mší svatou, kterou sloužil kardinál Schwarzenberg na nádvoří. Na procesí čekali v chrámu sv. Víta i Palacký, Rieger, Klauďy či Zeithammer. Poté na jednotlivých kazatelkách hovořili probošt Václav Štulc či vikář Ignát Wurm, německy pak kanovník Anton Frind o významu vlády sv. Václava pro české země. „Navštěvování památných míst na hradě a v chrámu sv. Víta, sv. Jiří a Všech svatých trvalo do večera. Kaple sv. Václava byla stále plná poutníků, kteří s posvátnou bázňí prohlíželi si památky, jako přilbu a drátěnou košili sv. Václava, špalek na němž sv. mučedník dříví štípal a zbožně líbali kruh, jehož se byl světec chopil, když utrpěl smrt rukou bratrovražednou.“²⁶⁷

Večer se přesunula část účastníků do místností Katolické besedy, kde nastala „živá a nenucená zábava.“ Když v osm hodin večer přišli Jiří kn. Lobkowicz, Karel hr. Schönborn a Egbert hr. Belcredi, byli přivítáni hlučným voláním „Sláva“.²⁶⁸

Dne 17. října přinášel *Frisch voran!* výsledky voleb v kurii venkovských obcí. Zde jednota kandidovala v devíti okrscích a v případě jednoho zaznamenala postup do dalšího kola. Kladně bylo hodnoceno zejména dosažení výrazné menšiny v počtu udělených hlasů. Rétorika odpovídala stále ještě probíhající volební kampani ve volební skupině měst. „... pryč je nepopiratelné panství, které nad českými oblastmi vykonával

²⁶⁴ Čech, 30. 9. 1873. bliže příloha č. 6. a 7.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž.

po desetiletí německo-liberální klub v Praze. Ano, tak s těmito krásnými dny je teď konec.“

Nejvýraznější podporu obdrželi kandidáti jednoty v jižních Čechách. Právě zde postoupil do užšího kola kandidát na Prachaticku a Sušicku Jungbauer, který nakonec skutečně jako jediný z kandidátů mandát získal. Výraznou menšinu získal na Krumlovsku a Kaplicku děkan Hang, když pro něj hlasovalo 140 voličů, zatímco jeho oponent obdržel 202 hlasů. Na Liberecku činil poměr hlasů 105 ke 181, které obdržel liberální kandidát. Hrabě František Deym získal 72 hlasů, avšak vítězství si připsal s 291 hlasy lékař Roser. Předseda jednoty hrabě Karel Schönborn oslovil pouhou čtvrtinu z celkového počtu voličů, hlasovalo pro něj 107 mužů, zcela jasně tak zvítězil s počtem 312 hlasů rytíř von Steeruwitz. Jeden z hlavních lídrů liberálního tábora, bývalý ministr Eduard Herbst, získal 215 hlasů a jasně tak porazil konzervativního kandidáta Eiselta, který získal pouhých 44 hlasů. Nejhoršího výsledku dosáhl redaktor *Frisch voran!* Langer, který na Chebsku a Sokolovsku získal pouze jeden hlas.²⁶⁹ Přesto nelze jednotě přičítat nějaké fatální podcenění situace.

V tábore katolických-konzervativců v Čechách byly výsledky voleb přeci jen zklamáním, nebo spíše převládla skepse nad další ztracenou příležitostí. Proto byla další politická aktivita jednoty podrobena rozboru na schůzi výboru jednoty v pondělí 20. října 1873 v prostorách Katolické besedy. Schůze, která začala v šest hodin večer se zúčastnili členové užšího vedení, předseda jednoty Karel hr. Schönborn, místopředseda kanovník Karlach, dále Langer, Borový, Drozd a Honejsek.

Mezi zúčastněnými rozhodně nepanovala spokojenost s dosavadním průběhem volebního klání. Vzhledem k zamítnutí protestu podaného u místodržitelství vzhledem k zabránění schůze v Boru vedení konstatovalo, že jednota potřebuje právní zastoupení. Na toto místo byl tedy navržen advokát Antonín Mezník.

Reformy politického směřování jednoty se ujal její místopředseda kanovník Karlach, který byl na rozdíl od některých jiných představitelů veden vždy racionální úvahou než emočním zapálením. Představil tři návrhy týkající se další politické aktivity. Členům užšího vedení představil podrobný plán, který obsahoval ne ideové, nýbrž organizační změny a zefektivnění funkce nejen uvnitř jednoty, ale zejména ve vnějším vystupování, ve formě, kterou jednota komunikovala se svými přívrženci a voliči.

Co se týče vnitřního fungování jednoty, měl být dán popud k založení dalších katolických spolků. Členská základna se od založení jednoty postupně rozšiřovala,

²⁶⁹ *Frisch voran!*, 17.10. 1873; blíže příloha č. 8.

v období od listopadu 1872 do prosince následujícího roku se rozrostl počet členů z šestnácti set na 2.244.²⁷⁰ Jednota však zůstávala prakticky ve své činnosti omezena téměř výhradně na oblasti německy mluvícího obyvatelstva Čech a to ještě s výraznými lokálními rozdíly. Když byli na konci srpna 1873, tedy v době probíhající volební kampaně, přijímání noví členové jednoty na návrh dosavadních členů, jednalo se povětšinou maximálně o desítky členů z jednoho místa. Dotyčné navrhoval zástupce jednoty či člen vedení, který byl místní autoritou a zaštiťoval tak vzájemný styk s pražským vedením. Z dvanácti míst takto v srpnu navrhovaných členů činil nejnižší počet jedenáct, kteří byli doporučeni farářem Janem Dvořákem z Chocně, na druhé straně třicet nových členů se hlásilo z Častolovic zásluhou tamního kaplana Johna, čtyřicet žadatelů doporučoval Klement Borový a padesát tři se hlásilo z Týniště, kde jednotu zastupoval tamní farář Antonín Skokan. Kupříkladu z Kostelce nad Orlicí, kde o několik dní později mělo proběhnout důležité volební shromáždění jednoty, vstupovalo dvacet šest nových členů, které zaštiťoval Mikuláš Karlach.²⁷¹ Největší jednorázový přírůstek bylo sto členů, které písemně na začátku září přihlásil kaplan Nyklíček,²⁷² který stál za organizací posledního z neuskutečněných shromáždění v Trutnově.

V rámci reformy se tedy měla aktivita jednoty rozšířit dvěma způsoby. Prvním bylo zajistit vytvoření volebních výborů na venkově, druhým bylo rozšíření počtu spolkových zástupců v jednotlivých vikariátech. Důležitou připomínkou byla potřeba příprav zasedání na venkově, již v zimě, tedy s dostatečným předstihem. Jak ukázaly zkušenosti z léta toho roku, nedostatečná a uspěchaná příprava měla za následek zamítnutí ze strany úřadů kvůli formálním chybám nebo neproběhnutí shromáždění kvůli nedostatečně připraveným podmínkám shromáždění.

Personální otázka, tedy získávání zástupců jednoty, představovala největší problém. V celé koncepci rozvoje členské základny se konzervativci nejen v Čechách, ale i jiných zemích snažili o nalézání dostatečného množství autorit mezi politicky aktivním obyvatelstvem, takových, kteří požívali důvěry v místě působení. Obzvláště u venkovského obyvatelstva, kam se jednota snažila nejvíce rozvíjet politickou činnost, se ukazovala tato činnost v procesu mobilizace mas jako esenciální. Spolkoví zástupci

²⁷⁰ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign B-III-1, Katolicko-politická jednota, Jahresbericht über die Thätigkeit des katholisch-politischen Vereines für das Königreich Böhmen vom 15. November 1872 bis 31. December 1873, kart. 193.

²⁷¹ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 27. 8. 1873.

²⁷² Tamtéž, protokol ze dne 7. 9. 1873.

měli najít taková místa, kde již působí katolický spolek či jednota a vedle něj měli vytvořit stabilní volební výbor.²⁷³

Debata nad tímto plánem odhalila další slabá místa. Edmundem Langerem byla kritizována výše spolkových příspěvků a žádal vzhledem k členům na venkově její snížení z padesáti na dvacet krejcarů. Dotyčný taktéž navrhoval, aby byl systém zástupců-agentů organizován spíše na základě soudních okresů než vikariátů. Také viděl možnost oslovení některých zástupců zasíláním jednotě příznivých listů po určitou dobu zdarma na ukázkou.

Právě tisk jako distribuční kanál směřující ke stranickým příznivcům se stal druhým důležitým bodem navrhovaného plánu reformy. Katolické listy *Čech a Frisch voran!* se měly stát přímo tiskovými orgány jednoty. Zatímco německý *Frisch voran!* byl v rukou významného člena výboru faráře Langera, v případě *Čecha* bylo požádáno jeho konsorcium, aby se dalo členem výboru jednoty při výborových poradách zastupovat. Jednota by se na oplátku zavázala co nejvíce přispět ke zlepšení postavení listu. Oba listy byly tedy vyzvány, aby vyslaly do výboru jednoty po zástupci s poradním hlasem,²⁷⁴ konsorcium *Čecha* však nakonec návrh jednoty odmítlo.²⁷⁵

Posledním Karlachovým návrhem směřujícím k větší přehlednosti a organizovanosti činnosti jednoty bylo zavedení pravidelných schůzí výboru ve dvoutýdenním intervalu. Taktéž se mu podařilo prosadit do funkce zapisovatele jednoty svého člověka, úředníka záložny Václava Kohouta, který byl za tuto činnost honorován platem 25 zl.²⁷⁶

Výsledek voleb znamenal v listopadu vyvrcholení vnitřní krize i ve straně práva. Rozpory mezi představiteli jednotlivými tábory se od března prohloubily a dosud jednotná pozice se začala hroutit. Její program, spočívající na akcentu konzervativních hodnot, měl bezesporu potenciál. Svou roli však sehrály spíše osobní ambice některých vlivných členů, zejména pozdějších konzervativních lídrů let osmdesátých, Eduarda hr. Taaffa a Karla hr. Hohenwarta. V Horních Rakousích se zapálený představitel strany práva Weiss von Starkenfels rozešel s tamní zemskou katolicko-konzervativní jednotou a také hornorakouská šlechta vyjádřila své výhrady k účasti ve straně. „Horní Rakousko se nepodvolí tomu, aby zemím bylo přisouzeno pouze podřít se“, to byla slova Julia hr. Falkenheyna. K souhlasu s obesláním říšské rady se připojily i Tyroly, za čímž stál nový místodržící Eduard hr. Taaffe, který konzervativcům vyšel vstříc na zemském

²⁷³ Tamtéž, protokol ze dne 20. 10. 1873.

²⁷⁴ Tamtéž, protokol ze dne 20. 10. 1873.

²⁷⁵ Tamtéž, protokol ze dne 24. 11. 1873.

²⁷⁶ Tamtéž, protokol ze dne 20. 10. 1873.

sněmu. Představitelé Štýrska a Vorarlberska byli rozpolceni a rozhodli se do říšské rady vstoupit za účelem dosažení státoprávního vyrovnání.²⁷⁷ Karel hr. Hohenwart přesvědčoval ke vstupu na říšskou radu i Čechy, zejména po krachu vídeňské burzy dne 9. května 1873, kdy se zdálo, že liberální vláda brzo padne. Výsledkem však bylo pouze ochladnutí vztahů.²⁷⁸ Je pravdou, že volební výsledky hornorakouských a tyrolských konzervativců patřily k těm lepším v rámci strany práva, získali šest resp. sedm mandátů. Vorarlbersko a Salzbursko získaly po dvou poslancích, Dolní Rakousko pouze jeden mandát. Bezkonkurenčně nejvíce mandátů získali poslanci z Čech, za národní stranu to bylo třicet tři poslanců a již zmíněný mandát faráře Jungabauera.²⁷⁹ Bylo však jasné, že poslanci z Českého království zůstanou vůči říšské radě v pasivitě.

Když se 4. listopadu 1873 zahajovalo jednání nové říšské rady, došlo toho dne na konferenci strany práva k vyslovení změny postoje k říšské radě. Lev hr. Thun svůj politický boj prohrál. Do čela austroněmeckých konzervativců se postavil Karel hr. Hohenwart. Pod jeho vedením se vytvořil konzervativní poslanecký klub, označovaný jako „pravé centrum“,²⁸⁰ jež se však vžije spíše pod názvem svého zakladatele jako Hohenwartův klub. K němu se kromě austroněmeckých konzervativců připojili koncem ledna 1874 také moravští poslanci, Egbert hr. Belcredi však jako jediný odmítl.²⁸¹ Tím byl dovršen rozpad jednotné konzervativní a federalistické platformy Předlitavska. Vstup Moravanů způsobil i vážnou roztržku mezi českými a moravskými představiteli, Palacký odmítl nadále se cítit Moravem a hovořilo se o „citelné a osudové“ ráně mravní síle „národa českomoravského“.²⁸² Bude trvat ještě šest let než v říjnu 1879 vstoupí Češi opět na půdu říšské rady, kde společně s Poláky a Hohenwartovým klubem vytvoří „železný kruh pravice“, konzervativní vládní většinu, o kterou se bude opírat vláda Eduarda hr. Taaffa.²⁸³

S rozkolem v rámci společného federalistického tábora jakoby vyprchala i energie z vůdčích představitelů katolicko-konzervativního tábora v Čechách. Přeci jen to byli zejména oni, kdo stál za formováním strany práva. Katolicko-politická jednota pro Království české se navíc musela i přes podporu mecenášů z řad šlechty začít mírnit ve svých finančních vydáních. Jak bylo sděleno na schůzi výboru jednoty v polovině prosince 1873, činil deficit ve výdajích jednoty 150-160 zl. Zřejmě sehrála roli výrazná

²⁷⁷ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

²⁷⁸ R. SAK, *Rieger*, s. 207.

²⁷⁹ *Das Vaterland*, 1. 11. 1873.

²⁸⁰ Tamtéž, 5. 11. 1873; srov. Z. TOBOLKA, *Politické dějiny II*, s. 304n, který uvádí konferenci strany práva 2. listopadu 1873.

²⁸¹ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

²⁸² O. URBAN, *Česká společnost*, s. 297n.

²⁸³ R. SAK, *Rieger*, s. 226.

aktivita při volbách a svatováclavských oslavách. Jednota také začala přehodnocovat prezentaci svého programu. Na konci roku 1873 vyšel v *Čechu* bilanční článek o úspěších jednoty v proběhlém roce. V něm se uznávalo, že výsledky činnosti nejsou rozsáhlé, ale zdůrazňovalo se, že „dílo své teprve však započato, nikoli dokonáno.“²⁸⁴ Dosavadní jediný úspěch jednoty, kterým bylo zvolení faráře Jungbauera do říšské rady, však vzal zanedlouho za své. Vzhledem k nejasnostem ohledně špatného výpočtu hlasů byl jeho mandát zrušen a on jej v opakované volbě na konci února 1874 neobhájil.²⁸⁵

Navíc se na konci ledna, a to zcela nečekaně, rozhodl z čela jednoty odstoupit Mikuláš Karlach. Svůj krok zdůvodňoval přetížením, zdravím a vzdáleností svého bytu.²⁸⁶ Vzhledem k tomu, že patřil k nejaktivnějším členům vedení, byla to ztráta vskutku výrazná. Mohlo by se zdát, že s reformou organizace jednoty chytí konzervativci druhý dech a v roce 1874 budou dále usilovat o odpovídající volební výsledek. Ve skutečnosti se právě tehdy končí jedna etapa vývoje katolicko-konzervativního tábora nejen v Čechách, ale i v rámci Předlitavska.

Po odstoupení Mikuláše Karlacha z čela jednoty a zvolení Jiřího Kristiána kn. Lobkowicze na jeho post místopředsedy došlo ve vyjádřeních k poměrně markantní změně rétoriky. Kníže Lobkowicz se stal rozhodně jednou z hlavních tváří celého katolicko-konzervativního hnutí v Čechách a v jeho pojetí byl patrný jasný příklon k pozicím staročechů. Od roku 1873 se dostávala jednota do otevřené názorové konfrontace s českým politickým proudem mladočechů. Střet vrcholil při oslavách založení biskupství v září, mladočeši vydali spisek s názvem *Procesí zpátečnictva v Praze na den sv. Václava 1873*,²⁸⁷ kde poukazovali na německý ráz katolické víry v Čechách od středověku.

Příležitosti k formulaci otevřeného postoje, k velmi ostré kritice „zrádců národa“ či „strany 29-I“, jak byli mladočeši označováni, se chopil právě kníže Lobkowicz. Učinil tak na shromáždění katolicko-politické jednoty, které bylo prvním povolebním setkáním po neúspěšných přímých volbách. Toto shromáždění se těšilo neobyčejné pozornosti konzervativních příznivců. Dostavilo se přes sto padesát účastníků, nechyběl Lev hr. Thun, Jindřich hr. Clam-Martinec, Karel III. kn. Schwarzenberg, Adolf kn. Windischgätz či Jiří kn. Buquoy.

²⁸⁴ Čech, 30. 12. 1873.

²⁸⁵ Tamtéž, 25. 2. 1874.

²⁸⁶ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro Království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 30. 1. 1874.

²⁸⁷ *Procesí zpátečnictva v Praze na den sv. Václava 1873*, Praha 1873; srov. A. SRB, *Politické dějiny*, s. 433n.

Kníže Lobkowicz ve svém projevu hovořil o ohrožení nejen církve, ale i celé české společnosti „novověkým husitismem“. Ačkoli se snažil oddělit historický význam husitského hnutí pro české země se slovy „my zajisté nezapřeme vojenskou slávu Žižkovu...my, pánové, nesmíme zapomenouti, že jsme katolíky, že chceme zůstat katolíky a že musíme odporovati tomu všemu, co by katolickému přesvědčení se protiviti mohlo.“ Zdůraznil dále, že s tehdejšími husity by katolíci mohli žít i dnes, tak jako žijí s evangelíky. Poté však ostře zaútočil na mladočechy. „Oni, pánové, nikdy nezastávají pozitivní stránku, nýbrž vždy jen a pokaždé vychvalují Husa a následovníky jeho v jejích učeních negativních...a proto hledí ukryti se v roušku hlasatelů náboženství jakéhosi národního, aby jen mohli snáze brojiti proti náboženství tomu, ku kterému se lid dosud přiznává.“²⁸⁸

Vysloužil si za tato slova silnou kritiku ze strany Národních listů. Nejdříve byl přirovnán k německému ultramontánu Höflerovi a vyčítáno mu, že „neváhal...brousiti svůj vtíp na postavách národu našemu nejdražších...slyšme ta jeho slova plná žluče a jedu, jakými v té příčině roztomilý ten poslanec lidu českého sobě ulevuje.“²⁸⁹ V článku „Chtějí nám zohaviti naše dějiny“ kritika pokračovala. „...vy chcete, aby národ náš zcela jinak pojímal svou minulost, aby s vámi blahorečil nebi za to šťastné pokatoličení Čech po bitvě bělohorské, aby přestal proklínati těch Slavatův a Martinicův, těch Huertův a Koniášův...“²⁹⁰

Jako by se za patnáct let měla opakovat historie, když mladý konzervativní šlechtic Karel IV. ze Schwarzenbergu pronesl v listopadu 1889 v zemském sněmu projev, ve kterém označil husity za „bandu lupičů a žhářů“. Přirovnání ke Koniáši a Huertovi jej také neminula.²⁹¹ A stejně jako tehdy, byl i nyní mladočeský útok spojen s kritikou staročechů. „A co orgán páně Riegrův? – Neslyší, nevidí, mlčí do té chvíle jako by jej zařezal. Kdyby to řekl nějaký Höfler, nebo podobný, nu to by se snad ještě ozval, ale když je to agitace rakouské strany práva, když to mluví vzácný pan Jiří z Lobkovic – to je něco jiného.“²⁹²

Tato mediální přestřelka však jako by uzavírala politickou etapu jednoty. Volební kampaně toho roku se již neúčastnila. Byly konány pouze dvě shromáždění na venkově, obě pod vedením Jiřího Kristiána Lobkowicze, ve Vimperku a ve Vodňanech. Plánovala i schůzi v Boru, kde byla vždy tradičně silná podpora, ale nakonec se od jejího pořádání upustilo, neboť návštěva nebyla dostatečná.²⁹³ Jednota rozvinula spíše ediční aktivitu, vydala ve třech nákladech

²⁸⁸ Čech, 5. 3. 1873.

²⁸⁹ Národní listy, 5. 3. 1874.

²⁹⁰ Tamtéž, 6. 3. 1874.

²⁹¹ Nejnověji Z. BEZECNÝ, *Přiliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005, s. 52.

²⁹² Národní listy, 6. 3. 1874.

²⁹³ Archiv KDU-ČSL Praha, fond Katolicko-politická jednota pro Království české 1871-1900, Kniha protokolů ze schůzí jednoty, protokol ze dne 17. 8. 1874.

tisíc dvě stě kusů českého kalendáře.²⁹⁴ V březnu roku 1875 byl zastaveno vydávání týdeníku *Frisch voran!*²⁹⁵ a jednota již neměla vlastní tiskovou platformu. Vydala se směrem spíše k podpoře a udržování konzervativní základny v Čechách, politická činnost ustupovala do pozadí. Hrabě Lev Thun ještě v roce 1874 učinil spolu s Aloisem Karlonem pokus o znovuoobnovení jednotné platformy alespoň ve formálním smyslu. Karlon ze Štýrska sděloval, že „pravé centrum obsahuje elementy, které jsou v příkrém rozporu k jednotlivým stranickým principům“. Chtěli vybudovat novou platformu na mimoparlamentním principu. Ostatní představitelé jednotlivých zemí však odmítli účastnit se na případných dalších jednání. Hrabě Thun tak přeci jen na půdu říšské rady vstoupil, do panské sněmovny, aby bránil církve při projednávání druhé vlny konfesionálních zákonů. Nevzdal se státoprávního boje, věřil, že císař pochopí správnost jeho federalistického počínání.²⁹⁶

²⁹⁴ Výroční zpráva o činnosti katolicko-politické jednoty pro království české v roce správním 1874.

²⁹⁵ blíže příloha č. 9.

²⁹⁶ L. HÖBELT, *Graf Leo Thun*.

Závěr

Jak bylo naznačeno v úvodu, diskuse o vývoji katolicko-konzervativního tábora v Čechách se objevily teprve nedávno. Tato práce, metodologicky sledující současný výzkum nejen v otázkách dějin konzervativních idejí a proměn elit, zajisté nezodpověděla všechny otázky.

Kladem bezesporu je, že se podařilo popsat celkovou organizační strukturu katolicko-konzervativního tábora v Čechách. V kontextu formování politických táborů bylo poukázáno na vytváření paralelní struktury vůči relativně silnějšímu liberálnímu zázemí v několika zemích Předlitavska. Tato skutečnost byla umožněna zakotvením existence spolkové politické činnosti v rámci prosincové ústavy z roku 1867. V průběhu šedesátých let začalo docházet ke stále větší strukturovanosti a organizovanosti v rámci tvořících se politických táborů, ať již v Čechách u austroněmeckého liberálního tábora nebo u českého národního tábora, který ztělesňovala národní strana.

Potřeba najít protiváhu k tehdy vládnímu liberálnímu a centralizačnímu establishmentu, který ztělesňovala liberální a ústavověrná vláda, měla za následek potřebu zformovat ucelenou platformu ve formě konzervativní strany, jejíž program by spočíval zejména na federalismu říše, ochraně práv církve, práv historicko-politických individualit a loajalitě k panovníkovi. Impulsy k tomu vycházely jak ze strany konzervativně laděného, zejména venkovského obyvatelstva, tak z míst nejvyšších, počínaje panovníkem, vysokou šlechtou a církevní hierarchií. Neopominutelný význam představovaly pro rakouské prostředí zahraničně-politické události, ať již obsazení papežského státu v září 1870 či sjednocení Německa na počátku roku 1871, které mělo za následek polarizaci austroněmeckého obyvatelstva v Rakousku. Nezanedbatelný vliv však také mělo zformování evropské koordinační kanceláře konzervativních sil v Ženevě se souhlasem papeže Pia IX.

Zatímco v korunních zemích, ať již v Tyrolsku, Vorarlbersku, Horním Rakousku nebo Štýrsku měl výsledný stav podobu vydělení konzervativního a liberálního tábora jako názorových oponentů, v Čechách byla situace komplikována národnostním rozdělením země. Zde se centrem katolicko-konzervativního tábora stala Katolická beseda v Praze, založená na začátku roku 1869, která sídlila v Liliové ulici. Jejím úkolem bylo dlouhodobě politicky socializovat obyvatelstvo v duchu katolicko-konzervativních zásad. Politickým vyjádřením se stala Katolicko-politická jednota pro Království české, která vznikla v létě roku 1871. Politický program katolicko-konzervativního tábora v Čechách představoval tzv. Velikonoční program z dubna téhož

roku. Oproti zásadám již dříve zmíněným obsahoval také požadavek národnostního usmíření mezi oběma národy.

Leitmotivem snah katolických konzervativců se stala idea křesťanské víry nejen jako sjednocujícího elementu mezi rostoucí národnostní diverzifikací, ale zejména jako ztělesnění tradičních hodnot, které se začaly v modernizačním procesu směřujícím k oddělení církve od státu relativizovat.

Hlavní úlohu v procesu konsolidace konzervativních sil nejen v Čechách, ale v rámci celorakouského tábora sehrál hrabě Lev Thun. Byl nejen aktivním účastníkem zemských katolicko-konzervativních center v Dolním Rakousku a Čechách, ale zároveň byl v úzkém styku s představiteli ostatních center v dalších korunních zemích. Velký vliv měl na Theodora Maasena, čelného představitele konzervativců ve Štýrsku. V činnosti Lva Thuna lze spatřovat silný vliv bolzanismu, myšlenkovému proudu etického a mravního křesťanství. Na jeho popud došlo k vytvoření konzervativní platformy ve formě Rakouské strany práva v říjnu 1872. Představitelé z Čech, zejména Karel hr. Schönborn, vyšehradský kanovník Mikuláš Karlach a redaktor katolického týdeníku *Frisch voran!* Edmund Langer sehráli v této činnosti velmi významnou úlohu. Byli to právě konzervativci z Čech, kteří stáli za pruněřovskou rezolucí z června 1872. V rámci této deklarace se také katoličtí konzervativci rozhodli otevřeně zúčastnit volebního klání s úkolem získat co největší možnou podporu. Ačkoli Katolicko-politická jednota pro Království české vystupovala jako důsledně jazykově utrakvistická organizace, její činnost byla přeci jen směřována spíše do oblastí německy mluvícího obyvatelstva Čech. V českém prostředí přeci jen dominovala národní strana. Konzervativně smýšlející křídlo, staročeši, v čele s Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegrem, byli v počáteční fázi zapojeni do činnosti Rakouské strany práva. Tedy alespoň se účastnili jejich zasedání a sdíleli přeci jen společný důraz na úlohu státního práva a odpor k centralizaci říše. Jejich spojenectví s katolicko-konzervativním táborem se stalo jedním z důvodů odštěpení liberálnějšího, mladočeského křídla.

Prvním a zároveň posledním kolbištěm, na kterém došlo k měření sil ve volebním souboji, byly přímé volby do říšské rady v říjnu 1873. Již v průběhu roku zvolili konzervativci několik komunikačních kanálů, kterými oslovovali potencionální voliče. Katolická beseda, která plnila dlouhodobější úlohu politické socializace sympatizantů nabídkou vhodného, ideově stimulujícího prostředí, organizovala oslavy devítistého výročí založení pražského biskupství, které se stalo nepřehlédnutelnou oslavou katolické víry v Čechách. Krátkodobou aktivizaci voličů zajišťovala jednota, která zvolila za prostředek oslovení ambiciózní volební kampaň, zaměřenou především

na voliče v kurii venkovských obcí, kde byla podpora přeci jen vyšší než v liberálněji orientovaném městském prostředí. Zčásti v důsledku zásahů úřadů nebyla kampaň realizována v plném rozsahu, výsledkem bylo prosazení pouze jednoho kandidáta na Prachaticku, který byl však zakrátko sněmovnou říšské rady mandátu zbaven a v následné volbě jej neobhájil. Volby ukázaly, že nejvyšší podporu měla jednota v jižních Čechách, zatímco v západních a severních Čechách byla nepoměrně menší. Výsledky konzervativců v ostatních zemích však byly o něco příznivější. Karel hr. hohenwart fakticky převzal v listopadu 1873 řízení strany práva a přesvědčil konzervativní poslance ke vstupu do říšské rady. Fakticky to znamenalo postupný rozklad v doposud jednotném konzervativním táboře, neboť na říšskou radu přišli i dosavadní spojenci Čechů v taktice pasivní rezistence, Moravané.

Projednávání a schválení druhé řady náboženských zákonů a zejména nemožnost tomu v legislativním procesu zabránit byla pro konzervativce velkou porážkou. Ačkoli v dalších letech ztráceli liberálové postupně své pozice, konzervativci čekali ještě pět let, než se v roce 1878 stala pozice liberálů v důsledku anexe Bosny neudržitelnou. Konzervativci o rok později převzali vládní odpovědnost s Eduardem Taaffem v čele. Důvod, proč se čekání muselo protáhnout, byl zejména ve změně směřování celého katolicko-konzervativního tábora spíše k myšlenkám křesťanského socialismu v duchu učení Karla Vogelsanga, které jsou patrné od poloviny sedmdesátých let.

Katolicko-konzervativní etapa, o které práce pojednává, skrývá ještě některá nejasná místa. Jestliže se podařilo uvést alespoň základní momenty ve vývoji tohoto tábora v českých zemích, tedy vytvoření a fungování spolkové struktury, formulaci Velikonočního programu, prunéřovskou rezoluci a volební kampaň roku 1873, k plastickému obrazu by napomohlo zhodnocení role konkrétních osobností. Zkoumání korespondence mezi nejvýznamnějšími představiteli konzervativního tábora z řad šlechty nejen v Čechách, ale zejména napříč různými zemskými centrály, uskutečnil při svém výzkumu vídeňský historik Lothar Höbelt. Vzhledem ke skutečnosti, že dosavadní biografická zpracování osudů příslušníků historické šlechty existují pouze v několika málo případech, je velmi podnětné všimnout si právě tohoto jejich konzervativního směřování. Taktéž je potřeba přehodnotit dosavadní zpracování týkající se českého katolického tábora a jeho politické aktivity. Často přijímané teze o pouze osvětové činnosti katolických organizací, by se v kontextu popsání politické aktivity měly změnit na obraz hodnotného politického aktéra, jehož činnost položila významné základy pozdějším občanským katolickým stranám a jejich organizaci. Důležité je zejména zařazení vývoje katolicko-konzervativního tábora v Čechách do kontextu

vývoje tehdejších politických táborů. Pozornost si také zaslouží nový pohled na často zmiňované teze o přináležitosti německého obyvatelstva v českých zemích pouze k liberálnímu austroněmeckému programu. Přeci jen u Austroněmců v Čechách existovala jasná snaha o nalezení určitého vyvážení. Je třeba také zdůraznit jejich národnostní umírněnost.

Soupis pramenů a literatury

Nevydané prameny

Národní archiv Praha

Fond České místodržitelství 1856-1883

kart. 1357, 1379, 1404.

Fond Archiv kollegiální kapituly vyšehradské

Osobní pozůstalost Mikuláše Karlacha

kart. 252

Archiv KDU-ČSL Praha

Fond Katolicko-politická jednota pro Království české 1871-1900

Archiv Národního muzea Praha

Osobní pozůstalost Františka Ladislava Riegra

kart. 22, 23, 24, 29, 54, 59, 60, 70

Státní oblastní archiv Litoměřice

Pobočka Děčín

Fond Rodinný archiv Thun-Hohensteinů

osobní pozůstalost Lva Thuna

kart. E 421-551, E 552-658

Pobočka Žitenice

Fond Rodinný archiv Lobkowiczů (hořínská větev)

osobní pozůstalost Jiřího Kristiána Lobkowicze

Státní oblastní archiv Třeboň

Fond Rodinný archiv Schwarzenbergů (orlická větev)

osobní pozůstalost Karla III. ze Schwarzenbergu

kart. 193, 219

Tištěné prameny

Dobový tisk

Časopis katolického duchovenstva 1870-1874

Čech 1870-1874

Das Vaterland 1870-1871, 1873-1874

Frisch voran! 1868-1875

Národní listy 1874

Ostatní vydané prameny

Procesí zpátečnictva v Praze na den sv. Václava 1873, Praha 1873.

BOROVÝ, Klement, *Bedřich kníže ze Schwarzenbergu*, Praha 1875.

DITTRICH, Karl, *O katolickopolitických besedách co mocném prostředku k zachování a ochranění společnosti lidské*, Praha 1870.

HEIDLER, Jan – ŠUSTA, Josef (ed.), *Příspěvky k listáři dr. Frant. Lad. Riegra I-II*, Praha 1924-1926.

JIROUŠEK, Tomáš Josef, *Dějiny sociálního hnutí v zemích koruny české od roku 1840-1900 I-II*, Praha 1900-1904.

KARLACH, Mikuláš, *Paměti proboštů Vyšehradských z poslední doby a sice od roku 1781 až do 1905*, Praha 1905.

ŠTULC, Václav S., *Vlast' a církev, čili, může-li vlastencem býti katolík*, Praha 1870.

WEISS-STARKENFELS, Viktor, *Kleiner Katechismus der österreichischen Rechtspartei*, Wien 1873.

WEISS-STARKENFELS, Viktor, *Die österreichische Rechtspartei I-II (und das Ziel ihrer Bestrebungen), (Einheit und Untheilbarkeit des Reiches)*, Wien 1873.

Literatura

ALLMAYER-BECK, Johann Christoph, *Vogelsang. Vom Feudalismus zur Volksbewegung*, Wien 1952.

ALLMAYER-BECK, Johann Christoph, *Der Konservatismus in Österreich*, München 1959.

BERCHTOLD, Klaus, *Österreichische Parteiprogramme 1868 – 1966*, München 1967.

BEZECNÝ, Zdeněk, *Politické názory Karla IV. ze Schwarzenbergu*, in: Pavel Marek (ed.), *Osobnost v politické straně*, Olomouc 2000, s. 75-79.

- BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.
- BUBEN, Milan M., *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.
- BURIAN, Peter, *Das Vereinswesen in den böhmischen Ländern*, in: Ferdinand Seibt (ed.), *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*, München 1986, s. 39-51.
- COHEN, Gary B., *Němci v Praze 1861-1914*, Praha 2000.
- ČERNÝ, Bohumil (ed.), *Církev v našich dějinách*, Praha 1960.
- FIALA, Petr, *Politika a katolicismus. O politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*, Brno 1995.
- FIALA, Petr – STRMISKA, Maxmilián, *Teorie politických stran*, Brno 1998.
- FRANZEN, August, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992.
- GEORGIEV, Jiří, Český šlechtic a rakouský ministr Bedřich Schönborn, *Revue církevního práva* 16, 2000, s. 120-141.
- GEORGIEV, Jiří, *Význam státoprávní šlechty pro formování konzervatismu v českých zemích*, *Obzory* 2, 2005, s. 42-51.
- GLATZ, Ferenz - MELVILLE, Raplh (edd.), *Gesellschaft, Politik und Verwaltung in der Habsburgermonarchie 1830-1918*, Stuttgart 1987.
- HANISCH, Ernst, *Ambivalenz der Modernisierung. Die Formierung der politischen Lager in den „Alpenländern“*, in: Helmut Rumpler (ed.), *Innere Staatsbildung und gesellschaftliche Modernisierung in Österreich und Deutschland 1867/71 bis 1914*, s. 176-185.
- HANUŠ, Jiří, *Pozvání ke studiu církevních dějin*, Brno 2000.
- HANUŠ, Jiří (ed.), *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869-1870*, Brno 2001.
- HAVRÁNEK, Jan, *Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši 1860 až 1867*, *Sborník historický* 17, 1970, s. 67-96.
- HLAVAČKA, Milan, *Starorakouský konzervatismus a počátky české konzervativní politiky. Er aspera ad astram a naopak?*, *Obzory* 2, 2005, s. 35-41.
- HLOUŠEK, Vít, *ÖVP a proměny katolického tábora*, *Politologický časopis* 4, 2001, s. 348-368.
- HÖBELT, Lothar, *„Verfassungstreue“ und „Feudale“: Die beiden österreichischen Adelsparteien 1861-1918*, *Etudes Dannubiennes* 7, 1991, s. 103-114.

HÖBELT, Lothar, *Das Problem der konservativen Eliten in Österreich-Ungarn*, in: Jürgen Nautz – Richard Vahrenkamp (edd.), *Die Wiener Jahrhundertwende*, Wien 1996, s. 777-787.

HÖBELT, Lothar, *Graf Leo Thun als Führer der konservativen Opposition, oder: Aufstieg und Fall der Österreichischen Rechtspartei (1872-1874)*, rukopis přednášky z konference Děčínský zámek a jeho majitelé v dějinách a kultuře Čech a střední Evropy (Děčín 2002).

HÖGLINGER, Franz, *Ministerpräsident Heinrich Graf Clam-Martinic*, Graz-Köln-Böhlau 1964.

HOJDA, Zdeněk – PRAHL, Roman (edd.), *Bůh a Bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století*, Praha 2003.

HYE, Hans P., *Das politische System in der Habsburgermonarchie*, Praha 1998.

KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin II.*, Praha 1991.

KÁRNÍK, Zdeněk, *Konzervativní sociální zdroje supraetnického rakušanství a předlitavského supranacionalismu*, in: *K novověkým sociálním dějinám českých zemí* 2, 1998, s. 78-96.

KÁRNÍK, Zdeněk, *Sociální a národnostní vazby politických postojů a jednání české aristokracie*, *Studie k sociálním dějinám 19. století* 6, 1996, s. 7-43.

KASÍK, Stanislav – MAŠEK, Petr – MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowitzové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.

KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.

KRYŠTŮFEK, František Xaver, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české. Od doby slavného panování císařovny Marie Terezie až do času J. V. císaře Františka Josefa I. (1740-1898) I-II*, Praha 1898-1901.

KŘEN, Jan, *Die böhmischen Länder in der Krise*, *Bohemia* 28, 1987, s. 312-330.

KŘEN, Jan, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918*, Praha 1990.

KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.

KUČERA, Martin, *Český politický katolicismus před první světovou válkou*, *Český časopis historický* 98, 2000, s. 83-118.

LAMBERTS, Emiel, *The leading role of austrian catholic conservatives in the „Black International“ (1870-1878)*, *Wiener Zeitschrift zur Geschichte der Neuzeit* 1, 2001, s. 39-54.

- LAŠTOVKA, Marek –LAŠTOVKOVÁ, Barbora –RATAJ, Tomáš –RATAJOVÁ, Jana – TRÍKAČ, Josef, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*, Praha 1998.
- LENDEROVÁ, Milena – BEZECNÝ, Zdeněk – KUBEŠ, Jiří (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003.
- MALÍŘ, Jiří, *Politické strany na Moravě v období habsburské monarchie. (Pokus o srovnání systému českých a německých stran na Moravě)*, in: *Politické strany a spolky na Jižní Moravě*, Brno 1993 s. 11-34
- MALÍŘ, Jiří, *Německý katolický politický tábor na Moravě v letech 1848-1914*, Časopis Matice moravské 116, 1997, s. 201-215.
- MALÍŘ, Jiří, *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914*, Brno 1996.
- MAREK, Pavel (ed.), *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, Rosice u Brna 2000.
- MAREK, Pavel, *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003.
- MARKO-STÖCKL, Edith, *Die Entwicklung des katholisch-konservativen Lagers in der Steiermark 1861-1874*, Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 87, 1996, s. 219-254.
- MEDEK, Václav, *Cesta české a moravské církve dějinami*, Praha 1982.
- MELVILLE, Ralph, *Adel und Revolution in Böhmen. Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*, Mainz 1998.
- OKÁČ, Antonín, *Rakouský problém a list Vaterland I-II*, Brno 1970.
- PUTNA, Martin C., *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, Praha 1998.
- RILL, Robert – ZELLENBERG, Ulrich E. (edd.), *Konservatismus in Östereich: Strömungen, Ideen, Personen und Vereinigungen von den Anfängen bis heute*, Graz-Stuttgart 1999.
- ROKKAN, Stein, *The four thresholds of democratization*, in: Peter Flora (ed.), *State formation, nation building, and mass politics in Europe*, Oxford 1999, s. 244-260.
- RUMPLER, Helmut - URBANITSCH, Peter (edd.), *Die Habsurgermonarchie 1848-1918 VII. Verfassung und Parlamentarismus I-II*, Wien 2000.
- ROTTENBACHER, Bernd, *Das Februarpatent in der Praxis. Wahlpolitik, Wahlkämpfe und Wahlentscheidungen in den böhmischen Ländern der Habsburgermonarchie 1861-1871*, Frankfurt am Main 2001.
- SAK, Robert, *Rieger. Příběh Čecha devatenáctého věku*, Semily 1993.

- SAK, Robert, *Rieger - konzervativec nebo liberál?*, in: František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, Semily 2003, s. 22-32
- SCHRENCK-NOTZING, Caspar (ed.), *Stand und Probleme der Erforschung des Konservatismus*, Berlin 2000.
- SCHWARZENBERG, Karl, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg I-II*, Neustadt an der Aisch 1963.
- SLAVÍČKOVÁ, Hana, *Portrétní galerie Thun-Hohensteinů. Katalog výstavy v Okresním muzeu Děčín červen - září 1998*, Děčín 1998.
- SRB, Adolf, *Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badeniova r. 1895*, Praha 1899.
- STEKL, Hannes - WAKOUNIG, Maria, *Windisch-Grätz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*, Wien 1992.
- STEKL, Hannes, *Adel und Bürgertum in der Habsburgermonarchie 18. bis 20. Jahrhundert*, Wien-München 2004
- THIENEN-ADLERFLYCHT, Christoph, *Graf Leo Thun im Vormärz. Grundlagen des böhmischen Konservativismus im Kaisertum Österreich*, Graz-Wien-Köln 1973.
- TOBOLKA, Zdeněk, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby II*, Praha 1933.
- TOMÁŠEK, Libor, *Karel III. ze Schwarzenbergu. K politické činnosti české šlechty v šedesátých letech 19. století*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 101-114.
- TRAPL, Miloš, *Politický katolicismus a Československá strana lidová v letech 1918-1938*, Praha 1990.
- TRAUB, Hugo, *Poslední český pokus o vyrovnání s Rakouskem (1871)*, Brno 1919.
- URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.
- URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost*, Praha 2003.
- VELEK, Luboš, *Způsoby politické komunikace v 19. století. Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861-1914*, in: Kateřina Bláhová (ed.), *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, Praha 2002, s. 204-221.
- VLČEK, Pavel et al., *Umělecké památky Prahy. Staré město a Josefov*, Praha 1996.
- VOCELKA, Karl, *Verfassung oder Konkordat? Der publizistische und politische Kampf der österreichischen Liberalen um die Religionsgesetze des Jahres 1868*, Wien 1978.
- VYŽRÁLKOVÁ, Dana, *Václav Svatopluk Štulc - život a dílo českého katolického kněze (1814-1887)*, diplomová práce katedry historie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1994.

WANDRUZSKA, Adam – URBANITSCH, Peter (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 IV. Die Konfessionen*, Wien 1985.

WOLFSGRUBER, Cölestin, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg I-III*, Wien 1906-1917.

ZELLENBERG, Ulrich E. (ed.), *Konservative Profile. Ideen & Praxis in der Politik zwischen FM Radetzky, Karl Kraus und Alois Mock*, Graz 2003.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dopis výboru pro založení Katolické besedy v Praze na místodržitelství s oznámením o založení spolku

Příloha č. 2: Stanovy Katolické besedy v Praze

Příloha č. 3: Stanovy Katolicko-politické jednoty pro Království české v Praze

Příloha č. 4: Provolání ke katolíkům Království českého

Příloha č. 5: Volební provolání Katolicko-politické jednoty pro Království české k říjnovým volbám roku 1873 se seznamem kandidátů

Příloha č. 6: Provolání k oslavě devítistého výročí založení pražského biskupství

Příloha č. 7: Program oslav devítistého výročí založení pražského biskupství

Příloha č. 8: Výsledky přímých voleb do říšské rady v říjnu 1873

Příloha č. 9: Poslední číslo listu *Frisch voran!* s bilancí činnosti katolicko-konzervativního tábora v Čechách

Statuten
Katholischer Ressource
in Prag

§. 1. Die katholische Ressource in Prag
gibt sich als eine katholische Gesellschaft
auf, deren Zweck es ist, die katholische
Glaubenslehre zu verbreiten und die
Glaubenspflichten zu erklären.
§. 2. Die Ressource in Prag hat
den Zweck, die katholische
Glaubenslehre zu verbreiten und die
Glaubenspflichten zu erklären.
§. 3. Die Ressource in Prag hat
den Zweck, die katholische
Glaubenslehre zu verbreiten und die
Glaubenspflichten zu erklären.
§. 4. Die Ressource in Prag hat
den Zweck, die katholische
Glaubenslehre zu verbreiten und die
Glaubenspflichten zu erklären.
§. 5. Die Ressource in Prag hat
den Zweck, die katholische
Glaubenslehre zu verbreiten und die
Glaubenspflichten zu erklären.

Čest. 22/1/1856
Statuten
Katholischer
Besedy v Praze

§. 1. Všechny katolíci v Praze
jsou se spojili v katolícku besedu
s cieľom šíriť katolícku vieru
a nauku, a rozsvietiť ľuďom
svetlo pravdy.
§. 2. Katolícka beseda v Praze
má za úlohu šíriť katolícku vieru
a nauku, a rozsvietiť ľuďom
svetlo pravdy.
§. 3. Katolícka beseda v Praze
má za úlohu šíriť katolícku vieru
a nauku, a rozsvietiť ľuďom
svetlo pravdy.
§. 4. Katolícka beseda v Praze
má za úlohu šíriť katolícku vieru
a nauku, a rozsvietiť ľuďom
svetlo pravdy.
§. 5. Katolícka beseda v Praze
má za úlohu šíriť katolícku vieru
a nauku, a rozsvietiť ľuďom
svetlo pravdy.

§ 10) Die Generalversammlung wird
 gehalten, in der alle Angelegenheiten der
 Gesellschaft, welche die Verwaltung der
 Angelegenheiten der Gesellschaft betreffen,
 zur Verhandlung kommen.
 § 11) Die Beschlüsse der Generalversammlung
 werden durch die Mehrheit der Stimmen
 gefasst, soweit nicht die Statuten
 eine andere Mehrheit vorsehen.
 § 12) Die Beschlüsse der Generalversammlung
 sind für die Mitglieder der Gesellschaft
 verbindlich.
 § 13) Die Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 14) Die Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 15) Die Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 16) Die Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 17) Die Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 18) Die Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.

§ 13) Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 14) Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 15) Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 16) Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 17) Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.
 § 18) Generalversammlung wird durch
 den Vorstand einberufen.

Prag den 30. März 1870.

Carl W. ...
 ...
 ...

1895 D. 22096 170

Příloha č. 3: Stanovy Katolicko-politické jednoty pro Království české v Praze (SOA
Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign. B-III-1, Katolicko-politická jednota, kart. 193)

č. 14. 1

7. 18. 9

STANOVY

jednoty katolicko-politické

Království Českém.

Vzaté k vědomostí výnosem vys. c. k. místodržitelství ze dne 29. června 1871 čís. 28.986.

§. 1.

U č e l.

Jednota katolicko-politická v království Českém klade sobě za účel:
Obhájení a podporování katolických i vlasteneckých zájmův a to jak v ohledu církevním, tak i státním a společenském.

Obzvláště pak:

- a) aby zmužile a zjevně víru katolickou vyznávala a svobodu církve i práva její věrně a srdnatě hájila.
- b) aby lásku a neoblomnou věrnost k císaři a králi a k rodu panovníckému, jakož také lásku a věrnost k vlasti zachovávala a osvědčovala;
- c) aby vytrvale a všemi silami k tomu působila, by se obě národnosti v Čechách přebývající upřímně smířily, s úplným ovšem šetřením práv, vzdělanosti a jazyka každé národnosti;
- d) aby lid zákonův znáti a politických práv svojich náležitě užívati se naučil;
- e) aby se založila aneb podporovala podniknutí k obecnému dobru směřující; jakož i ústavy takové, jichž účelem jest napomáhati ku hmotnému blahobytu obyvatelstva;
- f) aby se odkryly zámysly a odmítly útoky nepřátel církve i vlasti, obzvláště aby se proti špatným spisům a lžem novinářským rázně vystoupilo;
- g) aby se dobré knihy a časopisy mezi lidem rozšířily.

§. 2.

Prostředky.

K dosažení vytknutého účele užije jednota všelikých zákonem dovolených prostředkův, především pak následujících:

1. Konejtež se schůze jednoty, buďtež činuěny přednášky, porady a usnešení.
2. Předloženy buďtež resoluce, petice i adresy.
3. Zakoupeny, tiskem vydány a rozšiřovány buďtež dobré knihy, brožúrky a časopisy.
4. Svolány a konány buďtež tábory lidu a schůze voličův v území království českého při zachování patřících zákonů.

*

§. 3.

Členové.

Členem jednoty státi se může každý katolík mužského pohlaví, pokud zákonem není vyloučen.

Přiblížení děje se u výboru; ten kdo přijat býti žádá, musí aspoň jedním členem jednoty býti doporučen. Výbor o tom rozhodne, má-li ten, jenž se přiblížil, přijat či zamítnut býti.

Vystoupení ze spolku může každý kdy se mu líbí, oznámit to jednoduše výboru.

Vyloučení některého člena jednoty může od výboru býti vyřknuto, pakli čtyry pětiny veškerých členů výboru s tím souhlasí.

§. 4.

Práva členův.

Každému členu jednoty náleží právo:

1. Účastniti se ve schůzích jednoty, v nich slova se ujmouti, činiti návrhy, hlasovati při volbách aneb společných usnešeních;
2. ponavrhovati výboru nové členy a uvésti hosty do schůze jednoty;
3. používatí kněh, brožůrek a časopisů jednotě přináležejících, jakož i pokud jmění jednoty stačí, za levnější peníz nebo zcela zdarma obdržeti knihy nebo brožůrky, které jednota vydá, neb zakoupí k účeli dalšího rozšiřování aneb které zdarma dostane.
4. Po smrti každého člena povinen jest výbor se o to postarati, aby za něho jak mile úmrtí výboru bylo oznámeno, sloužena byla mše sv. v sídle jednoty.

§. 5.

Povinnosti členův.

Každý člen jest povinen:

1. podporovati účel jednoty všemožně, jak slovem tak i skutkem, a bleděti zvláště k tomu, by jednota vždy více rozvoje a síly nabývala;
2. na začátku každého roku zapraviti celoroční příspěvek 50 krejcarů r. m. Příspěvky na hotovosti složené, nikterak se nenavracují.

§. 6.

Ř e ě.

Při veškerých jednáních jednoty přísluší rovné právo jazyku českému i německému.

§. 7.

J m ě n í.

Trvání a zdar jednoty nutně vyžadává prostředkův peněžitých, kteréž se skládají z ročních příspěvkův členů, jakož i z darů dobrovolných, z odkazů a příjmů jiného druhu.

§. 8.

Sídlo a správa jednoty.

Sídlem jednoty jest Praha.

Správa jednoty svěřena jest výboru z členův 10 se skládajícímu. Výbor se volí každoročně ve valné schůzi pomocí lístkův hlasovacích; vystupující členové výboru mohou opět býti zvoleni. Výbor ze svého středu si zvolí předsedu, místopředsedu, pokladníka, a ustanoví jiné zřízence jednoty, kdyžby se jich zapotřebí vidělo. Mimo 10 členů výboru volí se také 5 náhradníkův, kteřížto v případě zaneprázdnění řádných členů výboru jich místo zastupují a sice pořadem množství hlasů, jež byli při volbě obdrželi. Pakliby některý člen výboru vystoupil neb zemřel, buď v nejbližší příští schůzi jednoty nový člen výboru na jeho místo zvolen.

Předseda aneb v případě jeho zaneprázdnění místopředseda zastupuje jednotu ve veřejnosti, svolává schůze jednoty i výboru, předsedá ve schůzích těchto, řídí je a za ukončené je prohlašuje. V nutných případech předseda pokud možná s dorozuměním aspoň dvou členů výboru může zaříditi a ustanoviti vše, cožkoli ku prospěchu jednoty směřuje. Nicméně jest povinen ohledem takovýchto nutných opatření zjednati si později přivolení výboru nebo dokonce celé schůze jednoty. Rovněž používá předseda právo na místo sebe anebo místopředsedy ustanoviti člena výboru, kterýžby jej v povinnostech úřadu jeho zastupoval.

Ohlášení a přípisý jednotou vyhotovené za platné se považujte, jsou-li opatřeny podpisem předsedy nebo místopředsedy a jednoho člena výboru.

Předseda stará se o vedení protokolu, o sepsání roční zprávy a jiné úkony písemné, a může si k tomu cíli některé z členův jednoty vyvoliti co zapisovatele.

Pokladník přijímá a vydává peníze a skládá celoroční účty.

Výbor vyřizuje veškeré záležitosti spolkové, pokud nejsou vyhrazeny buď valné aneb měsíčné schůzi jednoty; výbor se stará o provedení všeho, na čem jednota se byla usnesla, spravuje společné jmění a rozhoduje o přijímání a kdyžby zapotřebí bylo, o vyloučení spoluoudův jednoty. Usnešení výboru dějtež se absolutní většinou hlasův, vyjma jedině případ vyloučení některého člena z jednoty.

Jsouli hlasy rovny, rozhoduje předseda. Ku platnému usnášení se potřebí, aby alespoň pět členů výboru, předsedův to počítajíc, bylo přítomno.

§. 9.

Schůze jednoty.

Schůze jednoty jsou dvojího druhu: schůze valné a schůze občasně, jenž se pravidelně odbývají mají v každém měsíci.

Řádná schůze valná koná se každoročně v Praze; jí předcházeti mají slavné služby Boží.

Předseda jest oprávněn také mimořádně schůze svolati a sice, buď valné nebo občasně. Po pravidlu se dějte schůze tyto, vesměs v Praze, nicméně i na jiných místech v království českém se konati mohou.

O každé zamýšlené schůzi budiž v pravý čas členům jednoty vědomost podána. Jakým způsobem se to státi má, ustanoví předseda.

§. 10.

Práva valných schůzí.

Valná schůze rozhoduje platně o veškerých záležitostech jednoty. Jí výhradně se ponechává:

- a) volba výboru;
- b) zmírnění neb zvýšení ročního příspěvku;
- c) schválení výroční zprávy, jakož i celoročních účtův;
- d) změna stanov;
- e) rozpuštění jednoty.

§. 11.

Práva schůzí občasných.

V občasných schůzích konají se přednášky a odbývají se doplňovací volby do výboru, káže-li toho potřeba, jakož i porady, činí se návrhy a prospěšná usnešení ve všelikých záležitostech jednoty, kteréž od výboru byly schůzi předloženy a které nejsou vyhrazeny schůzi valné.

§. 12.

Spůsob hlasování.

K platnému usnášení se jednoty mimo přítomnost předsedy se vyžaduje absolutní většina hlasů všech přítomných členův. Máli se však rozhodovati o odstavcích *d* a *e* §. 10., jest třeba souhlasu dvou třetin přítomných. Při volbách postačí relativní většina. Jsouli hlasy rovny, rozhoduje předseda.

§. 13.

Každý člen jednoty smí do schůzí uvéstí hosta, jež byl u výboru dříve ohlásil. Hosté s přivolením předsedy mohou konati přednášky a podíl bráti v poradách, nikoli však v hlasování a při volbách.

Předseda má právo toho kterého hosta do schůzí nepřipouštětí. Ten, jenž hosta byl přivedl, ručí jednotě za to, že se týž podle stanov jednoty a dle zákonů vůbec zachová.

§. 14.

Smírčí soud.

Přihodil-li by se nějaký spor mezi údy jednoty, rozhoduje smírčí soud. Každá sporná strana pojmenuje z členů spolku dva smírčí soudce a tyto čtyři zvolí pátého co předsedu. Nemohouli se stran volby předsedy smluviti, jmenuje ho předseda spolku.

Smírčí soud musí ve 14 dnech ode dne svého zvolení počítaje vynésti nález, proti kterémuž se dále odvolati nelze.

§. 15.

Rozpuštění jednoty.

V případě, že by se jednota rozešla, rozhodne poslední valná schůze o tom, k jakému účeli se spolkové jmění vynaložiti má. Kdyby takového usnešení nestávalo, přísluší arcibiskupu Pražskému právo, jmění spolkové určití k účelům podobným onomu, jež má tato jednota, aneb ke skutkům dobročinným.

PROVOLÁNÍ

Všem katolíkům v Čechách!

Ruch spolkový se v naší vlasti v rozměrech stále rostoucích vyvinuje. Kdekoliv se vyskytne stejná tužba, kdekoliv se pocítují potřeby a zájmy stejné, tam i snaží se každý, by se spojil se soudruhy svými a usiluje o to, by spolčováním domohl se výsledků, jichž dosažení převyšuje síly člověka osamělého. Co den větším se stává v Čechách počet spolků, jenž sobě kladou za úkol zvýšiti blahobyť hmotný jak jednotlivců, tak i celých tříd obecnstva; rovněž zmáhají se spolkové, jimiž má býti rozšířena věda neb umění podporováno aneb kterými vůbec jakékoliv zájmy duševní mají býti hájeny.

Živá snaha k spolčování jeví se po dědinách naší vlasti ve všech odborech života lidského; leč v jednom přece ohledu zdá se, jakobychom dosud necítili potřeby spojení se a bojovati za obhájení zájmů našich nejsvětějších, na obranu proti útokům, jimiž se všech stran se ohrožují práva naše a bořiti se má přesvědčení naše. — Kdežto v zemích sousedních katolíci již dávno uznali, že jim třeba jest spolčování, kdežto jinde honositi se již mohou utěšenými výsledky činnosti spolkové ve prospěch zájmův katolických, není tomu bohužel tak mezi námi. Skrovný jest posud v Čechách počet spolkův katolických, nepatrný jest souhrn členův jejich u přirovnání k oněm milionům, jenž v zemi této se přiznávají k svatému náboženství našemu; malé jsou spolkův těch výsledky, uvážíme-li, jaké by mohly býti, kdyby po celých Čechách živý ruch spolkový ve směru katolickém se rozvinul.

Či u nás nestává té potřeby pro katolíky, by veškerou sílu svou napínali k obhájení své víry, k obraně všeho, co jim svaté a drahé? Není-liž v naší vlasti příčin dosti, které by nás konečně probuditi měly z lhostejnosti, ve které až dosud žiti se neostýcháme? Ze všech stran dotírají nepřátelé na církve naší, brojíce proti jejímu učení a proti naší víře; vynasnažují se utvořiti zákonodárství zrádné, přímo čelící proti zásadám křesťanským; usilují vyrvati víru katolickou z útlých srdcí dítek, aby i budoucí pokolení vyrůstalo bez Boha a bez náboženství; tiskem, slovem i skutkem bojuje se proti nám; a my bychom ani necítili potřebu spojení se vespolek a odrazeti útoky tyto seč síly naše stačí? my bychom ani tolik odvahy neměli, veřejně vystoupiti a prohlásiti, že nechceme nadále mlčením svým stvrzovati podezření, jakobychom souhlasili s odpůrci svými? Nikoliv! Takový stav věci nesmí déle trvati; zde třeba jednati a jednati rázně. Především třeba založiti spolek, kterýžby v Čechách tvořil středisko pro všechny katolíky, jenž hotovi jsou hájiti práva své církve. Tomuto pak spolku budiž svěřen úkol, by ruchu katolickému i na dále všemožný průchod zjednal.

K potřebám těmto přihlížeje učinili jsme již přípravné kroky k uskutečnění *jednoty katolicko-politické v království Českém* a vyzýváme každého, kdo s námi stejně smýšlí, by vřadil se mezi členy tohoto spolku. Každý, kdožkoli se cítí uraženým býti těmi útoky, jež denně povstávají proti přesvědčení katolickému, přiblaš se k jednotě naší. Zvláště pak žádáme velebné duchovenstvo, by podporu svou jednotě námi zamýšlené věnovalo vyzváním k hojnému přístupu.

Kdožkoliv se ku spolku přihlásiti míní, toho jméno budiž zapsáno do seznamu přiloženého k tomuto svolání; seznam pak budiž co nejdříve zaslán do Prahy „*jednotě katolicko-politické v království Českém*“. Jak mile nás dojde dostatečný počet přihlášek, svoláme a sice nejdéle během měsíce září b. r. v Praze na vhodné místo první schůzi valnou, ve které se jednota skutečně založí a výbor dle stanov se zvolí.

Bůh zehnejž tomuto podnikru!

V Praze, v srpnu 1871.

Karel hrabě Schönborn.

Jiří kníže Lobkovic.

Kanovník Ant. Frind.

Prof. Th. Böhme.

Prof. Dr. Kl. Borový.

Kleines Spiritus smarti
grahv. eque tertia mosi-
bula vobis. aliter urge
compone linn. Jaro IX.
an veni menseur bo. 28. v.
om 29. Januar 1872.

Frisch voran!

Politisches Wochenblatt.

Herausgeber und verantwortlicher Redacteur: Edmund Langer.

Archiare auf bei Gmbe bei
a. Marten, welche Stellen von
Liberalehen, Stöberlein
nach, nach dieser Kiste un-
an in dem von der Kegan-
nenen Kiste.

Prenumerationspreis: Einjährig mit Zustellung durch Post (in Prag durch Müller) 1 fl., ohne Zustellung 48 kr. Antheilhaft 3 fl., ohne Zustellung 1 fl. 75 kr. Einzahlungsfrist 4 fl., ohne Zustellung 2 fl. 50 kr. — Rückzahlungen 1 fl. wie übliche Wechselsätze außer 50 kr. Einzahlungsfrist. Für die Geschäftsleute bei
auf demselben Namen abgenommen bei 2 halben Jahre Einzahlung.

Wackere deutsch-böhmische Wähler!

Ihr seid wieder zu den Wahlen gerufen. Ihr sollt diesmal Abgeordnete unmittelbar in den Reichsrath wählen.

Ihr werdet Keinen von denen wieder wählen, die ihr bis jetzt gewählt habt; denn besser ist es durch sie nicht geworden; im Gegentheil haben sie zu Manchem die Zustimmung gegeben, was euch unangenehm ist, z. B. zu den Schulgesetzen, dem Legalisirungszywang u. a.

Ihr werdet Keinen wählen, der bei schwindelhaften Geldunternehmungen als Verwaltungsrath reichen Gehalt eingestrichen hat; Keinen, der dazu geschwiegen hat, wenn es seine politischen Freunde thaten.

Ihr werdet auch Keinen von denen wählen, die noch mehr die Religion und alles Bestehende untergraben, und das herrliche Oesterreich für die Auslieferung an einen fremden Staat vorbereiten wollen.

Ihr werdet Keinen wählen, der in seiner Gesinnung schwankend und unzuverlässig; Keinen, der zwar nicht zu den bisherigen Abgeordneten gehört, von dem ihr aber auch sonst nicht wißt, welcher Gesinnung er ist. Es ist wahrscheinlich, oder doch möglich, daß er bei erster Gelegenheit mit den alten Abgeordneten gemeinsame Sache macht.

Ihr werdet dagegen wählen wollen Männer, welche die Religion als die Grundlage der menschlichen Gesellschaft achten, welche daher bei uns besonders die katholische Kirche als die Kirche der Mehrheit der Bevölkerung in Ehren halten; — Männer, welche jedes Recht verteidigen, das geheiligte Recht des Monarchen, so wie die Rechte jedes Landes und jedes Volkes, aber auch des gesammten Oesterreichs; — Männer, welche den Frieden im Reiche wie im eigenen Lande lieben, und die Gesellschaft auf Grundlage der Billigkeit aufzubauen suchen.

Ihr werdet Männer wählen, welche dem Schwindel feind, die Ehrlichkeit im christlichen Sinne verstehen; welche für die Verhältnisse des Bauernstandes und des kleinen Gewerbestandes ein Herz haben und eintreten.

Ihr werdet Männer wählen, welche entschlossen sind, mit den treuen Katholiken der übrigen Länder Oesterreichs, mit den Vertretern des kräftigen Bauernstandes von Tirol, Vorarlberg, Oberösterreich und Steiermark einmüthig zusammenzuwirken zum Heile Oesterreichs.

Solche Männer sind diejenigen, die wir euch vorschlagen, alle als entschiedene Katholiken bekannt, und demnach die Bürgschaft bietend, daß sie euch nach bestem Gewissen vertreten werden; alle mit den Katholiken, den kaisertreuen und konservativen Männern, mit den Vertretern der Landbevölkerung in den übrigen Ländern geeinigt; die meisten von ihnen schon durch ihre Lebensstellung dem Volke, besonders der Landbevölkerung nahe stehend.

Man wird wieder alle Verlockungen, Versprechungen, Drohungen und Verdächtigungen anwenden, um euch von der Wahl dieser Männer abzuhalten. Lasset euch nicht irre führen! Was die Versprechungen gewisser Leute werth sind, das habt ihr in 12 Jahren hinlänglich erfahren. Und so viel ihr ihren Versprechungen glauben könnt, so viel Glauben verdienen auch die Verleumdungen und Verdächtigungen, welche sie gegen unsere Männer vorbringen.

Bleibet diesmal fest; lasset nicht zu, daß die letzten Dinge noch ärger werden als die ersten; bewahrt Oesterreich vor der unheilvollen Herrschaft derjenigen, die es auf der von ihnen schon betriebenen Bahn vollends seinem Verderben zuführen würden.

Wählet mannhast und gewissenhaft für Gott, Kaiser und Vaterland!

Der Ausschuss des katholisch-politischen Vereines
für das Königreich Böhmen.

Die vom katholisch-politischen Vereine für das Königreich Böhmen empfohlenen Kandidaten.

Für die Gruppe der Landgemeinden.

Am 6. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken **Čáslav**, **Wildstein** (mit dem Wahlorte Čáslav), **Měch** (mit dem Wahlorte Měch), **Gradiš**, **Neubek** (mit dem Wahlorte Gradiš); **Falkenan**, **Elbogen** (mit dem Wahlorte Falkenan); **Vejšchan** (mit dem Wahlorte Vejšchan):

Edmund Langer, Redacteur des „Früh voran!“ in Prag.

Am 7. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Karlšbad** (mit dem Wahlorte Karlšbad), **Joachimthal**, **Platten** (mit dem Wahlorte Joachimthal), **Kaaden**, **Duppau**, **Prešmitz** (mit dem Wahlorte Kaaden), **Poderšan**, **Tschmitz** (mit dem Wahlorte Pödersand):

Johann Hojek, Pfarrer in Chmelischen (Bezirk Tschmitz).

Am 8. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Saaz**, **Postelberg** (mit dem Wahlorte Saaz), **Komotan**, **Sebastianenberg**, **Görkau** (mit dem Wahlorte Komotan), **Brüx**, **Katharinenberg** (mit dem Wahlorte Brüx), **Tepitz**, **Dug**, **Bilín** (mit dem Wahlorte Tepitz):

Heinrich Baron Zepner.

Am 10. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Tetschen**, **Wenzen**, **Böhmisch-Kamnitz** (mit dem Wahlorte Tetschen), **Annaburg**, **Warnsdorf** (mit dem Wahlorte Annaburg), **Zwickau** (mit dem Wahlorte Zwickau), **Schluckenan**, **Hainzspach** (mit dem Wahlorte Schluckenan):

Josef Gijelt, Detonem in Warnsdorf.

Am 15. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Frauentau**, **Marchendorf**, **Schafar** (mit dem Wahlorte Frauentau), **Hohenelbe**, **Arnan** (mit dem Wahlorte Hohenelbe); **Königinhof** (mit dem Wahlorte Königshof), **Braunau**, **Politz** (mit dem Wahlorte Braunau):

Franz Graf Demm, Besitzer von Neuschloß bei Arnan.

Am 21. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Krumau**, **Kalsching** (mit dem Wahlorte Krumau), **Kapitz**, **Grasen**, **Hohenfurth** (mit dem Wahlorte Kapitz); **Neubaus**, **Neubistritz** (mit dem Wahlorte Neubaus):

P. Ottokar Haug, k. k. Vikar und Pfarrer in Driezentorf.

Am 27. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Prachatic**, **Winterberg** (mit dem Wahlorte Prachatic), **Neudern** (mit dem Wahlorte Neudern), **Schüttenhofen**, **Bergreichenstein** (mit dem Wahlorte Schüttenhofen), **Oberplan** (mit dem Wahlorte Oberplan):

Johann Jungbauer, Pfarrer in Nisan.

Am 28. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Mies**, **Tuschan**, **Staab** (mit dem Wahlorte Mies), **Bischhofreuth**, **Hofau**, **Honeberg** (mit dem Wahlorte Biskupce); **Wraunberg** (mit dem Wahlorte Wraunberg), **Taus**, **Neugebäu** (mit dem Wahlorte Taus):

Graf Carl Schönborn, Präsident des kathol.-polit. Vereines für Böhmen.

Am 30. Wahlbezirk, bestehend aus den Gerichtsbezirken: **Plan**, **Königswart** (mit dem Wahlorte Plan), **Tepi**, **Weseritz** (mit dem Wahlorte Tepi), **Tschau** (mit dem Wahlorte Tschau), **Luditz**, **Buchau** (mit dem Wahlorte Luditz), **Manetin** (mit dem Wahlorte Manetin):

Theodor Böhm, Professor an der Handelsschule in Reichenberg.

Anmerkung: Für den 9. Wahlbezirk mit den Gerichtsbezirken **Leitmeritz**, **Lebostitz**, **Muscha**, **Wegstädt**, **Muffitz**, **Karbitz** stellt der katholisch-politische Verein von seiner Seite keinen eigenen Kandidaten auf, da ihm bekannt ist, daß sich im Wahlbezirk selbst ein eigenes katholisches Wahl-Comité gebildet hatte.

Für die Gruppe der Städte

werten vorläufig folgende Kandidaturen bekannt gemacht:

Für den 11. Wahlbezirk, die Städte: **Karlšbad**, **Joachimthal**, **Kaaden**, **Komotan**, **Prešmitz**, **Weipert** umfassend:

Graf Carl Hohenwarth, gewesener Minister.

Für den 16. Wahlbezirk mit den Städten: **Kumburg, Schmalinde, Warnsdorf, Kreisitz;**
Med. Dr. **Sieber** aus **Warnsdorf.**

Für den 17. Wahlbezirk mit den Städten: **Schludena, Sainspach, Alt-Chrenberg, Nixdorf, Zeidler,**
Georgswalde, Königswalde;
Arsenius Gump, Dechant in **Schludena.**

Für den 21. Wahlbezirk mit den Städten: **Trautenau, Hohenelbe, Arnau, Langenan, Braunan, Politz,**
Grulich, Landskron;
Prälat Johann Nep. Motter, Abt in **Braunan.**

Im 22. Wahlbezirk mit den Städten: **Mies, Kladrano, Tachau, Sald, Plan, Marienbad, Tepl, Sandau**
Peitzsch, Schönfeld, Dobran, Slaab, Bischofteinig;
Andreas Deutsch, Dechant in **Sald.**

Anmerkung: Für die Städtegruppe: **Veitmeritz, Yobositz, Theresienstadt, Luscha, Dausa,**
Girschberg, V. Leipa gilt die nämliche Bemerkung, wie oben für den 9. Kantwahlbezirk.

Prager Kirchenkalender.		Jahrmärkte in Böhmen.	
21. Sept.	Hl. Matthäus Ap. u. Evgl. g. u. 16. Sept. u. 17.	September, 22. Kladrau, Benešov (Bez. R.), Ceska Nevs, Cerekve	
22. Sept.	Hl. Mauritius u. Gen. Mm.	Stein, Giesberg, Prag, Braun, Jirásnik, Jachymávek, Albrátn,	
23. Sept.	Hl. Erna B. M. u. 17. Sept. 3 u.	Kásteck, Konecberg, Panská Kásten, Krušeburg, Káttenberg, Svatá,	
24. Sept.	Schlussteinfeier der Schl. Schl. u.	Vítová, Vohébná, Vokosová, Mústev, Mústev, Mústev, Mústev,	
25. Sept.	Hl. Thomas u. Vilémova B. M. u.	Stáns, Banská, Kásten, Krušeburg, Káttenberg, Káttenberg,	
26. Sept.	Hl. Konstantin und Euphras. B. M. u. 16. Sept. u.	Kásten, Konecberg, Panská Kásten, Krušeburg, Káttenberg,	
27. Sept.	Hl. Kosmas und Damianus Mm.	Stáns, Banská, Kásten, Krušeburg, Káttenberg, Káttenberg,	

Politische Rundschau.

Italien.

Viktor Emanuel ist also am 16. d. wirklich abgereist, traf Abends an der Grenzstation in Cormons ein, und wurde am selben Tage Abends in Wien vom Kaiser am Bahnhofe empfangen, nachdem derselbe einige Tage früher in Luz war. — Der König von Italien traf um 5 Uhr 30 Min. Nachm. ein. Auf dem Bahnhofe erwarteten ihn der Kaiser und die Erzherzoge Karl Ludwig, Ludwig Viktor, Albrecht, Rainer, Leopold, Sigismund und Wilhelm. Der Kaiser trug die Marschallsuniform und den kaiserlichen Anwartsorden. Die Erzherzoge waren alle in Gala. Vor dem Bahnhofe und auf den Straßen zur Hofburg war ein wahrhaftes Publikum, welches den Kaiser bei der Fahrt zum Bahnhofe lebhaft oclamierte. Der Hofzug trat prächtig ein. König Viktor Emanuel reichte dem Kaiser die Hand, welcher dieselbe herzlich schüttelte. Die Erzherzoge wechselten mit dem Könige lebhaftes Gendrückte. Die auf dem Perron versammelte Menge war lebhaft, hoch und viva! Der König trug die kaiserliche Marschallsuniform und das Großkreuz des ungarischen Stephansordens. Der Kaiser war mit dem König in einem lechsaunigen Holzwagen in die Hofburg und wurde vom maßgebendsten Publikum überall oclamiert. In der Hofburg warteten der Kaiser und sämtliche Minister, nach deren Befestigung sich der König in seine Appartements zurückzog. Das Programm für die Anwesenheit des Königs von Italien enthielt für Donnerstag: Familienfeier in Schöbrunn, Besuch der Akademie und Theaterbesuch. Samstag findet auf der Schmelz eine große Militärparade und Sonntag ein Galadiner in der Hofburg statt. Am 18. wohnte der König mit dem Kaiser der Eröffnung der internationalen Pferdeausstellung bei. Die „N. Fr. Pr.“, welche doch den liberalen König nach Kräften ehren will, erblödete sich nicht, schon im voraus allerlei schandige Geschichten von ihm zu erzählen. Zeitungen in Innsbruck. Triumvirat verständigigen die liberalen Zeitungen, daß es dem Minister Stromayr gelungen, den Vertrag mit der Griechischkeit zu schließen, wornach diese aus

der Mitte die theologischen Professoren in Innsbruck be-
seht, zu lösen. Darnach würden alle Professoren mit Anfang
des Schuljahres neu ernannt; auch diejenigen Schulen, welche
in ihrer Professur verbleiben, würden staatlich ange stellt
werden. Es ist freilich begreiflich, daß die Schulen auf Lösung
eines Vertrages eingegangen, den man ihnen so unerbittlich zu
machen wußte; aber unbillig bleibt es, daß man eine
klärende Natur der Gefahr auslegt, zur Unbedenklichkeit
herabzusetzen, bloß dem liberalen Geiste zu gefallen.
Strafprozeßordnung. Die neue Strafprozeßordnung,
nach welcher über alle Verbrechen Geschworene urtheilen, soll
mit 1. Januar ins Leben treten. Man ist im Justizministerium
mit den Vorbereitungen beschäftigt, die zur Durchführung
derselben notwendig sind.
Ungarn. Das ungarische Ministerium hat beschlossen,
mit unserm Ministerium wegen zeitweiliger Aufhebung des
Getreide-Einfuhrzollses in Verhandlung zu treten.
Bismarck soll zum Banus von Kroazien be-
stimmt sein.

Ausland.

Bayern. Der Landtag wurde wegen der in München
herrschenden Cholera bis auf Weiteres vertagt.
Preußen. Erzbischof Ledochowski hielt am 9. eine Kirchen-
versammlung in Bielefeld. Der Oberpräsident versetzte, daß die
katholischen Kinder nicht mehr wie bisher zur Religionsprü-
fung von den Lehrern geführt würden. Der Schuldirektor
ging noch weiter, und sagte, daß die Kinder wegen der
Religionsprüfung durchaus nicht die Schule verlassen dürften.
Da dennoch 30 Kinder von ihren Eltern in die Kirche ge-
schickt wurden, wurden sie dann in der Schule gestraft. Unbil-
liges Verhalten, in denen auch die Kinder wieder Mitleid
sein dürften! Verabschiede Tyrannen, welche das Kirchengeschehen
und den Gehorsam gegen die Eltern strafen! — Aus Anlaß
dieses empfindenden Berganges fanden am 10. d. vor dem
Schulhaus Versammlungen statt, die man freilich mittelst
Gewalt bald beendete.
Erzbischof Ledochowski wurde ferner unter Androhung
von 200 Thlern. Strafe vom Oberpräsidenten aufgefordert,

Cislo 223. V Praze v nedeli dne 28. září 1873. Ročník V. ČECH. DOPISY, REKLAMACE, INZERATY

Slavnost Svato-Václavská.

Se rozdělou se tyto listy po všech vlastech českých, zabírají z ostrova Vltavy devět výstředí, hlásajících velebným Hradcům, sedovskému Vítězradu...

Devět set let tomu právě jest, co korunováno bylo úsilí knížete Boleslava Zbožného, co vykonán jest veliký čin, jímž národ náš zachován jest před zánikem a zabynutím v prouděch cizích, stáje a neobratně na české hory dorážejících...

Slavnost sv. Václavská jest těch důl našich výrazem, slavnost sv. Václavská jest svědky osvědčením, že nemáme v nevědomosti prach otců svých, nýbrž že vědomě připomínáme sobě, čím si získali nepomýšlelné zásluhy o nás v Čechách, na Moravě i ve Slezsku...

Vřání pak bude v té naší Praze, Vy všichni, kteří obití a přikládá nedávně, sem připutovali jste. Vřání bude nám, Vy rodni bratři Čechové, Moravané a Slezané, vřání křesťanské, Vy všichni křesťané Slované, vřání bude nám, Vy poutníci kromě křesťanského, kteří stejné a námi bojujete proti všemu násilí a nepravdě...

Náš, budící konar ten letní mnohoboryzný slavnost sv. Václavská s jarostí a erlým nasázením, konána budí s celým srdcem a celou duší, jak boule na. Památka její pak zůstává v celé své životnosti v nás a dokavad v prsou našich bít bude věrné poctivé srdce české, zůstane v nám povídá zapísáno, že jsme byli účastni slavnosti, upomínající na děj, jehož důležitost nemůže nikdy z dějin národa českého, jehož důležitost uznává se bude, dokud vůbec český národ ve svých protějších vlastech potrvá.

FRUITATION. PO DEVĚTI STECH LETECH. Devět set let! List po listu obrací ruka v knize dějin, před obrátí ruka se nadejí se nadíti, sedá se v době přítomné, hřímá se vzhledem nekonečnosti a v věčné budoucnosti...

Číslo 219.

V Praze, v středu dne 24. září 1873.

Ročník V.

Vychází každý den mimo úřední svátky.

Předplatit lze v Praze

v administraci
v Panské ulici č. 14—II.
měsíčně 2 Kř.
číslo 2. 70
v pozemku: 1 Kř. 25 kr.
číslo 2.
jednotlivě číslo po 4 Kř.
za domácnost do dvou měsíců 10 Kř.

INZERATY

počítají se za 10 řádků

ČECH.

DOPISY
Frankovna a pod-platek přijímá
ročník 600
v Panské ulici číslo 14—II.

ETILAMACE
nezapomenout přinést kněžskou
korunu.

Rukopisy
nezapomenout přinést kněžskou
korunu.
Redakci navštívit lze od 11. hodin
ráno do 5. odpolední.
Administrace noviny jen od 6. hodin
ráno do 4. večera.

Program slavností na oslavu 900leté památky založení biskupství pražského dne 28. a 29. září 1873 v Praze.

Dne 28. září.

V předvečer (dne 27.) po křehkém dešti vyřádili na Žižkově a na střeleckém ostrově. Totéž opakovali se bude dne 28. září o 5. hodině ráno.
O půl 7. hod. ráno shromáždí se všichni venkovští úředníci a příslušníci procesí v Karlíně za chrámem a v křížovnické třídě k invalidovně redoně, kdež seřadí budou od zvláštních pořadatelů v jednotný průvod dle pořádku níže položeného. Taktéž dostaví se do Karlína zdejší veteránské spolky, spolek „Vítavan“, pořádky zivnostenské, spolky dělnické a zpěvácké. Duchovenstvo večeré shromáždí se taktéž v Karlíně.
K pořádké braně dostaví se před 8. hodinou všechny měšťanské sbory se svými kapelami, kdež vyčkají příchodu průvodu z Karlína.
Na sv. Josefském náměstí (blíže kapucínů) shromáždí se před 8. hodinou družičky ze všech farností pražských, kdež se k průvodu připojí.
U pražské brány seřadí se v 8 hodin dle návodu pořadatelů všechna procesí z far staroměstských, jakož i ty spolky, které by do Karlína dostavily se nemohly, a připojí se k hlavnímu průvodu dle pořádku určeného.
Na frankiskánském náměstí shromáždí se po 8. hodině jednotlivé procesí z Nového města a Vyšehradu, a seřadí se v jediný celek dle udání pořadatelů. Na témt místě připojí se k průvodu též všeliké deputace obcí, měst a okresních zastupitelstev.
Na malostranském náměstí sejdou se o půl 9. hodině všechna procesí z farností malostranských a Smíchova a spořádají se k následnému připojení.
Tamtéž připojí se slechté, notability a deputace katolických jednot, jak českých, tak německých, nemajících sídla svého v Praze.
Průvod vyjde utěšením půl 8. hodiny ráno, což oznámí se střelbou z hmoždírky na Žižkově a na střeleckém ostrově, a půjde takto spořádán:

Pořádek, v jakémž průvod se bude ubírat.

V Karlíně: Pořadatelé pp. far. Matek, Malý, Hanuš, Rotánek, Šir, Solo, Šisidl, Škach, Bořický, Soudný, Bureš, Agera a j.

1. Škadrova žudecká pražských ostrostřelců.
2. Hudba.
3. Sbor městských ostrostřelců.
4. Křiž.
5. Korouhev kostelní.
6. Městská mládež dospělejší.
7. Spolek katolických svatých a keroubů.
8. Pražské pořádky řemeslnické a živnostnické.
9. Na Poříčí: Pořadatelé pp. Gopolt, Ráňhka, Petřík a jiní.
10. Dělnické spolky a prapory.
11. Procesí novoměstská.
12. Procesí malostranská (vesměs mimo řady, které se připojí až při konci v ženského pohřbu).

U pražské brány: Pořadatelé pp. Vencl, Štěpánek, Kohout, Popelner, Volf, Šaidl a j.

13. Všechna procesí moravské a slezské v jedno uspořádaná, jakož i tamošní úředníci a vlastním prapory.
14. Katolická jednoty pražská a praporem.
15. Venkovské katolické jednoty a muži, pokud se k žádnému spoleku nezdají.
16. U Frankiskánů: Pořadatelé pp. Em. Petřík, Vacek, Kořábek, Kettner, Minářský, Knotek.
17. Katolické besedy.
18. Úředníci z německých krajů.
19. U sv. Mikuláše: Pořadatelé pp. Křech, Evert, Brůhel, Barta, Stole, Jehmák, Landbauer a j.
20. Sv. Václavská jednoty.
21. Pražští a okolní zpěváckí spolkové.
22. Hudba městských gartanů.
23. Četa městských granatníků.
24. Korouhev kostelní.

25. Dražičky.
26. Křižové, a sice:
 - a) Křižovníci v žeholném obleku.
 - b) Světice duchovenstva v rochetě a bířem.
 - c) Kapituly kolegiální v mazzetu a bířem.
 - d) Kapituly katedrální taktéž v mazzetu a bířem.
 - e) Akolité.
 - f) Pontifikant a asistenti.
27. Slechtá slavnostní komitét, všelikí rytíři hodnostář, profesor.
28. Deputace okr. zastupitelstev a měst a zastupitelstev spolků venkovských.
29. Četa granatníků městských.
30. Hudba spolků „Vítavan“ a tenož spolek.
31. Spolky pro vzájemnou podporu.
32. Hudba sboru měšťanské pechoty.
33. Částnické ženského pohřbu.
34. Hudba. Veteráni.

Pořadatelé očekávají budou spolky a procesí na vykázaných místech. Za odznaky jejich slouží bílé pásky na levé paži s nápisem: „Slavnostní komitét.“
Záducono, aby spolky a pořádky prapory své s sebou vzali.
Kněžstvo půjde vesměs pohromadě, nikoliv při jednotlivých procesích. Kolem něho budou tvořiti městští granatníci špalír.

Každý spolek seřadí se na shromáždění po 6 mužích, toliko družičky a duchovenstvo křesťané budou po dvou — Po šesti křesťánech budou zejména také ženy.
Slavnostní průvod bude se ubírat Karlínem, přes Poříčí, třídou na Příkopěch, ovcovou ulicí, třídou Ferdinandovou, přes nábržel, kamenný most, ulici matoškovu, přes Hradčany. Při průvodu bude se hlási a zpívati píseň: „Ejho, jaková tu zítě plyne nad posvatnou pražskou výšinou.“ Němectví ústavníci budou zpívati: „Grosser Gott, wir loben Dich.“
Jakmile dojde průvod na nábržel, budou ho prováděti bojné výstřely tak dlouho, až přejde kamenný most; tět bude průvodu ze všech věží chrámových vyvážáno.

Obraz a sochy, jež by mimo moravské procesí přinesly venkovské průvody s sebou, zůstanou uloženy v chrámu Páně karlušském, kdež si je k zpáteční cestě dotýčtu procesí budou moči vyzvednouti.

Po dostoupení Hradčan projde průvod mimo měšťanské sbory nepřetržitě vlevočím. Zprava neustále píseň: „Sv. Václave!“ natež vybočí při kaph sv. Václava ven, ubíraje se na třetí nádvoří (při ose sv. Jiří). K tomu cíli tvoří ostrostřelcký sbor přes celý chrám špalír, udržuje volnou ulici, aby se mohl průvod bez překážky kousem ubírat.

Ozbrojené měšťanské sbory postaví se se svými kapelami na hradčanském náměstí proti arcibiskupské residenci a ostaví jednotlivé hlavní částky své s střelbou. Duchovenstvo zaujme místo v chrámu samém a sice: Kapituly veškeré a prelát usadí se v presbyterii; ostatní duchovenstvo v kapli sv. Sigmunda a pod křtem.

Na nádvoří budou slouženy tiché mše sv. při nichž se bude zpívati píseň: „Ejho, otče Hospodinův září!“ natež bude drženo kázání a sice u třetího nádvoří kázání české, před probosťským německé. Po ukončení kázání vrátí se Jeho Eminenci do své residence, kdež objeví se na balkoně, aby udělil měšťanským sborům spolkové požehnání, natež budou tyto sbory před nejbližším arcipastýřem deňlovati. Po té se všecken průvod na místě rozepje.

Odpoledne:

Komitét slavnostní své všechny úřadky slavnost, aby přišli sobě prohlédnou sv. Václavskou chrámovou klecnicí, zchránky v Lorettě knihovnu strahovskou, a v Vladislavské, německé, španělské, vůbec Hradčany, české muzeum, na kterýchto místech očekávají je budou členové komitétu, by jim potřeba vysvětlení podali.

29. září.

O 9. hodině ráno bude sloužena pontifik. mše sv. v chrámu seminářském sv. Salvatora, při níž se provozovati bude za účastenství všech předních hudebních a nástrojních mistrů Václava Palatinova mše „Hodie natus est“ s přibohými vlnkami, a „Tedenm“ od Villy.
Po té odjíždí se bude v seminářském rektoriu shromáždění ústavní slavnosti, ku kteréž mají volný přístup ti, kdož se dotýčnými legitimacími listky s vchodem do síně prokázali.

O 4. hodině odpolední sejdou se ústavní a hosté k společné hostině na Žofinském ostrově, kde se jim dostane přístupu proti poukázání listku na banket.

Slavnostní komitét postará se o ráženi pamětného penize na způsob kříže, jež také zvlášť posvěcen jest, o zhotovení významné fotografie a vydání brožurky. V ní stručně vypráví jsou děje biskupství pražského a o oslavách čtyř píseň k jomno slavnostního průvodu. Vše to lze dostati v kanceláři slavnostního komitétu, Liliová ulice č. 231—1 a v národním knihkupectví p. Em. Petříka v spálené ulici.

Všechny bližší správy lze po celý den obdržeti v kanceláři slavnostního výboru, Liliová ulice č. 231—1.

V PRAZE, dne 24. září 1873.

Slavnostní komitét.

Schlesien ist; aber schon diese 3, die ganz neu hinzugekommen sind (denn weder das deutschböhmisches, noch das schlesische, noch das niederösterreichische Landvolk hatten bis jetzt einen katholischen Vertreter im Reichsrath), schon diese drei würden eben drei sein; außerdem aber finden sie unter den neugewählten Reichsrathsabgeordneten eine ansehnliche Zahl Gesinnungsgenossen aus andern Ländern, 9 aus Mähren, 6 aus Oberösterreich, 2 aus Salzburg, 7 aus Tirol, 2 aus der Bukowina, 2 aus Vorarlberg, 6 aus Steiermark, 3 aus Krain, 1 aus Syrien, 1 aus Görz, 1 aus Triest, 2-3 aus Dalmazien. Diejenigen, welche in vielen Fragen mit der Rechtspartei zusammen gehen werden, so insbesondere alle Polen, bringen wir dabei nicht einmal in Anschlag.

Gewiß, unser Eine Abgeordnete ist nicht vereinsamt. Wo die Rechtspartei ist, da wird er auch sein, da wird er auch seine Stimme mit in die Waagschale werfen. Wenn noch vor Eröffnung des Reichsrathes die Abgeordneten der Rechtspartei zusammentreten werden, um sich über ihr ferneres Vorgehen zu berathen: da kann nun auch ein gewählter Abgeordneter Deutschböhmens geltend machen, welches Vorgehen der Rechtspartei er für Deutschböhmern als wünschenswert erachtet. Wie diese Versammlung der Rechtspartei sich in Bezug auf den Eintritt in den Reichsrath entscheiden wird, ist schwer zu sagen. Es ist richtig, daß das Gelöbniß kein wesentliches Hinderniß für den Eintritt bietet; denn man gelobt die Beobachtung der Staatsgrundgesetze; Staatsgrundgesetze in Oesterreich sind aber vor Allem die pragmatische Sanction und das unüberwindliche Oktobersdiplom, alles Spätere selbstverständlich nur soweit, als es mit den unüberwindlichen Grundlagen vereinbar ist. Das Gelöbniß muß gewiß weit eher Bedenken erregen, wenn man nur die spätern Gesetze mit Ausschluß der frühern darunter versteht (wie es die Liberalen zu thun scheinen), als umgekehrt. Sind außer der Gelöbnißfrage nicht noch andere Bedenken: so kann es immerhin sein, daß die Rechtspartei sich für den Eintritt in den Reichsrath (kann wohl für eine Theilnahme an demselben im Sinne der Dezemberverfassung) entscheidet; obwohl die Rechtspartei sich dafür nicht entscheiden muß, wenn sie darin keinen Vortheil erblickt. Wofür sich die ganze Rechtspartei entscheiden sollte, das wird gewiß auch unser Abgeordnete thun, überzeugt, daß der katholische Vertreter Deutschböhmens das Gewicht jedes Schrittes der Rechtspartei aller Länder verstärken hilft. Sollte man bei dieser Berathung finden, daß es besser sei, wenn die Abgeordneten der Rechtspartei 2 verschiedene Wege einschlagen, die Einen im Reichsrathe erscheinen, die Andern fern bleiben, um dem Liberalismus von 2 Seiten in die Flanke zu fallen, durch die Opposition innerhalb, sowie durch die Opposition außerhalb des Reichsrathes: dann wird unser Abgeordnete sich frei entscheiden, welcher Gruppe er sich anschließt. Tritt er mit andern Rechtsstreuen in den Reichsrath ein, dann wird er dort vereint mit ihnen hantanzuhaken suchen, was immer gegen Religion, Gerechtigkeit und Volkswohl geplant wird. Dringt er mit seinen Genossen nicht durch,

so wird das nur ein Wink sein, daß man mehr solcher Männer wählen muß. Schließt er sich der andern Gruppe an, die vielleicht nicht im Reichsrathe erscheint: dann wird er den Beweis, daß das Abgeordnetenshaus nach der Aprilverfassung wieder keine volle Volksvertretung ist, auch von Seite Deutschböhmens unterstützen, und dazu beitragen, das System früher zu stützen, welches nun doch einmal in Oesterreich unhaltbar ist.

Es ist nur Einer, und „Eine Schwabe macht keinen Sommer“; aber sie verkündigt, daß mehrere nachkommen, und daß der Frühling heranziehe. Die Einheit hat das Gute, daß sie nach Vermehrung strebt, während eine größere Zahl in der Regel nur der Verminderung fähig ist. Der Mann ist gebrochen, welcher es zum unzerlegbaren Gesetze gemacht zu haben scheint, daß Deutschböhmern nur liberale Abgeordnete schicken dürfe. Wir hegen nicht den geringsten Zweifel, daß das Beispiel wirken wird. Die Liberalen mögen nun immerhin trachten, es recht lange nicht zu Wahlen kommen zu lassen; denn davon sind wir überzeugt, die nächsten Wahlen werden dem Einen katholischen Abgeordneten andere zugefellt sehen; unsere Kinderheiten werden sich vermehrt haben; die wenigen Stimmen, die uns in manchen Bezirken zugefallen sind, werden die Krystallisationspunkte bieten, um Mehrere anzuziehen. Trübe mögen die Liberalen in die Zukunft schauen, deren Stern im Niedergehen ist, wenn auch langsam; sie mögen die Gegenwart ängstlich festhalten; wir freuen uns der Zukunft; denn die Zukunft — ist unser!

„Frisch voran“ feiert mit dieser Nummer den fünften Jahrestag seines Beginnes; denn am 29. Oktober 1868 erschien die erste Probenummer des Blattes. Damals wagte es sich ganz vereinzelt auf den in Böhmen noch brachliegenden Boden. Nun kehrt ihm ein Tagblatt in slavisch-böhmischer Sprache, und 2 Wochenblätter in deutscher Sprache, das eine im Süden, das andere im Norden zur Seite; es hat mit diesem Jahre seinen Raum um etwas erweitert, und endlich feiert es sein 5jähriges Bestehen mit dem tröstlichen Bewußtsein, das endlich erreicht zu haben, was es anstrebte — wenigstens Einen Abgeordneten der katholischen Partei aus Deutschböhmern? Wie viele werden es sein, wenn „Frisch voran“ wieder 5 Jahre vorüber hat?

Politische Rundschau. Inland.

Reichsrathswahlen. Bei den mährischen Städtewahlen erhielt in Brünn Bürgermeister d'Elvert 1484, Giska 1173, und der Gegenkandidat 673 Stimmen. Um Giska durchzubringen, griff man zu einem eigenthümlichen Manöver. Es erschienen gefälschte Plakate, welche die Meinung verbreiteten, als ob der gleichfalls „verfassungstreue“ Stene der Kandidat der Giska sei. Als Stene andere Plakate drucken lassen wollte, um die Fälschung zu widerlegen, fand er in Brünn keinen Drucker. Die Brüinner Handels-

meinen armen Regerkindern am heutigen Tage so überaus gnädig erwiesen, sing ich gleich nach meiner Heimkehr mein Drexler zu beten an. Nachdem ich eine Zeit lang gebetet hatte — es war gegen 10 Uhr Abends — klopfte Jemand an meine Thüre. Da es schon so spät war, ging ich mit einem Lichte zur Thüre hinaus. Im Gange stand ein elegant gekleideter Fremder, der sich artig vor mir verneigte. Ich fragte ihn nach seinem Begehren.

„Entschuldigen Sie, verehrter Herr,“ antwortete der Fremde im Tone eines vollendeten Gentleman's, „daß ich Sie zu später Stunde störe. Ich möchte Sie bitten, einen Sterbenden besuchen zu wollen, der sich sehr nach Ihnen sehnt.“ „Aber weshalb verlangt der Sterbende gerade mich, einen fremden Priester, und nicht seinen eigenen Seelsorger?“ entgegnete ich dem „Gentleman“.

„Der Sterbende wünscht gerade Sie,“ versetzte der Fremde in ganz bestimmtem Tone. „Wollen Sie dem Wunsche des sterbenden Mannes nachkommen, so haben Sie keine Zeit zu verlieren.“

Ich stellte nun keine weiteren Fragen mehr, sondern ging sofort mit dem Fremden eiligst die Treppe hinunter,

Feuilleton.

Aus der Scheinblindelei.

(Aus dem „Mozl. Kirchengl.“)

Vor einiger Zeit erzählte uns ein Priester, der aus Kairo kam und für ein Werk der Heidenkinder sammelte, Folgendes:

Im Dezember 1867 befand ich mich in Paris, um für die meiner Thätigkeit anvertrauten Missionäre und Erziehungsanstalten zu Kairo und Karim in Afrika milde Gaben zu sammeln, zum Theil auch, um meine sehr angegriffene Gesundheit in dem gemäßigten Klima Frankreichs wieder herzustellen. Eines Tages hatte ich auf meinen Wanderungen durch die Straßen der französischen Hauptstadt eine reiche Ernte für die armen Regerkinder gehalten, und erschöpft und ermüdet von dem beschwerlichen Besuchen so vieler Treppen, kehrte ich nach dem Ordensbau der Jesuiten zurück, das mir während meines Aufenthaltes in Paris gütigst Wohnung gewährte. Im Gehüfte des innigsten Dankes zu Gott, der sich mir und

gegen das böhmische Staatsrecht wurden so viele Einwände gebracht, daß es einiger Zeit bedurfte, bis für mich der Schleier riß. Offen gesagt, hatte auf meinem Mißtrauen gegen das böhmische Staatsrecht der Umstand nicht wenig Antheil, daß ich nicht klar wußte, wie weit dasselbe von dessen Selbstbeherrschung ausgebeugt werde, und daß ich der Furcht nicht ganz los wurde, es solle dieses Recht dazu benützt werden, die früher herrschende deutsche Rationalität in die umgekehrte Lage zu bringen, und vielleicht auch dazu, um Oesterreich aufzulösen.

Die Annäherung an den staatsrechtlich gestimmten Adel, mit dem mich manigfache katholische Bestrebungen zusammenführten, überzeugten mich bald, daß für diesen Theil der sogenannten Föderalisten die Furcht unbegründet sei, daß man es im Gegenheil hier mit wahrhaft edlen, gerechten und patriotischen Männern zu thun habe, obwohl auch Manche von ihnen, wie so viele Andere, noch nicht kräftig und allseitig genug für die von ihnen verfolgten gute Sache einzutreten verstanden.

Ein freilich vereinbarter Ausgleich schien mir in dieser ersten Periode meiner journalistischen Thätigkeit dasjenige, was für Oesterreichs Zeit nothwendig anzustreben war, wobei genug Vorsichtsmaßregeln geschaffen werden sollten, um eine neue Willkürherrschaft einer Nation über die andere unmöglich zu machen.

Es kam das Ausgleichsministerium Hofenwart, vor mir natürlich freudig begrüßt; es kamen die Ausgleichsvorlagen des böhmischen Landtages, ausgearbeitet von Föderalisten und Anhängern des böhmischen Staatsrechtes. Ich wollte auch an diese Vorlagen von dem mittleren Standpunkt herantreten, den ich bis dahin einzunehmen bemüht war; aber, wollte ich nicht die Unbefangenheit und Wahrheit aufgeben, so mußte ich die Kritik bald auf ein bescheidenes Maß reduciren. Diese Vorlagen machten jede Furcht zu Schanden, als ob die Czaren Oesterreich zertrümmern wollten; es konnte nicht leicht sorgfältiger und patriotischer für das Reich wie für das Land das Nöthige gewahrt werden. Das vorgelegte Nationalitätengesetz war, unbedeutende Punkte abgerechnet, gerade so, wie ich es zuvor von meinem beifälligen, aber ausgleichenden Standpunkte aus, vorgeschlagen hatte. Ich halte einen gerechten Ausgleich gewollt; die Czaren boten ihn an, fast gerade so, wie ich mir ihn gedacht hatte. Sollte ich nun wieder zwischen den Deutschliberalen und den ehrlichen Ausgleichsmännern Stellung nehmen? Das wäre wohl meinerseits selbst nicht ehrlich gewesen. Seitdem mir die Fundamentalarartikel den Beweis patriotischen Ausgleich, ein starkes Oesterreich wolle, mußte ich, der ich bis dahin nur Anticentralist war, ganz und voll Föderalist werden, wenn man auch noch so sehr sich bemühte, diesen Namen zu verunglimpfen.

Unterdessen war mir auch die Gesinnung der katholischen Deutschen anderer Länder Oesterreichs, soweit sie für etwas Standen, bekannt geworden; ich überzeugte mich zuerst aus ihren Blättern, dann durch persönliche Berührung, daß sie alle doch ganz eigentlich föderalistisch gesinnt seien. Aus meinen eigenen Bemühungen, in Deutsch-Böhmen die katholische Bewegung in Fluß zu bringen: hatte ich erkannt, wie in deutschböhmischen Volke, obwohl es in seinem Herzen und Privatleben noch immer überwiegend katholisch war, vielfach jene Energie nach außen fehlte, die dem Katholiken in Vertreibung seiner religiösen Interessen immer eigenthümlich sein soll. Meines Erachtens sind es die überwuchernde Industrie und das Geschäftsleben, welche dem deutschböhmischen Volkscharakter diese sittliche und religiöse Kraft etwas abhandeln können lassen. Desto mehr bräuchten die Katholiken Deutschböhmens die Verbindung und Anlehnung an die wackeren und kräftigen Katholiken der andern, besonders auch der deutschen Länder Oesterreichs. Diese geistige Verbindung aufrecht zu erhalten, schien mir nunmehr das Nothwendige. In einer ganz deutschen Gegend wurde auf einer Versammlung der Bedanke, daß man mit den Katholiken anderer Länder Fühlung suchen müsse, angenommen. Ich nahm an den ersten Vorbesprechungen Theil; an den ersten eigentlichen Verhandlungen der Rechtspartei, welche ein Programm entworfen, beibehalten sich neben mir noch viele thätige Katholiken Deutsch-

böhmens. Unsere Wünsche wurden dabei gehört. Obwohl die Katholiken Deutschböhmens es noch zu keinem Abgeordneten gebracht hatten, begegneten uns Deutschböhmern doch die Vertreter der übrigen Länder sehr achtungsvoll. Uns zu Gefallen wurden ganze Stellen des Programms aufgenommen, die ohne die Stellung der Deutschböhmern kaum nothwendig gewesen wären. Sollten wir, die wir dieses Programm mitberathen und mitgemacht hatten, denselben hintennach untreu werden? Ich wenigstens konnte es nicht nach meinen Begriffen von politischer Ehrlichkeit.

Ein Theil der geistlichen Führer hatte sich geradezu der Rechtspartei angeschlossen; andere waren mit ihr in freundlichen Kontakt getreten. Die Umsturz-Elemente unter den Czaren hatten gerade aus dieser Verbindung Anlaß genommen; unter dem Namen der Jungczaren setzten sie gegen die andern, die Altczaren zu lehren. Was man auch über Eintritt oder Nicht-Eintritt in den Landtag sagt, der Haß gegen die Rechtspartei war es, welcher die Jungczaren von den Altczaren wegstrieb, und sie demogisch den Deutschliberalen zu nähern. Und nun hätte ich über die klaren Altczaren herfallen, und am Ende gar gleich anseht die Jungczaren loben sollen, weil sie den Boden der Verfassung betreten? Ich wenigstens hätte das für nicht höhnlich gehalten. Damit mag ich nicht alle Formen gutheißen, die auch auf altgeschichtlicher Seite in diesem Kampfe gebraucht wurden; aber ich bin nicht genug Aesthetiker, um wegen berber und herber Formen die Vertheibigung einer im Ganzen gerechten Sache zu mißbilligen.

In der Rechtspartei trug man sich eine Zeit lang mit der Hoffnung, daß es möglich sei, auch einerlei Taktik zu beobachten; die Nichtbeschickung des Reichsrathes. Selbstverständlich hätte auch ich diese Einheit des Vorgehens als ein hohes Gut begrüßt; aber sobald sich herausstellte, daß sie nicht Allen möglich sei, mußte ich auch, daß deutschböhmische Abgeordnete der Rechtspartei mit der Faktion der Beschickenden gehen müsse; nur mußte ich zugestehen, daß gewichtige Gründe für Nichtbeschickung sprechen, wo dieselbe möglich ist. Sobald sich übrigens zeigte, daß die Einheit des Vorgehens nicht bei Allen möglich sei, hätte man meines Erachtens der Frage der Beschickung oder Nichtbeschickung nicht die Wichtigkeit beilegen sollen, als ob das die Hauptfrage sei. Was hat den Liberalen und leider auch den verfassungsmäßigen Katholiken eine Hand habe geboten, bei dem Streit, der über Beschickung oder Nichtbeschickung etwas höher geführt wurde, das Trümmergeschrei anzustimmen: „Die Rechtspartei ist in Zerstückung!“

So viel ich die Dinge überschauen kann, ist die Rechtspartei jedoch keineswegs in Zerstückung begriffen, sondern im Gegentheil mit diesem Geschrei scheint nur die Aufmerksamkeit von der unverkennbaren Thatsache abgelenkt werden zu sollen, daß der moderne liberale Parlamentarismus in Oesterreich ein absterbendes Leben führt; daß das Interesse für das, was durch denselben geschieht, fast ganz erloschen ist. Ich bin überzeugt, daß wenn auch persönliche Fragen und Mißverständnisse die Männer, welche die österreichische Rechtspartei gebildet haben, auf kurze Zeit aus einander brächten, die Gleichheit der Grundanschauungen nach einiger Zeit sie wieder zusammensühren müßte. Ich bin überzeugt, die Rechtspartei wird nicht vor dem Gauche einiger Journale zerschmelzen, weil ich überzeugt bin, daß sie allein mit ihren gelunden, richtigen Ansichten Oesterreich retten kann.

Doch wie steht es denn dann mit der uns seit einiger Zeit von verfassungsmäßigen Katholiken angerühmten sogenannten Reichspartei? Ich will meine Gründe angeben, warum ich von dieser angeblichen Partei, die jedenfalls als Partei noch nicht organisiert ist, wenig hoffen kann.

Es ist ja sehr gut möglich, daß zwischen Katholiken in Dingen, die nicht die Religion, nicht Glaubens- und Sittenlehren betreffen, eine verschiedenartige Anschauung Platz greifen kann. Auch ich gab mich am Anfange meiner journalistischen Thätigkeit der Hoffnung hin, daß gläubige Katholiken, wenn sie allein unter sich zu verhandeln hätten, sich finden würden, weil sie doch alle Gerechtigkeit, Verschönerung und Frieden wollten. Ich vergaß bei dieser idealen Anschauung, daß auch an die Katholiken sich viel Weltliches anhängen kann, sogar so, daß sie dabei persönlich keine oder geringe

Schuld haben; in einer gewissen Atmosphäre findet man manches mit dem katholischen Sittengesetz vereinbar, was sonst nicht dafür galt. Ich kam von meinem Irrthum zurück, als ich sah, wie von diesen centralistischen Katholiken das ehrliche Krugleichsministerium Hohenwart in ihrem Journal traktirt wurde. Zuvor konnte man denken, sie ständen so fest auf Seite der Regierung aus falsch verstandener Loyalität (wirklich wurde manchmal der Wille des Kaisers für ihre Haltung geltend gemacht); jetzt sah man, daß sie den Vertrauensmännern der Krone recht sehr Verlegenheiten zu bereiten wußten, sobald diese nicht centralistisch waren. Zuvor hatten sie oft gesagt, und man konnte es glauben, sie wollten nur nicht zulassen, daß man unter dem Namen „Katholik“ irgend eine Aenderung des politischen Systems anstrebe; denn Katholiken, darauf lief ihre Lehre hinaus, sei ein politisches System wie das andere; er müsse nur dahin trachten, daß jedes gerade herrschende System sich für die katholische Sache günstig gestalte. Nun, da einmal eine noch dazu sehr gemäßigt liberalistische Richtung obenan kam, die im Ganzen auch der Kirche weit günstiger war: nun stellte sich heraus, daß diese Schaar der verfassungstreuen Katholiken Alles aufhol, um dieses System zum Falle zu bringen.

Ich wurde von meinem Irrthum noch mehr geheilt, als es zum ersten Male zu den direkten Reichswahlen war. Es war mir zwar unbegreiflich, wie man für diese Wahlreform schwächen konnte; es war mir auch ein Räthsel, warum man zuvor in Niederösterreich die so lebendigen katholischen Kasino's durch höheren geistlichen Einfluß lahm gelegt hatte; aber auf einmal schien man einen Anlauf zu nehmen, um für katholische Wahlen thätig zu sein. Von dem einzigen Organ der centralistischen Katholiken wurde auf eine Verhinderung zwischen allen Katholiken hingewiesen. Eine solche wurde von beiden Seiten versucht. „Hörich voran“ stellte damals die Frage: „Wollen die verfassungstreuen Katholiken mit denen der Rechtspartei zusammen wirken, wenn diese in Benützung des „gegebenen Bodens“ so weit gehen, als es ihre Rechtsüberzeugung irgendwie erlaubt, und wollen sie behilflich sein, daß Rechtsfragen nicht einseitig durch eine Partei, sondern im Wege friedlichen Ausgleiches oder eines Schiedsgerichtes, das auf gegenseitigem Uebereinkommen beruht, gelöst werden?“ (N. 23. 1873.) Darauf hatte der „Recht-Volksthr.“ mit einem „entschiedenen Ja“ geantwortet. Was ist aber aus diesem „Ja“ geworden? Als bei den Neuwahlen wiederum kein centralistischer Katholik, sondern nur Katholiken der Rechtspartei durchdrangen, da hätte der „Volksthr.“ wenigstens mit jenem Theil der Rechtspartei zusammenwirken müssen, der den „gegebenen Boden“ des Reichsrathes betrat, wenn auch unter Rechtsverwahrung, welche von der Überzeugung der betreffenden Abgeordneten gefordert wurde. Statt dessen finden wir enbloße Vergeleien über die Rechtspartei im Reichsrathe.

Endlich kam wieder eine rein kirchliche Frage, — ein wahrer Proberstein der vielgerühmten rein katholischen Gesinnung der „Volksthr.“-Fraktion. Es wurden die Kirchen-gesetze eingebracht. Die Katholiken der Rechtspartei, welche sogleich entschiedene Front dagegen machten, mußten sich erst noch abkangeln lassen, daß sie die Sache so plump anfingen; dann kam die matte Opposition des „Volksthr.“ selbst, immer verbunden mit Seitenhieben auf die energischen Katholiken; dann, nachdem die schönen Reden im Herrenhause gehalten waren, kamen die Lobpreisungen des modus vivendi, die sich bis auf den heutigen Tag hinziehen.

Ich kann die einzelnen Männer dieser Richtung für Irrende, also trotzdem für achtungswerthe Männer halten; aber von dieser Partei — wenn sie eine ist — etwas erwarten für Oesterreich oder die Kirche, das kann ich nimmer. Wohl sagen sie uns: „Wir kennen genau die Stimmung an maßgebendem Orte; es ist Nichts für die katholische Sache zu erwarten, außer durch uns.“ Das heißt wohl mit andern Worten: Die Ansichten der Rechtspartei sind augenblicklich an maßgebender Stelle so mißlieblich, daß diese gewiß nicht leicht zur Regierung berufen wird. Mag sein! Wir meinen aber, daß man das Recht darum nicht minder vertheidigen muß, weil es mißlieblich ist; auch ändern sich die Anschauungen maßgebenden Kreisen. Gesetzt also auch, es würde ein

Ministerium der sogenannten Reichspartei berufen, freilich ein außerparlamentarisches, da sie im Parlament nicht vertreten ist: ich will es im vorhinein klar aussprechen, welche Stellung ich zu einer solchen Regierung einnehmen würde, falls ich wieder in der Lage wäre, am öffentlichen Leben Theil zu nehmen.

Ich würde einer solchen Regierung in manchen wichtigen Fragen nicht so grundtätig entgegen stehen, wie einer liberalen; es könnten vielleicht die Fragen, über die Differenzen entstehen müßten, mehr vermieden werden; aber nie könnte und würde ich den Schein auf mich laden wollen, als ob ich mit einer solchen Regierung Eines Sinnes wäre in dem, was auch sie wahrscheinlich gegen die natürlichen Rechte der Völker oder gegen die ererbten Rechte der Länder unternehmen oder zulassen würde, schon darum nicht, um nicht auf den katholischen Namen das Gehässige der Willkür der Ungerechtigsten zu laden.

Ich will mich bemühen, die Frage, ob selbst im Falle gänzlicher Zerfetzung der Rechtspartei die angebliche Reichspartei mich je auf ihrer Seite finden könne, in einer einfacheren Formel darzustellen. Wenn jene bloß bestreiten, daß das Recht sei, was wir für Recht halten; wenn sie aber das Recht ebenso für das Entscheidende erklären; wenn sie nicht mehr dem Grundlag haltigen, daß man mehr diplomatisch als rechtlich vorgehen, mehr nach dem Erfolge, als nach dem Rechte fragen müsse; wenn sie nicht behaupten, daß ihr vermeintliches Staatswohl über das Recht gehen müsse; wenn sie endlich nicht die kirchlichen Gesetze dehnen, bis sich in denselben die Oberherrschaft des Staates über die Kirche unterbringen läßt: dann werde ich in diesen katholischen Männern sehen, mit denen eine Verständigung möglich ist; dann mag meinatwegen an die Stelle der Rechtspartei die Reichspartei treten; aber bis dahin scheint es, braucht es noch lange Zeit. Vorläufig gehören meine Sympathien noch der Rechtspartei. Ich kann nicht anders; wollte ich anders reden, so müßte ich gegen mein Gewissen sprechen.

Politische Rundschau. Z u l a n d.

Brag, den 23. März.

Abgeordnetenhaus. Am 18. wurde gemeldet, daß auch Dr. Kapz sein Abgeordnetenmandat niedergelegt hat. (Spektakel ist es, daß ein Ueberfluger in der „Bohemia“ nach den Ursachen forscht, welche den Tiroern auf einmal den Reichsrath so unlieblich machen; der geschickte Diom. meint, es solle das ein Schachzug gegen die Kaiserreise nach Italien sein; als ob nicht im Reichsrath selbst genug Ursache zu dieser Entfernung der Tiroler läge.) Bei der allgemeinen Beratung über den Verwaltungsgerichtshof spricht Kopp, Kallner und endlich Minister Neger dafür, Kleiner dagegen. Man beschließt das Eingehen in die Einzelberatung, nimmt alle 50 Paragraphen durch, und nimmt endlich auch das Gesetz gleich in 3. Lesung an. Das heißt: schnell arbeiten! Ein dann zusammenhängendes Gesetz über Kompetenzkonflikte zwischen dem Verwaltungsgerichtshof und andern Gerichten wird bei Anwesenheit von 166 Mitgliedern (mehr als der Hälfte mit $\frac{2}{3}$ Mehrheit) angenommen, was sicher gestellt wird, weil dieses Gesetz ein Verfassungsgesetz ist.

In der Abendung wird mitgetheilt, daß das Gesetz über Veräußerung unbeweglichen Staatseigentums vom Kaiser genehmigt sei. Für die Eisenbahn Troppan-Karowah wird statt der 20jährigen eine 99jährige Garantie angenommen. Die Erhöhung der Lizenzgebühren für ausländischen Tabak wird von mancher Seite angefochten, schließlich aber angenommen. Hierauf gelangt ein Gesetz über Familienrentenansprüche und über Löshungen wirklicher Eintragsanträge dieser Art zur Annahme. Dem allgemeinen Berner Postverein wird die verfassungsmäßige Zustimmung erteilt. Die Vorschläge für vom Vorkentläser leidende Gegenden des Wäghnerwaldes werden ertheilt. Bei Beratung der Disziplin gegen die Reblaus hält Schössl mit Rücksicht auf keinen Proceß eine Rede für die öffentliche Moral, die wie ein von der Reblaus befallener Weinmond gefährdet sei (das heißt doch: